

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสระบุรี ผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา
  - 1.1 ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา
  - 1.2 ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา
  - 1.3 ขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษา
2. การใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม
  - 2.1 ความหมายของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม
  - 2.2 ความสำคัญของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม
  - 2.3 องค์ประกอบของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม
3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
  - 3.1 แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม
  - 3.2 ความหมายของคุณธรรม
  - 3.3 ความหมายของจริยธรรม
  - 3.4 ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม
  - 3.5 ขอบข่ายของคุณธรรมจริยธรรม
4. พรหมวิหาร 4
  - 4.1 เมตตา
  - 4.2 กรุณา
  - 4.3 มุทิตา
  - 4.4 อุเบกขา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษา

ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทเป็นตัวจักรสำคัญในการดำเนินการประสานบทบาทขององค์กรและบทบาทของบุคลากรในสถานศึกษาให้อยู่ในดุลยภาพที่ดีมีความสามารถในการโน้มน้าวให้ผู้ร่วมงานเกิดความพึงพอใจเต็มใจให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของสถานศึกษาผู้วิจัยจึงเสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษาดังนี้

1. ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา

สุนีย์ บุญทิม (2542, หน้า 6) กล่าวว่าผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารการศึกษาในสถานศึกษา

วิโรจน์ สารรัตนะ (2542, หน้า 3) ให้ความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คือ บุคคลที่รับผิดชอบในการปฏิบัติงานขององค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ในองค์การธุรกิจเรียกว่า ผู้จัดการ (management) แต่ในองค์การของรัฐเรียกว่า ผู้บริหาร (administration)

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, และคนอื่นๆ (2542, หน้า 1) กล่าวถึงความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า เป็นบุคคลที่สำคัญต่อทิศทางการดำเนินนโยบายทางการศึกษาหากผู้บริหารมีความสามารถสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ดำเนินงานการศึกษาไปในทิศทางที่มุ่งหวังไว้ย่อมสำเร็จได้ โดยไม่เพียงแต่ความคิด แต่ไม่สามารถปฏิบัติได้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2549, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า เป็นบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาแต่ละแห่งทั้งของรัฐและเอกชน

เสนาะ ดิยาวี (2543, หน้า 183) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่นไม่คำนึงถึงว่า ความสำเร็จนั้นคนจะพอใจหรือไม่ หากมองในแง่ค่าใช้จ่ายผู้บริหารทำให้งานสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด

รุ่ง แก้วแดง (2544, คำนำ) ได้กล่าวถึงผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการปฏิรูปการศึกษาในระดับสถานศึกษา

วิมุติ หยกพรายพันธ์ (2544, หน้า 9) กล่าวถึงความหมายของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบในตำแหน่งผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน หรืออาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ ที่ทำหน้าที่ประสานสามัคคี ให้บริการที่ดี และควบคุมบริหารงานตามภารกิจในโรงเรียน ด้านวิชาการ ด้านบริหารทั่วไป ด้าน กิจกรรมนักเรียน หรืองานปกครองตลอดจนด้านบริการ และความสัมพันธ์กับชุมชน โดยให้เป็นไปตามนโยบายให้บรรลุจุดมุ่งหมายทั้งของโรงเรียนและสมาชิกในโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2544, หน้า 16) กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึงผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจ ให้ดำรงตำแหน่งผู้บริหาร

สถานศึกษา ตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่ง โดยมีมาตรฐานกำหนดตำแหน่งรองรับ ให้มีอำนาจ และหน้าที่ในการบริหารงานในสถานศึกษา และดำเนินงานในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามกฎหมายระเบียบ ข้อบังคับ และคำสั่งต่างๆ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญทั้งคุณลักษณะทางวิชาชีพและคุณลักษณะส่วนบุคคล ตามมาตรฐานกำหนดตำแหน่ง ดังนี้

1.1 คุณลักษณะทางวิชาชีพ

ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีลักษณะความเป็นผู้นำที่เข้มแข็งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงซึ่งหมายถึงสามารถชักนำหรือสร้างแรงจูงใจให้ผู้ร่วมงานเกิดการเปลี่ยนแปลงทางปฏิบัติงานทางการศึกษาให้เป็นไปตามเป้าหมายเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มีเป้าหมายทางการศึกษามีการวางแผนในการทำงาน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถ มีทักษะทางการบริหารที่ดีเยี่ยม มีการประเมินผลการทำงานอย่างครบวงจร มีประสบการณ์ด้านการบริหารเป็นอย่างดี และมีความตั้งใจจริงในการบริหารงานโรงเรียนด้วยความเชี่ยวชาญในวิชาชีพของตนสามารถปฏิบัติงานในรูปแบบของการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วม และบริหารงานโดยมุ่งประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.2 คุณลักษณะส่วนบุคคล

ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุคลากรในสถานศึกษามีบุคลิกภาพที่ดี มีปฏิภาณไหวพริบดี มีการตัดสินใจและแก้ปัญหาได้ดีมีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความรับผิดชอบสูง มีใจเปิดกว้างพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม มีคุณธรรมจริยธรรม มีความอดสาหะวิริยะ อดทน มีความเสียสละ มีความสม่ำเสมอ มั่นคง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความสามารถในการสื่อสาร มีความกล้าในการพูดและการปฏิบัติ มีความตื่นตัวอยู่เสมอ มีสุขภาพดีเป็นผู้ประสานงานที่ดี เป็นนักพัฒนา และบริหารสังคม รู้จักพัฒนาตนเองและสังคม มีความเป็นประชาธิปไตย มีความรักในสถาบันของชาติ และอนุรักษ์ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

นิพนธ์ กินาวงศ์ (2544, หน้า 16) ให้หมายความของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่าผู้บริหารสถานศึกษา คือผู้ที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาหรือการใช้อำนาจหน้าที่ที่มีอยู่ของผู้บริหารจัดการดำเนินงานของสถาบันให้ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ต้องการ

เกษม วัฒนชัย (2545, หน้า 41) ได้ให้หมายความของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาคือบุคลากรวิชาชีพ ที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาในแต่ละแห่งทั้งภาครัฐและเอกชน

เกียรติสยาม ลิ้มตระกูล (2546, หน้า 6) กล่าวไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา คือ บุคคลที่มีความสำคัญที่สุดของแต่ละหน่วยงาน เป็นผู้ชี้แนะ และกำหนดทิศทางขององค์กร กำหนดหน้าที่ เตรียมบุคลากรฝ่ายต่างๆ ให้เหมาะสมกับงาน ผู้บริหารจึงเป็นหัวใจสำคัญสำหรับทุกองค์กร การที่องค์กรใดๆ จะประสบความสำเร็จ หรือความล้มเหลวนั้นขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นปัจจัยหลัก ดังนั้นการที่จะแต่งตั้งบุคคลใดมาเป็นผู้บริหารขององค์กรจึงจำเป็นต้องพิจารณาบุคคลที่มีคุณสมบัติเหมาะสมทั้งคู่สมบัติทั่วไป และคุณสมบัติด้านวิชาชีพ

สมศักดิ์ เจริญพานิชเสรี (2546, หน้า 9) สรุปได้ว่าผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึงผู้บริหารสถานศึกษานับเป็นบุคลากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นบุคคลที่ชี้วัดทิศทางและนโยบายทางการศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติงานให้เกิดผลสำเร็จได้ หากผู้บริหารมีความสามารถสูง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีคุณธรรม มีภาวะผู้นำ มีความรับผิดชอบและทุ่มเทชีวิตให้กับงานการพัฒนาองค์กรด้วยความจริงใจ

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2546, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคคลซึ่งปฏิบัติงานในตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษาค่ากว่าปริญญาทั้งของรัฐและเอกชน

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2547, หน้า 117) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึงผู้บริหารหน่วยงานทางการศึกษาที่เป็นสถานศึกษาผู้บริหารกลุ่มนี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ 1) ผู้บริหารสถานศึกษาภายในเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาอื่นที่จัดการศึกษาปฐมวัยขั้นพื้นฐาน และอุดมศึกษาค่ากว่าปริญญาตรี ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้บริหารกลุ่มนี้จะประพฤติปฏิบัติตนตาม “จรรยาบรรณครู” ที่คุรุสภากำหนด 2) ผู้บริหารสถานศึกษาระบบอุดมศึกษาดังแต่ปริญญาตรีขึ้นไป ทั้งของรัฐและเอกชน ผู้บริหารกลุ่มนี้จะประพฤติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพของคนที่กำหนดไว้ 3) ผู้บริหารสถานศึกษาที่สถาบันสังคมอื่นเป็นผู้จัด เช่น สถานศึกษาของสถาบันศาสนา สถานศึกษาของสถาบันทางการแพทย์ สถานศึกษาของสถาบันตำรวจ สถานศึกษาของสถาบันทหาร ฯลฯ ผู้บริหารกลุ่มนี้จะประพฤติปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณวิชาชีพของคนที่กำหนดไว้

ประจักษ์ โพธิ์วัด (2547, หน้า 24) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึงการที่บุคคลหลายคนร่วมกันใช้ทรัพยากรการบริหารเพื่อให้บริการทางการศึกษาแก่เยาวชนและผู้สนใจ เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านความรู้ความสามารถ ทักษะ ค่านิยม พฤติกรรมและคุณธรรม เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและแก่ประเทศชาติ

กมลวรรณ บุญวัง (2548, หน้า 19) สรุปได้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คือผู้ที่ผู้นำของแต่ละองค์กร มีหน้าที่ ในการวางแผน และจัดระเบียบ ระบบของงาน เพื่อความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุดต่อองค์กร

จิรภาส เหมืองหม้อ (2548, หน้า 8) ได้สรุปความหมายผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำการขับเคลื่อนการปฏิรูปการเรียนรู้ในสถานศึกษาให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ให้มีประสิทธิผลทางการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2549, หน้า 8) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษา ตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป

ประเจน ทบวอ (2549, หน้า 13) สรุปได้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คือผู้ที่ทำหน้าที่รับผิดชอบต่อความก้าวหน้าขององค์การทำหน้าที่รับผิดชอบการทำงานของผู้อื่น ให้สำเร็จตามเป้าหมาย เป็นผู้ที่มีหน้าที่รักษาองค์การให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความมั่นคง และพัฒนาองค์การให้มีความก้าวหน้าสูงยิ่งขึ้นไป

ธีรฉัตร เขียวแก้ว (2549, หน้า 8) ได้สรุปความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง ให้ดำรงตำแหน่ง เป็นทางการเพื่อดำเนินการบริหารทรัพยากรต่างๆ ภายในสถานศึกษาให้บรรลุนโยบาย วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

กูด (Good, 1973, p.14) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ การควบคุม และจัดการเรื่องเกี่ยวกับงานหรือกิจการนักเรียน รวมทั้งการบริหารธุรกิจโรงเรียน โดยมุ่งให้บรรลุจุดหมายปลายทางของการศึกษาที่ตั้งไว้ ภาวะหน้าที่ดังกล่าวจะเกี่ยวข้องกับครู นักเรียน บุคลากรอื่นๆ ในโรงเรียน

แคมเบลล์, และคนอื่นๆ (Campbell, & et al., 1976, p.22) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า หมายถึง บริหารการจําแนกยุทธศาสตร์ทางการศึกษา เพื่อให้การศึกษาบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง"

ดริคเคอร์ (Drucker, 1954, p.2) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาว่า คือ ผู้ที่ ทำหน้าที่รับผิดชอบการทำงานของผู้อื่นให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายได้โดยความเรียบร้อย

บาร์นาด (Barnard, 1966 p.215) ได้ให้ความหมายของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คือ ผู้ที่มีหน้าที่รักษาองค์การให้สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่าง มีความมั่นคง และพัฒนา องค์การให้มีความก้าวหน้าสูงยิ่งขึ้นไป

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง บุคลากรที่รับผิดชอบบริหารการศึกษาใน สถานศึกษา ซึ่งจะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม โน้มน้าวให้บุคลากร ปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2539, หน้า 87) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารว่า ผู้บริหารต้องมีทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในบทบาทหน้าที่ที่รับผิดชอบก่อน เพราะความคิดที่ ถูกต้องจะนำมาซึ่งการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้อง

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540, หน้า 24) ได้สรุป ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า มีความสำคัญและความจำเป็นดังนี้

1. เพื่อให้ผู้ปกครองและชุมชนมีความเข้าใจอันดีต่อสถานศึกษาอันจะช่วยให้ สถานศึกษาได้รับความร่วมมือและความสะดวกในการดำเนินงาน

2. เพื่อให้สถานศึกษาสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในชุมชน คือ บุคคล วัสดุและสิ่งแวดลอมเพื่อการดำเนินงานของสถานศึกษาได้

3. เพื่อให้สถานศึกษาได้รับความสนับสนุน และช่วยเหลือจากผู้ปกครอง นักเรียนชุมชน ทั้งด้านการเงิน แรงงาน วัสดุอุปกรณ์และความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ ในการปรับปรุงการดำเนินงานของสถานศึกษา

4. เพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือชุมชนทางด้านวิชาการและอื่นๆ อันจะเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง

5. เพื่อสนับสนุนในการดำเนินงานหลักของสถานศึกษา คือ งานวิชาการบรรลุเป้าหมายได้สะดวก

6. เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีในสิ่งแวดล้อมของหน่วยงาน อันจะทำให้บุคลากรมีขวัญ และกำลังใจในการปฏิบัติงาน

7. เพื่อป้องกันหรือแก้ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานของสถานศึกษา ที่อาจจะเกิดขึ้นโดยเป็นผลกระทบจากผู้ปกครองนักเรียนหรือจากชุมชน

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, และคนอื่นๆ (2542, หน้า 80) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารมืออาชีพต้องสร้างวัฒนธรรมขององค์กร ด้วยการพุดนำและปฏิบัติหน้าและจัดระบบ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ทำงานประสบผลสำเร็จ และนำไปสู่การพัฒนาตนเองคิดได้เอง คิดสนใจได้เอง พัฒนาได้เอง ของผู้ร่วมงานทุกคน ผู้บริหารต้องแสดงออกอย่างชัดเจน และสม่ำเสมอ เกี่ยวกับวัฒนธรรมขององค์กรเพื่อให้ผู้ร่วมงานเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติจนสามารถเลือกการกระทำที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ผู้บริหารจึงต้องสร้างความรู้สึกระบบความสำเร็จให้แก่บุคลากรแต่ละคน และทุกคน จนเกิดภาพความเป็นผู้นำในทุกระดับและนำไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

รุ่ง แก้วแดง (2544, หน้า คำนำ) กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษา คือผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการปฏิรูปการศึกษาในระดับสถานศึกษา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2544, หน้า 8) กล่าวว่า ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษา เป็นภารกิจหลักของผู้บริหารที่จะต้องกำหนดแบบแผน วิธีการและขั้นตอนต่างๆ ในการปฏิบัติงานไว้อย่างมีระบบ เพราะถ้าระบบการบริหารไม่ดี จะกระทบกระเทือนต่อส่วนอื่นๆ ของหน่วยงาน นักบริหารที่ดีต้องรู้จักเลือกวิธีการบริหารที่เหมาะสม และมีประสิทธิภาพเพื่อที่จะให้งานนั้นบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การบริหารงานนั้นจะต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ทุกประการ เพราะว่าการดำเนินงานต่างๆ มิใช่เพียงกิจกรรมที่ผู้บริหารจะกระทำเพียงลำพังคนเดียว แต่ยังมีผู้ร่วมงานอีกหลายคนที่มีส่วนทำให้งานนั้นประสบความสำเร็จ ผู้ช่วยงานแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสติปัญญา ความสามารถ ความถนัด และความต้องการที่ไม่เหมือนกัน จึงเป็นหน้าที่ของผู้บริหารที่จะนำเอาเทคนิควิธีและกระบวนการบริหารที่เหมาะสมมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา

ธีระ รุญเจริญ, ปราชญา กล้าผจญ, และสัมมา ธรนิษฐ์ (2545, หน้า 1) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อ

ความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กร โดยเฉพาะในองค์กรภาคเอกชนนั้น เห็นได้ชัดว่า ความอยู่รอดขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้บริหารเป็นสำคัญ ดังนั้นภาคเอกชนไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเงิน การธนาคาร การบริหารธุรกิจ การค้า การอุตสาหกรรม รวมทั้งการศึกษาเอกชนตั้งแต่อนุบาล ถึงอุดมศึกษา จึงต้องสรรหาผู้บริหารที่มีฝีมือหรือมีความสามารถสูง เพื่อความสำเร็จในการบริหารงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

ทองดี เมืองเจริญ (2549, หน้า 13) ได้สรุปความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้ที่จะทำให้ภารกิจในสถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนี้จะนำองค์กรไปสู่จุดหมายปลายทางแล้ว ยังต้องนำพา คนให้มีความสุขในการเดินทางด้วยความสำเร็จ นอกจากมีความรู้ความสามารถแล้วจะต้องมีคุณธรรม จริยธรรมในการบริหารงานด้วย

ดริคเคอร์ (Drucker, 1973, p.8) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า บทบาทหน้าที่สังคมมนุษย์เป็นสังคมที่ซับซ้อนขึ้นเรื่อยๆ เป็นสังคมที่เต็มไปด้วย องค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ ของสังคมในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมืองหรือการศึกษา กิจกรรมต่างๆ ของสังคมที่องค์กรหรือหน่วยงาน ต่างๆ ที่รับผิดชอบนี้จะดำเนินไปด้วยดีและบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับ "ผู้บริหาร หรือผู้บริหารสถานศึกษา" ขององค์กรหรือหน่วยงานนั้นๆ

ไซมอน (Simon, 1976, p.1) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารไม่ปฏิบัติแต่ใช้ศิลปะทำให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานจนเป็นผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายขององค์กร ซึ่งตรงตามจุดมุ่งหมายที่ผู้บริหารเลือก

ไฮมัน, สก็อต, และคอนเนอร์ (Haiman, Scott, & Connor, 1985, p.422) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความสามารถในการทำงาน และคุณสมบัติหลายอย่างร่วมกันตามที่หน่วยงานต้องการจึงจะบริหารงานให้เกิดผลดี จะเห็นได้ว่าผู้บริหารที่ขาดความสามรถย่อมจะขาดความเชื่อถือจากผู้ใต้บังคับบัญชา อันเป็นเหตุแห่งปัญหาของการบังคับบัญชาในที่สุด ความสามารถในการทำงานของผู้บริหารนอกจากจะก่อให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสจากผู้ร่วมงานและบุคคลทั่วไปแล้วยังเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการนำองค์กรไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์

สรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อองค์กรในการที่จะทำ ให้บรรลุถึงความสำเร็จในการบริหารงาน เพราะเป็นผู้ที่จะทำให้ภารกิจในสถานศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์ โดยจะต้องมีผู้นำที่มีความรู้ มีความสามารถเป็นหลักในการพัฒนาองค์กร นอกจากมีความรู้ความสามารถแล้วจะต้องมีคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงานอีกด้วย

3. ขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษา

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2540, หน้า 173) สรุปว่า ขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาในระดับมัธยมศึกษา ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ

1. งานวิชาการ เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน การจัดหาสื่อการเรียนการสอน การจัดหาตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน การจัดทำตารางเรียน การนิเทศการศึกษา การสอนซ่อมเสริม การวัดผลประเมินผล

2. งานบุคคล ได้แก่ การกำหนดคุณสมบัติการจัดการอบรมและการสร้างขวัญกำลังใจของบุคลากร

3. งานกิจการนักเรียน ได้แก่ การดำเนินงานที่เป็นการบริการนักเรียน เช่น การแนะแนว งานสวัสดิการ งานสงเคราะห์นักเรียน

4. งานธุรการเป็นงานที่จัดขึ้นเพื่อสนับสนุนงานวิชาการการเรียนการสอน ประกอบด้วยงานสารบรรณ งานทะเบียนนักเรียน การเงินและงบประมาณ การดูแลอาคารสถานที่ การประชาสัมพันธ์

กระทรวงศึกษาธิการ (2542, หน้า 20) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาว่า นอกจากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว มาตรา 39 ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาโดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านวิชาการ
2. ด้านงบประมาณ
3. ด้านการบริหารงานบุคคล
4. ด้านการบริหารงานทั่วไป

ประเสริฐ เศษฐพันธ์ (2542, หน้า 88) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาประกอบด้วย งานวิชาการ งานธุรการ งานบริหารบุคคล งานกิจการนักเรียน และงานสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (2542, หน้า 12) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจการบริหารสถานศึกษาไว้ว่า การจัดระบบโครงสร้างและกระบวนการจัดการศึกษา และตามมาตรา 39 โดยกำหนดให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547, หน้า 4) ข้อ 3 ให้แบ่งส่วนราชการในสถานศึกษาเป็นกลุ่ม โดยต้องได้รับความเห็นชอบและเป็นไปตามระเบียบ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี เขต 2 (2548, หน้า 2)

ได้ออกระเบียบว่าด้วยการแบ่งส่วนราชการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ข้อ 6 กำหนดให้แบ่งส่วนราชการ คือ กลุ่มบริหารวิชาการ กลุ่มบริหารงบประมาณ กลุ่มบริหารงานบุคคล กลุ่มบริหารทั่วไป

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, และคนอื่นๆ (2542, หน้า 80) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารมีหน้าที่ต้องสร้างวัฒนธรรมขององค์กร ด้วยการพูดนำและปฏิบัตินำและจัดระบบ ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรม โดยการให้รางวัลแก่ผู้ที่ทำงานประสบความสำเร็จ และนำไปสู่การพัฒนาตนเองคิดได้เองตัดสินใจได้เองพัฒนาได้เองของผู้ร่วมงานทุกคน ผู้บริหารต้องแสดงออกอย่างชัดเจน และสม่ำเสมอ เกี่ยวกับวัฒนธรรมขององค์กรเพื่อให้ผู้ร่วมงานเกิดความมั่นใจในการปฏิบัติจนสามารถเลือกการกระทำที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ผู้บริหารจึงต้องสร้างความรู้สึกระบบความสำเร็จให้แก่บุคลากรแต่ละคนและทุกคน จนเกิดภาพความเป็นผู้นำในทุกระดับ และนำไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

รุจิรี ภูสาระ, และจันทราณี สงวนนาม (2545, หน้า 52) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การดำเนินงานสถานศึกษาบรรลุเป้าหมายหลัก คือนักเรียนบรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้ในหลักสูตร คือ มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เป็นคนดีและมีความสุข ดังนั้นภารกิจของผู้บริหารในการบริหารโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์จะต้องจัดลำดับความสำคัญของการบริหารงานในสถานศึกษาดังนี้

1. การบริหารงานวิชาการ
2. การบริหารงานบุคคล
3. การบริหารงานกิจการนักเรียน
4. การบริหารงานธุรการ การเงิน และพัสดุ
5. การบริหารงานอาคารสถานที่
6. การบริหารงานความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ประกอบ กุลเกื้อ, และสิทธิพร ลิ้มบริบูรณ์ (2545, หน้า 22-23) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาทั้งของภาครัฐ และเอกชนมีบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

1. เป็นประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรและวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เป็นกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของรัฐ รวมถึงกรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการสถานศึกษาเอกชน
3. เป็นผู้บังคับบัญชาครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
4. บริหารกิจการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับทางราชการและของสถานศึกษา รวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษาหรือของหน่วยงาน

5. ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากร การเงิน การพัสดุ สถานที่และทรัพย์สินของสถานศึกษาหรือหน่วยงานให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ

6. เป็นผู้แทนของสถานศึกษาหรือหน่วยงานในกิจการทั่วไปร่วมทั้งการจัดทำนิติกรรมสัญญาของสถานศึกษาหรือหน่วยงาน ตามวงเงินงบประมาณที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานได้รับมอบ

7. จัดทำรายงานกิจการประจำปีเกี่ยวกับกิจกรรมของสถานศึกษาหรือหน่วยงาน เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเขตพื้นที่การศึกษา

8. อนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิปัตร์ของสถานศึกษาให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

9. ปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมาย รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2547, หน้า 12) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จะต้องมียุทธศาสตร์ที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. มีความรู้สึกและรู้รอบ
3. มีความกล้าหาญที่จะเปลี่ยนแปลง

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) (2547, หน้า 81-82) กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า การกำหนดมาตรฐานการศึกษาเกี่ยวกับผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนสอง (พ.ศ.2549-2553) ไว้ในมาตรฐานที่ 10 ว่าผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการโดยกำหนดตัวบ่งชี้ไว้ดังนี้

1. ผู้บริหารมีคุณธรรมจริยธรรม มีความมุ่งมั่นและอุทิศตนในการทำงาน
2. ผู้บริหารมีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์
3. ผู้บริหารมีความสามารถในการบริหารวิชาการและเป็นผู้นำทางวิชาการ
4. ผู้บริหารมีการบริหารที่มีประสิทธิผล และผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจในการบริหาร

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549, หน้า 8) กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานและมาตรฐานการศึกษาปฐมวัย สำหรับสถานศึกษาทุกสังกัดที่จัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยกำหนดเป็นมาตรฐานด้านการบริหารและการจัดการศึกษาไว้ในมาตรฐานที่ 11 ผู้บริหารมีคุณธรรมจริยธรรมมีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษาโดยกำหนดตัวคุณภาพบ่งชี้ดังนี้

1. มีคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของวิชาชีพ
2. มีความคิดริเริ่ม มีวิสัยทัศน์และเป็นผู้นำทางวิชาการ

3. มีความสามารถในการบริหารงานวิชาการและการจัดการ

4. มีการบริหารที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจ

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549, หน้า 6-7) ได้กล่าวถึงมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า ผู้ประกอบวิชาชีพผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีมาตรฐานความรู้และประสบการณ์วิชาชีพดังต่อไปนี้

1. มาตรฐานความรู้มีคุณวุฒิไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทางการบริหารการศึกษาหรือเทียบเท่า หรือคุณวุฒิอื่นที่คุรุสภารับรองโดยมีความรู้ดังต่อไปนี้

1.1 หลักและกระบวนการบริหารการศึกษา

1.2 นโยบายและการวางแผนการศึกษา

1.3 การบริหารด้านวิชาการ

1.4 การบริหารด้านธุรการ การเงินพัสดุ และอาคารสถานที่

1.5 การบริหารงานบุคคล

1.6 การบริหารกิจการนักเรียน

1.7 การประกันคุณภาพการศึกษา

1.8 การบริหารจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศ

1.9 การบริหารการประชาสัมพันธ์และความสัมพันธ์ชุมชน

1.10 คุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

นอกจากคุณวุฒิตามวรรคหนึ่งต้องผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารสถานศึกษาที่คณะกรรมการคุรุสภารับรอง

2. มาตรฐานประสบการณ์วิชาชีพดังต่อไปนี้

2.1 มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนมาแล้วไม่น้อยกว่าห้าปีหรือ

2.2 มีประสบการณ์ด้านปฏิบัติการสอนและต้องมีประสบการณ์ในตำแหน่งหัวหน้าหมวดหรือหัวหน้าสายหรือหัวหน้างานหรือตำแหน่งบริหารอื่นๆ ในสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่าสองปี

สุขุม เฉลยทรัพย์ (2549, หน้า 34) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพกับการปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่จำเป็นว่าการเป็นผู้บริหารจะต้องมีลักษณะของผู้นำที่มีลักษณะของผู้นำที่ดีและยิ่งใหญ่เป็นผู้ที่สามารถแปลงวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของงานเป็นวิธีปฏิบัติเข้าได้ชัดเจน (articulation) ตามแนวทางของระบบวิธีปฏิบัติ (quality system) ออกมาในรูปของคำแนะนำที่มีความชัดเจนบนพื้นฐานของระบบหรือเอกสารมาตรฐานวิธีปฏิบัติ เอส โอ พี (standard operation procedures) หรือระเบียบวิธีปฏิบัติ (work instructions) หน้าที่สำคัญของผู้นำ คือ บริหารระบบ (management system) มิใช่บริหารบุคคลและสิ่งที่เป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารที่ต้องก้าวไปสู่การเป็นผู้นำที่

ตีมีมุมมองรอบด้าน คือ “การรู้จักปรับเปลี่ยนตามสถานการณ์ที่จำเป็น” ซึ่งมีทั้งบริบทของการเปลี่ยนแปลง การคาดการณ์ถึงแนวโน้มต่างๆ รวมทั้งการบริหารความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น

สุวรรณชัย ทองคำ (2549, หน้า 8-15) ได้กล่าวถึงขอบข่ายภารกิจของผู้บริหารสถานศึกษาว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นจะต้องปฏิบัติตามมาตรฐานการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาตามมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษาซึ่งหมายถึงคุณลักษณะและคุณภาพการบริหารสถานศึกษาที่คุรุสภากำหนดไว้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติปฏิบัติ มีดังนี้

1. ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษา
2. ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นกับการพัฒนาของบุคลากรผู้เรียน

3. มุ่งมั่นพัฒนาผู้ร่วมงานให้สามารถปฏิบัติงานได้เต็มศักยภาพ
4. พัฒนาแผนงานขององค์กรให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
5. พัฒนาและใช้นวัตกรรมการบริหารจนเกิดผลงานที่มีคุณภาพสูงขึ้นไปเป็นลำดับ
6. ปฏิบัติงานขององค์กรโดยเน้นผลถาวร
7. รายงานผลการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบ
8. ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
9. ร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานอื่นอย่างสร้างสรรค์
10. แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา
11. เป็นผู้นำและสร้างผู้นำ
12. สร้างโอกาสในการพัฒนาได้ทุกสถานการณ์

รอสนันบาค, และคนอื่นๆ (Rosonbach, et al., 1989, pp. 54-55) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารที่ดีต้องประกอบด้วย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ 3 ด้าน คือ

1. ด้านผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะของบุคคลที่ได้รับการเคารพยำเกรงจากคนที่อยู่แวดล้อมเปรียบเสมือนเป็นแบบอย่างที่ดีเลิศสำหรับการดำรงชีวิต ซึ่งสามารถให้ความช่วยเหลือและให้คำแนะนำต่างๆ แก่บุคคลเหล่านั้นได้ และเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มีมนุษยสัมพันธ์ มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่นที่สัมฤทธิ์ตามเป้าหมายมีความสามารถในการสื่อสาร ฉลาดหลักแหลมและมีวิจารณ์ญาณ เข้าใจในธรรมชาติของอำนาจและหน้าที่

2. ด้านวิชาการ หมายถึง ลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถทางวิชาการของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่สามารถแสดงออกมาได้อย่างสร้างสรรค์ และสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ด้านการตัดสินใจ หมายถึง พฤติกรรมจากทางเลือกต่างๆ ที่เป็นโดยผู้ตัดสินใจแบบมีเหตุผลในการเลือกของคนเหตุผลดังกล่าวมักจะเนื่องมาจากประสบการณ์ส่วนตัวหรือความพยายามทางจิตใจ การตัดสินใจใดๆ ควรตัดสินใจจากจุดมุ่งหมายต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองกล้าเสี่ยงและกล้าลงทุน

แฮสส์, และโฮเวลล์ (House, & Howell, 1992, pp. 81-97) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้บริหารไว้ดังนี้

1. ความเป็นผู้มีผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงาน
2. ความเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. ความเป็นผู้มีพลัง
4. ความเป็นผู้มีความเชื่อมั่นในตนเอง
5. ความเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรม
6. ความเป็นผู้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน
7. ความเป็นผู้สอดคล้องดูแลสภาพทางสังคมของผู้ร่วมงาน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่พึงประสงค์ควรมีคุณลักษณะหรือคุณสมบัติดังนี้

1. มีบุคลิกภาพดี หมายถึง การมีจิตใจแจ่มใสร่าเริงอยู่เสมอและมองโลกในแง่ดี มีการแต่งกายที่ถูกต้องเหมาะสมและภูมิฐานมีการพูดที่ดีและพูดเป็น
2. มีความรู้ดีในเนื้องานบริหารจัดการ การจัดการศึกษาระเบียบกฎหมายบริบทของสังคมและการวิจัย
3. มีความคิดริเริ่มและมีวิสัยทัศน์ที่ก้าวหน้าหันต่อการเปลี่ยนแปลงตามสถานการณ์ที่จำเป็นสามารถกำหนดภาพอนาคตของสถานศึกษาไว้อย่างชัดเจนและเหมาะสมกับยุคสมัยตลอดจนกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารเพื่อนำสถานศึกษาไปสู่จุดหมายนั้น
4. มีภาวะผู้นำโดยเฉพาะการเป็นผู้นำในการปฏิรูปการศึกษาเป็นผู้นำทางวิชาการและเป็นผู้ดำเนินการบริหารคุณภาพทางการศึกษาโดยเลือกใช้ภาวะผู้นำให้สอดคล้องเหมาะสมกับสถานการณ์ บุคคลและสภาพแวดล้อม
5. มีมนุษยสัมพันธ์ผู้บริหารจะต้องเป็นผู้ที่ประสานงานกับหน่วยงานหรือบุคคลต่างๆ ได้เป็นอย่างดีทั้งผู้บังคับบัญชาเพื่อร่วมงานผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไป
6. มีคุณธรรมจริยธรรมผู้บริหารจะต้องมีเจตคติที่ดีในการบริหารและจัดการศึกษาประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการครองตนครองคนครองงานยึดมั่นในจรรยาบรรณวิชาชีพผู้บริหาร มีคุณธรรมจริยธรรม จะทำให้ได้รับความรักความเคารพความเชื่อถือและความศรัทธา จากผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไป
7. การบริหารจัดการที่ดี มีการบริหารตามหลักวิชานำองค์กรสู่เป้าหมาย ยึดการบริหารโดยองค์คณะบุคคลและการมีส่วนร่วม รู้จักวิจัยและพัฒนางานการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ทางการบริหารมาใช้พัฒนางานอยู่เสมอจนทำให้งานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เกี่ยวข้องพึงพอใจ

การใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม

การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ คุณธรรมมีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างมีความสุข จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารต่าง ๆ มีนักวิชาการได้ให้ความหมาย เกี่ยวกับการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมไว้ ดังนี้

1. ความหมายของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม

พระมหาอดิศร ธีรสีโล (2540, หน้า 57) ให้ความหมายหลักคุณธรรมจริยธรรมว่า หมายถึง ความดีสูงสุดปลูกฝังอยู่ในอุปนิสัยอันดีงามอยู่ในจิตสำนึก ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี อัน เป็นเครื่องหมายเหนี่ยวรั้งควบคุมพฤติกรรมที่แสดงความปรารถนา นอกจากนี้ยัง อ้างอิงถึง กู๊ด (Good) ว่าให้ความหมายของคุณธรรมไว้ 3 นัย คือ

1. คุณธรรม หมายถึง ความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำจนเคยชิน
2. คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่คุณคนได้กระทำตามความคิดและมาตรฐานของสังคม

ซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและศีลธรรม

3. คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติที่ยึดมั่นในการปฏิบัติทางจรรยาต่อสังคม

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต) (2542, หน้า 81) กล่าวว่า หลักคุณธรรม คือคุณสมบัติ ที่เสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงามให้เป็นจิตใจที่สูงประณีตและประเสริฐ เช่น ความรักความเมตตา ความ สงสารอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจเสียสละ ความกตัญญู กตเวทิต์ ความละเอียดและกลัวบาป ความเคารพนบอบ และความสุภาพอ่อนโยน เป็นต้น

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ.2542 กล่าวถึงการปฏิบัติตามหลักคุณธรรมว่า เป็นการยึดมั่นในความถูกต้องดีงามส่งเสริมสนับสนุนให้ ประชาชนพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ ประชาชนแต่ละคนทำหน้าที่อย่างถูกต้อง เลือกทำงานที่ สุจริตและเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อส่วนรวม ปฏิบัติตามกฎหมายและเป็นพลเมืองดี คือ ถือปฏิบัติตาม ขรรษาธรรม ได้แก่ สัจจะ คือการรักษาความสัตย์ ทมะ คือการรู้จักข่มใจตนเอง ขันติ คือการอดทนอด กลั้นนอคอยม และจาคะ คือการรู้จักละวางความชั่วความทุจริต ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแก่คนไทยทุกคนในโอกาสครบ 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ (ปี 2525) เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนด้วย ผู้แทนประชาชนที่เข้าไปบริหาร ราชการต้องเข้าสู่หน้าที่ด้วยความชอบธรรม ทั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายการเมืองและฝ่ายประจำ จะต้อง ปฏิบัติตามมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 77 ซึ่งกำหนดว่า เจ้าหน้าที่ของรัฐจะต้องปฏิบัติงานให้มี ประสิทธิภาพ ให้ความยุติธรรมแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งจัดระบบที่ตอบสนองความ ต้องการของประชาชนและปฏิบัติตามข้อบังคับว่าด้วยจรรยาบรรณของข้าราชการพลเรือน

พ.ศ.2537 คือ มีจรรยาบรรณต่อตนเอง ต่อหน่วยงานและต่อผู้ร่วมงานและต่อประชาชนและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน ,2542, หน้า 9)

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้กล่าวถึง หลักคุณธรรมว่า หมายถึงหลักปฏิบัติในการทำในสิ่งที่ถูกต้องด้วยความซื่อสัตย์ จริงใจ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามบนพื้นฐานของศีลธรรมภายใต้ระเบียบข้อบังคับของผู้รับบริการและยังประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสิงห์บุรี ,2543, หน้า 7)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 253) ให้ความหมายหลักคุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี

ปราชญา กล้าผจญ (2548, หน้า 326) ได้ให้ความหมายหลักคุณธรรมจริยธรรมว่า คือหลักการทำงานที่อาศัยคุณธรรม คุณงามความดีเป็นพื้นฐานทำอย่างมีเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเองให้ได้รับความเดือดร้อน

อุดม สนสายันต์ (2549, กรกฎาคม 1) ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์หลักราชการ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหลักคุณธรรมและจริยธรรมในวิชาชีพข้าราชการที่สำคัญยิ่งสำหรับให้ข้าราชการพึงยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติราชการ 10 ประการ มีใจความสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ความสามารถ หมายถึง ความชำนาญในการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ ให้เป็นผลสำเร็จได้ดียิ่งกว่าผู้มีโอกาสเท่าๆกัน
2. ความเพียร หมายถึง ความกล้าหาญไม่ย่อท้อต่อความลำบาก และบากบั่นเพื่อจะข้ามความขัดข้องให้จงได้โดยใช้ความวิริยะภาพมิได้ลดหย่อน
3. ความมีไหวพริบ หมายถึง รู้จักสังเกตเห็นโดยไม่ต้องมีใครเตือนว่า เมื่อมีเหตุเช่นนั้นจะต้องปฏิบัติกรอย่างนั้น เพื่อให้บังเกิดผลดีที่สุดแก่กิจการทั่วไปและรีบทำการอันเห็นควรนั้นโดยฉับพลัน
4. ความรู้เท่าถึงการณ หมายถึง รู้จักปฏิบัติการอย่างไรจึงจะเหมาะสมแก่เวลาและอย่างไรที่ได้รับความผลสมถึงจะเป็นประโยชน์ที่สุด
5. ความซื่อตรงต่อหน้าที่ หมายถึง ตั้งใจกระทำกิจการซึ่งได้รับมอบให้เป็นหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
6. ความซื่อตรงต่อคนทั่วไป หมายถึง ให้ประพฤติดีซื่อตรงต่อคนทั่วไป รักษาตนให้เป็นคนที่คุณอื่นจะเชื่อถือได้
7. ความรู้จักนัยคน ข้อนี้เป็นข้อสำคัญสำหรับผู้มีหน้าที่ติดต่อกับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อย
8. ความรู้จักผ่อนผัน หมายความว่า ต้องเป็นผู้ที่รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาวว่าเมื่อใดควรตัดขาดและเมื่อใดควรโอนอ่อนหรือผ่อนผันกันได้ มิใช่แต่จะยึดถือหลักเกณฑ์หรือระเบียบอย่างเดียวซึ่งจะก่อให้เกิดผลเสีย ควรจะยืดหยุ่นได้

9. ความมีหลักฐาน ข้อนี้ประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ คือมีบ้านอยู่เป็นที่ เป็นทางมีครอบครัวอันมั่นคงและตั้งตนไว้ในที่ชอบ

10. ความจงรักภักดี หมายความว่า ยอมเสียสละเพื่อประโยชน์แห่งชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะเภสัชศาสตร์ (2551, พฤศจิกายน 3) ให้ความหมายของหลักคุณธรรมจริยธรรมว่า หมายถึงสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จโดยหวังประโยชน์ส่วนตนเป็นคุณธรรมประการหนึ่ง คำว่าคุณ ภาษาบาลีแปลว่า ประเภท, ชนิด, ธรรม หมายถึงหลักความจริง หลักการในการปฏิบัติ ดังนั้น อาจอธิบายได้ว่า คุณธรรมคือ จริยธรรมที่แยกเป็นรายละเอียดแต่ละประเภท เช่น เมตตา กรุณา เสียสละ ซื่อสัตย์ อุดหนุน ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจของผู้คน

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (2551, พฤศจิกายน 3) กล่าวว่า หลักคุณธรรมจริยธรรมหมายถึงการยึดถือและเชื่อมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยการรณรงค์เพื่อสร้างค่านิยมที่ดีงามให้ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรหรือสมาชิกของสังคมถือปฏิบัติ ได้แก่ ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศูนย์ราชการใสสะอาด (2551, พฤศจิกายน 3) กล่าวถึงหลักคุณธรรมว่า หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมสนับสนุนการทำงานให้มีความซื่อสัตย์จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติเป็นพลเมืองดี คือปฏิบัติตามจรรยาบรรณ ได้แก่ 1) สัจจะ การรักษาความสัตย์ 2) ทมะ การรู้จักข่มใจตนเอง 3) ขันติ การอดทน อดกลั้นและอดออม และ 4) จาคะ การรู้จักละวางความชั่วความทุจริต

วีระ ไชยธรรม (2551, พฤศจิกายน 5) กล่าวว่าหลักคุณธรรมจริยธรรม หมายถึง หลักปฏิบัติในการทำในสิ่งที่ถูกต้องด้วยความซื่อสัตย์จริงใจ ยึดมั่นในความถูกต้องดีงามบนพื้นฐานของศีลธรรมจริยธรรม ภายใต้ระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมและยังประโยชน์กับสังคมและประเทศชาติ

สรุปได้ว่า ความหมายของหลักคุณธรรมจริยธรรม คือการยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม มีความซื่อสัตย์จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบอาชีพสุจริต ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี

2. ความสำคัญของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม

การสร้างคุณธรรมเพื่อใช้ในการบริหารงาน เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารโรงเรียนที่จะทำให้ผู้บริหารสามารถดำเนินงานไปด้วยความราบรื่นและบรรลุเป้าหมายที่มีประสิทธิภาพได้ (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช, 2540, หน้า 12) มาตรา 77 กำหนดว่ารัฐต้องจัดให้มีแผนพัฒนาการเมือง จัดทำมาตรฐานทางคุณธรรมและจริยธรรมของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ข้าราชการและพนักงานหรือลูกจ้างอื่นของรัฐเพื่อป้องกันการทุจริตและประพฤตินิยมชอบและเสริมสร้างประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่

สุนทร ทองคำ (2544, หน้า 23-24) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมว่าบุคคลเมื่อประกอบอาชีพ เมื่อมีประสบการณ์เชี่ยวชาญในอาชีพนั้น จะมีตำแหน่งสูงขึ้นเป็นผู้บังคับบัญชา เป็นผู้บริหารหรือหัวหน้างาน จะประสบปัญหาและอุปสรรคในการบริหารงาน ทั้งกระบวนการบริหารและความร่วมมือจากผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนี้มิใช่บุคคลนั้นหย่อนสมรรถภาพหรือทำงานไม่ดีความจริงแล้วบุคคลนั้นอาจเก่งงานรอบด้านและชำนาญงานมาก แต่มีข้อเสียที่ว่าบุคคลนั้นขาดความรู้ในทางจิตวิทยาการปกครองหรือจิตวิทยาการบริหาร การบริหารงานจึงมีปัญหาและอุปสรรค สร้างข้อขัดแย้งข้อสงสัย ความไม่เข้าใจกันให้แก่เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บังคับบัญชา โดยการเป็นผู้บริหารจะต้องพบและมีความสัมพันธ์กับบุคคลไม่น้อยกว่า 4 กลุ่ม คือผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และประชาชนหรือชุมชน ดังนั้นหลักการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข จึงจำเป็นต้องมีหลักคุณธรรมที่สำคัญในการบริหารงาน

เกียรติบัณฑิต นามโคตร (2545, หน้า 28-29) ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบาทสมเด็จพระบรมราชาไชยวาทกษัตริย์อยุธยา ซึ่งเข้าเฝ้าเมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2518 ว่าครุตามแบบฉบับ มักจะมีได้เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์ ด้วยศักดิ์อำนาจและอิทธิพล หากแต่บริบูรณ์ด้วยสมบัติทางคุณธรรม ผู้บริหารการศึกษาเป็นครูที่เหนือกว่าครูธรรมดา ซึ่งหมายถึงเป็นใหญ่ในวงการศึกษาหรือเป็นใหญ่ในสถานศึกษา ผู้บริหารการศึกษาหรือผู้บริหารสถานศึกษา จึงควรจะเป็นครุตามแบบฉบับที่บริบูรณ์ด้วยสมบัติทางคุณธรรม ตามนัยพระบรมราชาวาทดังกล่าวนี้โดยแท้จริง

ปราชญา กล้าผจญ (2548, หน้า 37-38) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมว่า การเป็นผู้บริหารหรือเป็นบุคคลในหน้าที่ตำแหน่งงานอื่นๆ หากมีคุณธรรมจริยธรรม มีศีลธรรมประจำใจอยู่เสมอแล้ว ก็จะเป็นผู้มีมีความสุขทั้งส่วนตน และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 2-3) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า หลักของคุณธรรมคือการคิดด้วยจิตใจที่เป็นกลาง หมายถึงก่อนจะพูดจะทำสิ่งใดจำเป็นต้องหยุดคิดเสียก่อนเพื่อรวบรวมสติให้มั่นไม่โอนเอนและให้จิตสว่างแจ่มใส ซึ่งแรกๆ อาจต้องใช้เวลาบ้างและอาจรู้สึกว่ายาก แต่เมื่อฝึกหัดจนคุ้นเคยชำนาญแล้วจะช่วยให้สามารถแสดงความรู้ความคิดในเรื่องใดแก่ใครให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย ได้ชัดไม่ผิดทั้งหลักวิชาทั้งหลักคุณธรรม ซึ่งเท่ากับได้ปฏิบัติถูกต้องตรงตามคุณธรรมของนักวิชาการอย่างครบถ้วน และถ้าทุกคนปฏิบัติได้จะทำให้สามารถเผยแพร่วิชาการที่เรียนมาได้อย่างสอดคล้อง และมีประสิทธิภาพ ทั้งจะเอื้ออำนวยให้กิจการทั้งปวงที่ทูล่วงไปได้โดยราบรื่นและถูกต้อง

สุรยุทธ์ จุลานนท์ (2551, พฤศจิกายน 4) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของหลักคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า สังคมจะก้าวไปสู่ความมั่นคง โดยดำรงอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างยั่งยืน จำเป็นที่จะต้องมีผู้นำที่มีความพร้อมในด้านของคุณธรรม และความเสียสละ นักปราชญ์

ในสมัยโบราณ เช่น โสเครตีส เห็นว่าผู้นำ ผู้ปกครองต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูง ส่วนเพลโต กล่าวถึง นักปกครองว่าต้องมุ่งกระทำประโยชน์ให้กับรัฐและส่วนรวม การขาดคุณธรรม จริยธรรมและธรรมาภิบาลในการบริหารราชการแผ่นดิน ย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนา โดยตรง โดยเฉพาะหากผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาขาดคุณธรรมจริยธรรม ย่อมส่งผลกระทบต่อประชาชนผู้รับบริการ ต่อขวัญและกำลังใจของผู้ร่วมงาน และนำไปสู่ปัญหาความไม่เป็นธรรม ในสังคม การบริหารงานในยุคใหม่ จึงเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะ เกื้อหนุนความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ใช้หลักธรรมความดีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไม่ใช้ การแข่งขันแบบเอาวัดเอาเปรียบ หรือเบียดเบียนผู้อื่นแต่เพียงอย่างเดียว การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องยืนอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม และความเป็นธรรมในสังคมตลอดเวลา ดังนั้น การจะพัฒนา สังคมให้ไปสู่ความยั่งยืนได้ มีความจำเป็นที่จะต้องฟื้นฟูคุณธรรมให้เกิดขึ้นทั้งระบบ ซึ่งหมายถึง การมีระบบวัฒนธรรม และค่านิยมที่สร้างสรรค์ การมีระบบการเมืองที่ยึดหลักคุณธรรมเป็น เครื่องนำทาง เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน การมีระบบราชการที่เป็นที่พึ่งของประชาชนอย่าง แท้จริง การมีบุคคลที่จะมารับผิดชอบบ้านเมืองที่ดำรงตนโดยยึดถือคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการ ทำหน้าที่ เพื่อสร้างความเป็นธรรมในสังคม และการมีประชาชนที่มีความรู้ มีความเข้าใจ และให้ ความสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

สรุปได้ว่า การบริหารงานกิจการใดให้ประสบความสำเร็จ นอกจากความรู้ความสามารถ ประสิทธิภาพในการทำงานแล้ว สิ่งสำคัญที่ผู้บริหารพึงให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก คือหลักคุณธรรม ในการบริหารบุคลากร การเป็นผู้บริหาร หากมีคุณธรรมประจำใจอยู่เสมอแล้ว ก็จะเป็นผู้มีความสุข ทั้งส่วนตนและในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับ การปฏิบัติงานบุคคลรอบข้าง ได้แก่ เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชาก็จะพลอยมีความสุขไปด้วยเมื่อปฏิบัติหน้าที่การงานใด ก็มักจะ สำเร็จเป็นผลดีมีผู้ให้ความร่วมมือสนับสนุนส่งเสริมเป็นอย่างมาก ได้รับความเคารพเชื่อถือศรัทธา และมีผู้เห็นคุณงามความดีมักจะได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างสูงและเมื่อโอกาสมาถึงก็มักจะ ได้รับการเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งไปสู่ตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงยิ่งขึ้นไป เจริญยิ่งๆ ขึ้นไปเสมอ

3. องค์ประกอบของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), (2540, หน้า 13) ได้กล่าวถึง เรื่องคุณสมบัติของ ผู้นำไว้ว่า บุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีธรรม 7 ประการ ดังนี้ 1) รู้หลักการเมื่อดำรงตำแหน่งมีฐานะ หรือจะทำอะไรก็ตามต้องรู้หลักการรู้งานรู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกากฎที่เกี่ยวข้อง 2) รู้จุดหมาย ผู้นำ ถ้าไม่รู้จุดหมายก็ไม่รู้จะนำคนและกิจการไปไหน นอกจากรู้จุดหมาย มีความชัดเจนในจุดหมาย แล้ว จะต้องมีความแน่วแน่มั่นคงที่จะไปให้ถึงจุดหมายด้วย 3) รู้ตน คือต้องรู้ว่าตนเองคือใคร มี ภาวะเป็นอะไรอยู่ในสถานะใด มีคุณสมบัติมีความพร้อมความถนัด สติปัญญาความสามารถ อย่อย่างใดบ้างแล้วไหน มีข้อยิ่งข้อหย่อน จุดอ่อนจุดแข็งอย่างไร ซึ่งจะต้องสำรวจตนเองและเตือน ตนเองอยู่เสมอ 4) รู้ประมาณ คือรู้จักความพอดีหมายความว่า ต้องรู้จักขอบเขตขีดขั้นความ พอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ การทำการต่างๆ ทุกอย่างต้องพอดี 5) รู้กาล คือรู้จักเวลา เช่น

ลำดับ ระยะ จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลาว่าเรื่องนี้จะลงมือตอนไหน เวลาไหน จะทำอะไร
อย่างไรจึงจะเหมาะสม 6) ฐุขุมชน คือ ฐุขุมคนตั้งแต่ในขอบเขตที่กว้างขวาง คือ ฐุขุมคนโลก ฐุขุมคน
ของประเทศชาติ ว่าอยู่ในสถานการณ์อย่างไร มีปัญหาอะไรมีความต้องการอย่างไร และ 7) ฐุ
บุคคล คือ ฐุขุมบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะคนที่มาร่วมงานร่วมการร่วมไปด้วยกัน และคนที่ไป
ให้บริการตามความแตกต่างเฉพาะตัว เพื่อปฏิบัติต่อผู้อื่นได้ถูกต้องเหมาะสมและได้ผล

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 73-75) ได้กล่าวถึง
คุณธรรมสำหรับผู้บริหารโรงเรียนว่าคุณธรรมสำหรับผู้บริหารโรงเรียนแม้จะไม่มีกำหนดไว้
อย่างชัดเจนว่า จะต้องยึดถือหรือมีคุณธรรมด้านใดบ้าง แต่ลักษณะที่แสดงคุณธรรมของ
ผู้บริหารมีปรากฏในหลักของศาสนา ระเบียบ กฎหมาย คำสั่ง จรรยา และวินัยของข้าราชการครู
โดยสรุปแล้ว ผู้บริหารควรยึดหลักธรรมในเรื่องต่อไปนี้ เป็นพื้นฐาน คือ 1) มีเมตตา กรุณา ต่อ
ผู้ร่วมงานและผู้อื่น 2) มีความเสียสละเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว 3) ไม่เอาใจเอา
เปรียบผู้ร่วมงาน 4) มีความยุติธรรมมีเหตุผล วางตัวเป็นกลาง 5) มีความรักความห่วงใย
ผู้ร่วมงาน 6) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 7) ซื่อสัตย์ต่อตนเองต่อหน่วยงานและผู้อื่น 8) มอง
โลกในแง่ดี และ 9) ยึดระบบคุณธรรมในการบริหารงาน คุณธรรมดังกล่าวเป็นเรื่องที่ได้รับการ
ยอมรับจากสังคมและเป็นความคาดหวังของผู้บริหารโรงเรียน ถ้าผู้บริหารโรงเรียนมีคุณธรรม
กิจการต่างๆ จะก้าวหน้า ถือได้ว่าองค์กรนั้นมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุขโดยเฉพาะ
ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งเป็นสถาบันที่ต้องปลูกฝัง ส่งเสริมคุณธรรมสำหรับผู้บริหาร
โรงเรียนมีหลายประการ ผู้บริหารจะต้องสะสมมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนอาจจะกล่าวได้
ว่าเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของผู้บริหารโรงเรียน

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ (2551, พฤศจิกายน 5) ได้นำ
พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 9 มิถุนายน 2549 เนื่องในวโรกาส
ฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ดังนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ได้มาอยู่ในท่ามกลาง
มหาสมาคมพร้อมพรั่งด้วยบุคคลจากทุกสถาบันในชาติตลอดจนประชาชนชาวไทย ขอขอบใจใน
คำอวยพร และการเฉลิมฉลองยิ่งใหญ่ที่ทุกคนตั้งใจจัดให้ข้าพเจ้าเป็นพิเศษทั้งรัฐบาลที่ได้จัดงาน
ครั้งนี้ได้เรียบร้อยและงดงาม น่าใจไมตรีของประชาชนชาวไทยที่ร่วมกันแสดงออกทั่วประเทศ
รวมทั้งที่พร้อมเพรียงกันมาในวันนี้ น่าปลื้มใจมากเพราะแต่ละคนได้แสดงออกและตั้งใจมา
ด้วยความหวังดีจากใจจริง จึงขอขอบใจทุกๆ คนที่จิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความปรารถนาดี และ
ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของทุกคนทุกฝ่ายนี้ ทำให้ข้าพเจ้าเห็นแล้วมีกำลังใจมากขึ้น นึกถึง
คุณธรรมเป็นที่ตั้งของความรัก ความสามัคคีที่ทำให้คนไทยเราสามารถร่วมมือร่วมใจกันรักษา
และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมาได้ตลอดรอดฝั่งคุณธรรมสี่ประการ คือ 1)
ประการแรก คือ การที่ทุกคน คิด พูด ทำ ด้วยความเมตตา มุ่งดี มุ่งเจริญต่อกัน 2) ประการที่
สอง คือ การที่แต่ละคนต่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประสานงานประสานประโยชน์กัน ให้งานที่
ทำสำเร็จผลทั้งแก่ตนเองแก่ผู้อื่นและแก่ประเทศชาติ 3) ประการที่สาม คือ การที่ทุกคนประพฤติ

ปฏิบัติตนอยู่ในความสุจริต ในกฎกติกา และในระเบียบแบบแผนโดยเท่าเทียมเสมอกัน และ 4) ประการที่สี่ คือ การที่ต่างคนต่างพยายามทำความคิดความเห็นของตนให้ถูกต้องเที่ยงตรงและมั่นคงอยู่ในเหตุในผล

กระทรวงศึกษาธิการ (2546, หน้า 3) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของหลักคุณธรรมจริยธรรมว่า การออกไปประกอบการงานเริ่มต้นชีวิตใหม่ ควรมึคคิดไว้เป็นเครื่องกำกับใจมีคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญ จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอยู่เสมอ คือความสัตย์สุจริต ประเทศบ้านเมืองจะวัฒนาถาวรอยู่ได้ ก็ย่อมอาศัยความสัตย์สุจริตเป็นพื้นฐาน ขอให้มันอยู่ในคุณธรรมทั้ง 3 ประการคือ 1) สุจริตต่อบ้านเมือง 2) สุจริตต่อประชาชน 3) สุจริตต่อหน้าที่ จึงจะเป็นผู้ที่ควรแก่การสรรเสริญของมวลชนทั่วไป

โกวิท วงศ์สุรวัฒน์ (2549, พุทธจิกายน 14) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมไว้ว่า การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับประชาชน เยาวชน นักการเมือง และข้าราชการ 'คำว่า 'จริยะ' นั้นเป็นคำเดียวกับ 'จรรยา' แปลว่าความประพฤติ หรือกิริยาที่ควรประพฤติ ส่วน 'ธรรม' นั้นมีหลายความหมาย แปลว่าคุณความดีก็ได้ แปลว่ากฎหรือกฎเกณฑ์ก็ได้ จริยธรรมจึงแปลว่ากฎหรือกฎเกณฑ์ว่าด้วยสิ่งที่ควรประพฤติ มีคำว่า 'ธรรมจริยา' ซึ่งแปลว่า ความประพฤติที่เป็นธรรมหรือถูกต้องคือประพฤตินชอบ จะเรียกว่าจริยธรรม ธรรมจริยา คุณธรรมหรือศีลธรรม ก็มีความหมายเหมือนกัน คือหมายถึงการอันควรประพฤติ คือการทำความดี ซึ่งตรงกันข้ามกับการทำความชั่ว ในคำสอนของพระพุทธเจ้า จะเห็นว่าความดีที่ท่านตรัสไว้ นั้น คือการทำดีทั้งกาย วาจา และใจ ดีทางกายคือไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน และมีเมตตากรุณา ดีทางวาจาคือไม่โกหก ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ ส่วนดีทางใจนั้น คือไม่นึกอยากได้ของคนอื่น ไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นแต่คิดชอบ เช่น เชื่อว่ากรรมมีผล การบูชามีผล ทานมีผล เป็นต้น

ชเนศ ข้าเกิด (2551, พุทธจิกายน 8) ได้สรุปองค์ประกอบของหลักคุณธรรมและจริยธรรมไว้ว่า คุณธรรมและจริยธรรมคือ การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม (integrity) และเห็นว่าการฝึกอบรมเด็กไทย ควรเน้นคติธรรม 12 ประการ คือ 1) สัจจะ พูดความจริง 2) ความซื่อสัตย์สุจริต 3) ความระลึกในหน้าที่ 4) ความอดกลั้น 5) ความเป็นธรรม 6) ความเอาใจเขามาใส่ใจเรา 7) เมตตาธรรม 8) ความกตัญญูกตเวที 9) ความสุภาพนุ่มนวล 10) ความเคารพต่อผู้มีอาวุโส 11) รักษาคำพูด 12) จิตสำนึกสาธารณะเสียสละเพื่อส่วนรวมและเพื่อให้สังคมไทยนำอยู่ และคงต้องสนองพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในความตอนหนึ่งที่ว่า "ในบ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมืองและควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้"

สรุปได้ว่า การยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม การที่ผู้บริหารสถานศึกษามีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับนับถือแก่ผู้ร่วมงานทำให้ผู้ร่วมงานเกิดขวัญกำลังใจ รู้สึกมีความมั่นคงในการ

ปฏิบัติงาน ส่งผลให้การปฏิบัติงานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสวงหาและประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรมที่มีอยู่ในพระพุทธศาสนา เพื่อช่วยให้การบริหารงานเป็นไปอย่างเหมาะสมและเจริญก้าวหน้าไปด้วยดี เพื่อให้ผู้บริหารเพียบพร้อมทางด้านคุณธรรมด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม

วคิน อินทสระ (2541, หน้า 106-107) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมตามหลักจริยศาสตร์โดยสรุปว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติต่อกันมาเป็นเวลานานพร้อมอธิบายและได้ให้ความหมายอันสั้นว่า คุณธรรม คือ ความกล้าเลิศแห่งอุปนิสัย

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 23-24) ได้กล่าวถึง คุณธรรมตามทรรศนะของนักปราชญ์ไว้ดังนี้

เพลโต (Plato) กล่าวว่า คุณธรรมคือการปฏิบัติที่ดีตามหน้าที่ของวิญญาณและคุณธรรมไม่สามารถเกิดขึ้นโดยบังเอิญเพราะมนุษย์จะต้องรู้ว่ากำลังทำอะไร เพื่ออะไรและทำอย่างไร คุณธรรมจึงเกิดขึ้นจากความรู้ไม่ใช่ความรู้ทางทฤษฎีแต่เป็นความรู้ที่มาจากการปฏิบัติจริง คุณธรรมตามแนวคิดของเพลโตมี 4 ประการคือ

1. ปัญญาหรือความรู้ (wisdom) คือการหยั่งรู้ว่าอะไรถูกอะไรผิดอะไรดี อะไรไม่ดีอะไรควรประพฤติหรือไม่ควรประพฤติ
2. ประมาณ (temperance) คือ การรู้จักควบคุมตัวเองให้อยู่ในขอบเขตของจุดมุ่งหมายชีวิตมีความรับผิดชอบรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง
3. กล้าหาญ (courage) คือ กล้าเสี่ยงต่อความยากลำบากอันตราย เพื่ออุดมการณ์ของตนเอง หรือด้วยความมั่นใจว่าได้กระทำดีที่สุดแล้ว
4. ยุติธรรม (justice) คือ การให้แก่ทุกคนอย่างเหมาะสมเช่น การให้แก่ตนเอง ครอบครัว มิตรสหาย ผู้บังคับบัญชาอย่างมีเหตุผลอันควร

โสกราตีส (Socrates) กล่าวถึง คุณธรรมว่า คุณธรรมคือความรู้ (virtue is knowledge) การแสวงหาความรู้เกี่ยวกับศีลธรรมจริยธรรมคือการแสวงหาคุณธรรมเพราะคุณธรรมคือความรู้ที่แท้จริง ถ้าบุคคลรู้และเข้าใจถึงธรรมชาติของความดีจริงๆ แล้วคนอื่นๆ จะไม่พลาดจากการประกอบความดีละเว้นความชั่ว คุณธรรมที่ทำให้คนเป็นมนุษย์มี 5 ประการคือ

1. ปัญญาหรือความรู้ (wisdom) หมายถึง รู้ว่าอะไรดีอะไรไม่ดี
2. การปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา (duty) คือ การทำความดีการเคารพยกย่องสิ่งที่ควรเคารพเช่น พระผู้เป็นเจ้าพระธรรมการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนา
3. ความกล้าหาญ (courage) คือ กล้าในสิ่งควรกล้าและกล้าในสิ่งที่ควรกลัว

4. การควบคุมตนเอง (self control หรือ temperance) คือการใช้ปัญญาควบคุมอารมณ์ความรู้สึก

5. ยุติธรรม (justice) คือ การปฏิบัติต่อผู้อื่นและต่อตนเองอย่างเหมาะสมไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542, หน้า 7) ได้ให้ความหมายคุณธรรม หมายถึงสิ่งที่ปฏิบัติและเกิด (คุณ) ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น

ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์ (2542, หน้า 13-16) ได้กล่าวถึง คุณธรรมตามทรรศนะของนักปราชญ์ไว้ดังนี้

อริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวถึง แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมไว้ว่าความสุข (happiness) คือ ความดีสูงสุดแต่ความสุขไม่ใช่ความเพลิดเพลิน (pleasure) แต่อาจเป็นผลของการกระทำดี คุณธรรมความดีที่สำคัญของอริสโตเติล มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. ความพอประมาณ (temperance)
2. ความกล้าหาญ (courage)
3. ความยุติธรรม (justice)
4. มิตรภาพ (friendship)

พุทธทาสภิกขุ พระภิกษุซึ่งเป็นทั้งนักปรัชญาและนักการศึกษาที่มีชื่อเสียงมีแนวคิดในเรื่องคุณธรรมคือ หน้าที่เช่นเดียวกับกับคานท์ ได้กล่าวไว้ว่า "ที่ไหนมีการทำหน้าที่ ที่นั่นมีธรรม" หน้าที่คือ สิ่งที่มีชีวิตทุกชีวิตจะต้องปฏิบัติแต่หน้าที่ในที่นี่จะหมายถึง หน้าที่ที่ถูกตั้งสำหรับจะให้ชีวิตดำเนินไปได้และเจริญก้าวหน้าขึ้นไปจนถึงระดับสูงสุด และในการปฏิบัติหน้าที่นั้นจะต้องยึดอุดมคติในการทำงานเพื่องาน พุทธทาสภิกขุได้ให้คำอธิบายไว้ว่าเป็นการทำงานด้วยจิตว่างกล่าวคือ ทำงานเพื่อมุ่งผลสำเร็จของงานไม่ใช่ทำโดยหวังผลประโยชน์จากงานเป็นการทำงานด้วยความคิดที่เฉลียวฉลาดเพื่อให้งานประสบผลสำเร็จโดยปราศจากความรู้สึกว่าเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งก็คือการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ตามหลักจริยธรรมสากลนั่นเองและเมื่อได้ผลงานมาแล้วก็ยกให้เป็นภาวะแห่งความว่างจากการเป็นเจ้าของไม่มีการหมายมั่นว่าเป็นงานของตนหรือเป็นผลงานของตน การทำงานในลักษณะนี้คือ การปฏิบัติธรรมซึ่งพุทธทาสภิกขุได้ให้ความหมายของธรรมในทรรศนะไว้ 4 ประการดังนี้คือ 1) ธรรมคือธรรมชาติ ธรรมชาติคือทุกๆ สิ่งมนุษย์เองก็คือธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งหลายก็คือธรรมชาติ 2) ธรรมคือกฎของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์อยู่ในธรรมชาติจึงมีหน้าที่จะต้องเรียนรู้ของธรรมชาติ เพื่อให้เข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อม 3) ธรรมคือหน้าที่ตามธรรมชาติ มนุษย์จะต้องเรียนรู้หน้าที่ตนเพื่อปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วนและสมบูรณ์ 4) ธรรมคือผลมาจากการปฏิบัติหน้าที่ มนุษย์มีหน้าที่ที่จะต้องนำเอาผลจากการปฏิบัติงานไปใช้ให้ถูกต้องคือยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับตนเองและผู้อื่น ไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจวบปัจฉิม (2543, หน้า 115) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่าคุณธรรมคือ สิ่งที่คุณคล้อยตามรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงามมีประโยชน์มาก และมีโทษน้อย

เรสท์ (Rest, 1976, p. 6) อธิบายว่าจริยธรรมเป็นมโนทัศน์เกี่ยวกับความยุติธรรมระหว่างปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ไม่เกี่ยวกับคุณค่าส่วนตัวของแต่ละคนซึ่งไม่มีผลต่อผู้อื่นเช่นบุคคล ความมุ่งหวังส่วนตัวจะพัฒนาตนเองให้ถึงจุดสูงสุดแห่งศักยภาพของตนเองไม่ถือว่าเป็นคุณค่าทางจริยธรรม (moral value)

จากแนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ที่กล่าวมาสรุปได้ว่าคุณธรรมจริยธรรมคือ ความรู้ความดีที่ควรประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบของส่วนรวมหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมขนบธรรมเนียมประเพณี

1. ความหมายของคุณธรรม

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2540, หน้า 14) ได้กล่าวว่า คุณธรรมเป็นคุณภาพของจิตใจกล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ

วสิน อินทสระ (2541, หน้า 106) กล่าวถึง ตามหลักจริยศาสตร์ว่าคุณธรรม คืออุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 53-56) ได้กล่าวถึงคุณธรรมตามทฤษฎีของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1994, p. 9) กล่าวไว้ว่า คุณธรรม คือความรู้สึกรับผิดชอบชั่วดี เป็นเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติในสังคมและทำให้บุคคลมีการพัฒนาจนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเองมาตรฐานการตัดสินของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

ชัยวัฒน์ อัดพัฒน (2542, หน้า 224 - 225) ได้กล่าวว่าคุณธรรม คืออุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานานหน้าที่กับคุณธรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่งที่เดียวการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยนั่นเองจะกลายมาเป็นอุปนิสัยอันดีงามอุปนิสัยอันดีงามนี้เป็นคุณธรรมที่สั่งสมอยู่ในดวงจิตของบุคคลเมื่อบุคคลมีดวงจิตที่สะอาดบริสุทธิ์แล้วการกระทำหน้าที่ที่สะอาดบริสุทธิ์ด้วย

ธีรรัตน์ กิจจาร์ักษ์ (2542, หน้า 6) กล่าวว่าคุณธรรม อุปนิสัยอันดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของคนซึ่งอุปนิสัยอันดีงามนี้ได้จากความเพียรพยายามที่จะประพฤติจนเป็นสิ่งที่เคยชินคุณธรรมจะมีความสัมพันธ์กับหน้าที่เพราะการกระทำหน้าที่จนเป็นนิสัยจะกลายเป็นคุณธรรม

สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน (2542, หน้า 5) กล่าวว่าคุณธรรม หมายถึงความพอดีพองามไม่เอียงสุดไปด้านใดด้านหนึ่ง คือไม่ตั้งเกินไปกับไม่หย่อนเกินไปเช่น คุณธรรมคือความกล้าหาญ เป็นท่ามกลางระหว่างความกล้าหาญบ้าบิ่นกับความขลาดคุณธรรมความจริงเป็นท่ามกลางระหว่างการพูดจริงกับการดูหมิ่นตนเองหรือการถ่อมตนจนเกินไป คุณธรรมคือความเสียสละเป็นท่ามกลางระหว่างความฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่ายกับความตระหนี่เหนียวแน่น

บุญชู แสงสุข (2544, หน้า 10) ให้ความหมายของคุณธรรมว่า หมายถึงสภาพคุณงามความดีที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งได้สั่งสมมาจากประสบการณ์ที่ดีเป็นคุณภาพของจิตใจที่จะส่งเสริมให้จิตใจดีงาม เป็นจิตใจที่สูงจนประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงามและฝังอยู่ในจิตใจ

สุวรรณ ทองคำ (2545, หน้า 29) ได้กล่าวสรุปความหมายของคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรมคือความดีงามที่ปลูกฝังอยู่ในจิตใจจนเป็นนิสัย เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกมาให้มีความถูกต้องเหมาะสม

ทิตนา เขมมณี (2546, หน้า 4) ได้ให้ความหมายคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรมหมายถึงคุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ซึ่งเป็นภาวชนามธรรมอยู่ในจิตใจ

สุวิทย์ มูลคำ, และอรทัย มูลคำ (2546, หน้า 235) กล่าวว่าคุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดีคนที่มีคุณธรรม หมายถึงคนที่มีจริยธรรมอยู่ในระดับสูงซึ่งคนที่มีคุณธรรมนั้น นอกจากจะไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นแล้วยังมีจิตใจเอื้ออาทรต่อผู้อื่นอีกด้วย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (2546, หน้า 253) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า สภาพคุณงามความดี

พินิจ รัตนกุล (2547, หน้า 242-243) ได้ให้ความหมายคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า คุณธรรมเป็นเรื่องของจิตใจ หมายถึงคุณสมบัติพิเศษที่ถ้าหากผู้ใดมีสิ่งนี้อยู่ในตัวก็ถือกันว่าผู้นั้นเป็นคนดีทั้งต่อหน้าผู้อื่นและเมื่ออยู่ลำพังคนเดียวคนมีคุณธรรมจะเป็นคนดีแต่เฉพาะเวลาอยู่ต่อหน้าผู้อื่นเท่านั้นไม่ได้ ต้องมีความดีอยู่ในตัวเวลาไม่มีผู้ใดมองเห็นด้วยส่วนจริยธรรมเป็นเรื่องของความประพฤติที่แสดงออกให้เห็นคนดีมีคุณธรรมคือคนที่มีจิตใจดีงามควบคู่กันไป ดังนั้นเวลาพูดถึงคนดีจึงมักจะหมายถึง ผู้มีทั้งคุณธรรมที่จิตใจและจริยธรรมในความประพฤติถึงแม้ทั้งสองสิ่งนี้จะมิฐานที่อยู่คนละแห่ง (ฐานของคุณธรรมอยู่ที่จิตใจที่มองไม่เห็นแต่ฐานของจริยธรรมอยู่ที่ความประพฤติที่มองเห็น) แต่ในชีวิตจริงคนมีจริยธรรมไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมเสมอไปคนบางคนอาจทำตัวเอง (เสแสร้ง) ให้คนมองเห็นว่าเป็นคนมีความประพฤติดีตามความคาดหวังของสังคมเพื่อประโยชน์อะไรบางอย่างทั้งๆ ที่ตามความเป็นจริงแล้วผู้นั้นเป็นคนไม่มีจิตใจดีงามเหมือนกับความประพฤติที่แสดงออกให้เห็นในทำนองเดียวกันคนบางคนอาจมีจิตใจดีงามแต่เนื่องจากขาดปัญญาหรือความรู้เกี่ยวกับลักษณะของการกระทำที่ดีพฤติกรรมที่แสดงออกมาจึงไม่ดีงามเหมือนจิตใจ

พิมลศรี กวีวุฒิพันธ์ (2548, หน้า 18) ได้กล่าวถึงคุณธรรมว่า คือสภาพคุณงามความดีและความรู้สึกคิดของบุคคลที่เป็นไปในทางที่ดีหรือจิตใจเป็นกุศล เป็นเรื่องของนามธรรม และเป็นสิ่งที่บุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีไม่ก่อความเดือดร้อนกับใคร และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

สุทิน ศรีโมรา (2548, หน้า 17) ได้กล่าวไว้ว่าคุณธรรม หมายถึงความงามในจิตใจ ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์เช่น ความเสียสละ ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่ทุกคนยอมรับ

อุดม สนสายันต์ (2549, กรกฎาคม 1) ได้นำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พระราชทานคุณธรรม 4 ประการ แก่ข้าราชการและประชาชนในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี มีข้อความดังนี้ ประการแรก คือการรักษาความสัตย์ ความจริงใจต่อตัวเอง รู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยเพื่อส่วนใหญ่อของบ้านเมืองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม ประการที่สอง คือการรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัตย์ความดีนั้น ประการที่สาม คือความอดทน อดกลั้น และอดออม ไม่ประพฤติล่วงความสัตย์สุจริตไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด ประการที่สี่ คือการรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ใหญ่ของบ้านเมือง คุณธรรม 4 ประการ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝังและบำรุงให้เจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้วจะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

ทัศนัย สุคันธา (2549, หน้า 19) ได้กล่าวถึงคุณธรรมว่า หมายถึงอุปนิสัยอันดีงาม ซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิตอุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติต่อกันมาเป็นเวลานานสิ่งที่ทุกคนเห็นว่าดีงามถูกต้องมีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นที่เกิดจากจิตใจของทุกคนที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์

มงคล มีทอง (2549, หน้า 50) ได้กล่าวสรุปไว้ว่าคุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดีที่สะสมอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคลซึ่งทำให้สำนึกได้ว่าสิ่งใดเป็นสิ่งดีและถูกต้องตามปทัสสถานของสังคมและนำมายึดถือประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย

สมคิด บางโม (2549, หน้า 93) กล่าวถึงคุณธรรมว่า คุณธรรมเป็นเครื่องทำให้เกิดจริยธรรมบุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจย่อมจะประพฤติปฏิบัติอยู่ในกรอบของจริยธรรมการยึดถือ 5 เป็นหลักธรรมประจำใจ เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตทำให้สว่างพ้นต่อความชั่วและความเดือนร้อนทั้งปวง

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2549, หน้า 60) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่าคุณธรรมหมายถึงความดีงามที่อยู่ในจิตใจบุคคล ได้แก่ความเมตตา กรุณาความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ ความพากเพียรอดสาหะ ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว ความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมในความเป็นผู้นำสมบุรณ์ยิ่งขึ้น และทำให้ผู้นำมีอำนาจที่เรียกว่า อำนาจบารมีหรืออำนาจแฝงซึ่งประกอบด้วยความเลื่อมใสศรัทธาจากผู้ใต้บังคับบัญชา

เฉลิมเกียรติ ศรีศิริรินทร์ (2550, หน้า 48-49) ได้สรุปความหมายของคุณธรรม (virtue) ไว้ว่าคุณธรรม หมายถึงสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ เช่น ความเป็นผู้ไม่กล่าวเท็จโดยหวังประโยชน์ส่วนตนเป็นคุณธรรมประการหนึ่ง คำว่าคุณ ภาษาบาลีแปลว่า

ประเภท ชนิด ส่วนคำว่าธรรม หมายถึงหลักความจริงหลักการในการปฏิบัติ ดังนั้นอาจอธิบายได้ว่า คุณธรรม คือจริยธรรมที่แยกเป็นรายละเอียดแต่ละประเภท เช่น เมตตา กรุณา เสียสละ ซื่อสัตย์ อุดม ฯลฯ สิ่งเหล่านี้หากผู้ใดประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ก็จะเป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจของผู้นั้น

บาร์ฮาร์ท (Barhart, 1967, p. 2337) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมไว้ว่า ระบบของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ดี

กู๊ด (Good, 1973, p.641) ได้ให้ความหมายไว้ใน dictionary of education ว่า คุณธรรมมีความหมาย 2 นัย นัยแรกคือความดีงามของลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมที่ได้กระทำตามกันมาจนเป็นความเคยชิน ความหมายนัยที่สองคือคุณภาพของบุคคลที่ได้กระทำตามความคิดและตามมาตรฐานของสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับความประพฤติและหลักศีลธรรม

โลว์ (Lowe, 1976, p.17) ให้ทรรศนะว่าคุณธรรม หมายถึงสิ่งที่สังคมยึดถือเป็นข้ออ้างอิง (frame of reference)

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p.5) ได้ให้คำจำกัดความคุณธรรมไว้ว่า คุณธรรมคือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีเป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติและปฏิบัติในสังคม และทำให้บุคคลมีการพัฒนาจนกระทั่งมีลักษณะพฤติกรรมเป็นของตนเองมาตามมาตรฐานการตัดสินใจของสังคมจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการแสดงออกซึ่งพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องที่ผิดหรือถูก

สรุปได้ว่าคุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี ที่มีอยู่ในตัวบุคคลซึ่งได้สั่งสมมาจากประสบการณ์ที่ดีเป็นคุณภาพของจิตใจที่จะส่งเสริมให้จิตใจดีงามเป็นจิตใจที่สูงจนประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงามและฝังอยู่ในจิตใจ คุณธรรมแบ่งเป็น 2 ด้าน คือ

1. คุณธรรมทางสติปัญญา รวมทั้งความรู้ทางทฤษฎีและความรู้ทางปฏิบัติที่ส่งผลต่อความมีเหตุผลและการกระทำหน้าที่
2. คุณธรรมทางศีลธรรม คือความมีจิตสำนึกในสิ่งที่ดีงามและเหตุผลคุณธรรมทางศีลธรรมไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและไม่ได้ติดตัวมาแต่กำเนิด ซึ่งเป็นคุณลักษณะทางนามธรรม

2. ความหมายของจริยธรรม

คำว่าจริยธรรม ได้มีนักการศึกษาให้ความหมายของคำว่า จริยธรรมดังต่อไปนี้

บงกช มงคลชัย (2540, หน้า 10) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึงลักษณะของพฤติกรรมที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม นานิยมชมชอบและต้องการปลูกฝังให้มีอยู่ในตัวบุคคลทั้งนี้เพื่อให้สังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พงษ์นิรันดร์ นัมคณิสสรณ์ (2540, หน้า 19) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง การกระทำทั้งกาย วาจาและใจที่ดีงามซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

กรมวิชาการ (2541, หน้า 13) ได้ให้ความหมายจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยโดยทำบ่อยๆ ซ้ำๆ จนเป็นนิสัยแล้วกลายเป็นคุณธรรมเป็นการริเริ่มจากภายนอกเข้าไปสู่ภายใน และเป็นลักษณะนิสัย เป็นคุณสมบัติที่ดีมีในจิตใจจะเน้นการทำดีต้องทำบ่อยๆ จนเป็นนิสัย

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546, หน้า 217) ให้ความหมายของคำว่าจริยธรรม คือคำที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรม กฎศีลธรรม

พระราชวรมณี (2542, หน้า 10) ให้ความหมายของจริยธรรมว่าหมายถึง การดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีพ การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิต ทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญา หรือหมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตทั้งหมดของบุคคลในสังคม

สงวน กำเลิศทอง (2542, หน้า 10) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติอันพึงปฏิบัติของบุคคลโดยมีค่านิยมทางศีลธรรมและคุณธรรมที่สังคมยอมรับเป็นปทัสถานในการวัดเมื่อบุคคลแสดงพฤติกรรมต่างๆ ออกมาแล้วทำให้สังคมยอมรับและให้การสนับสนุนและตัวผู้กระทำก็เกิดความพอใจในการกระทำของตนเองด้วย

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2542, หน้า 3) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึง ความถูกต้องที่ตึงามสังคมทุกสังคมจะกำหนดกฎเกณฑ์ กติกา บรรทัดฐานของตนเองว่าอะไรคือสิ่งที่ตึงาม อะไรคือความถูกต้อง ดังนั้นสิ่งที่เป็ความดีความถูกต้องในความคิดของแต่ละบุคคล จึงขึ้นอยู่กับพื้นฐานการอบรมขัดเกลาของบุคคลในสังคมนั้นๆ

บุญมี แทนแก้ว (2542, หน้า 25) ได้ให้ความหมายจริยธรรม หมายถึง ธรรมชาติหรือหลักที่บุคคลควรประพฤติจัดว่า "เป็นคุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ตึงามถูกต้องอันเป็สิ่งที่ประสงคข์ของสังคมและจริยธรรมจะมีได้จำต้องอาศัยหลักคำสอนทางศาสนาอันได้แก่ ศีล (precept) อันหมายถึง หลักหรือเกณฑ์การประพฤติปฏิบัติเพื่อตัดหรือฝีกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อยให้เป็นปกติ กล่าวคือจะพูดหรือทำสิ่งใดให้เป็นไปตามปกติ อย่าให้ผิดปกติ (ผิดศีล) เช่น พูดให้ถูกต้องให้เป็นธรรม กระทำให้ถูกต้องให้เป็นธรรม เมื่อพูดหรือการทำถูกต้องเป็นธรรมหรือย่อมมีความสุขความสบาย เยือกเย็นไม่เดือดร้อนอันเป็ผลกรามีความสุขสบายเยือกเย็น ไม่เดือดร้อนดังกล่าวจึงเป็ผลของการมีศีลหรือเป็ผลแห่งการมีคุณธรรมในจิตใจเมื่อมีคุณธรรมในจิตใจแล้ว ก็เป็สาเหตุให้ประพฤติจริยธรรมได้ถูกต้องตึงาม คุณธรรมและศีลจึงเป็โครงสร้างของจริยธรรม

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 5) กล่าวว่จริยธรรม หมายถึง ความประพฤติที่ถูกต้องตึงามทั้งกายและวาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนเองและคนในสังคมนอบข้างมีความสุขสงบเยือกเย็น

สมเดช มุงเมือง (2542, หน้า 51) ได้ให้ความหมายว่ จริยธรรมหรือธรรมจริยา หมายถึง การประพฤติปฏิบัติที่ตึงอยู่ในคุณงามความดี โดยเฉพาะในสังคมไทยเรายังึดมั่นในคุณงามความดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทศาสนา

ไพฑูรย์ สินลารัตน์ (2542, หน้า 88) กล่าวถึง ความหมายของจริยธรรมไว้ว่คำว่ จริยธรรมแยกแยะออกเป็ จริยะ+ธรรม คำว่ จริยะ หมายถึงความประพฤติหรือกิริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่ ธรรมมีความหมายหลายอย่างเช่น คุณความดีหลักคำสอนทางศาสนาหลัก

ปฏิบัติเมื่อนำคำทั้งสองมารวมกันเป็นจริยธรรมจึงได้ตามตัวอักษรว่าหลักแห่งความประพฤติ หรือแนวทางของการประพฤติ

ไสว มาลัยทอง (2542, หน้า 5) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า (morality) หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ หรือหลักคำสอนอันเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ของมวลมนุษย์ซึ่งได้รวบรวมเอาคำสั่งสอนต่างๆ มาเป็นหลักเกณฑ์สำหรับประพฤติและปฏิบัติ หน้าที่ให้เหมาะสม กฎหมายเป็นแนวทางของความประพฤติการปฏิบัติที่มุ่งให้สังคมส่วนรวม สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและนโยบายของรัฐบาลมีบทบาทในการกำหนดคุณค่าทาง จริยธรรมของสังคมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี

ดวงเดือน พันธุมนาวิน, และเพ็ญแข ประจักษ์ปัจฉิม (2543, หน้า 113) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึงระบบการทำความดีและเว้นความชั่วซึ่งคำว่าระบบนี้ หมายถึง ทั้งสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำและผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้นตลอดจน กระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย

มยุรา วาปีโส (2543, หน้า 7) ให้ความหมายของจริยธรรมว่า หมายถึงหลักความ ประพฤติที่พึงามถูกต้องทั้งทางกาย วาจา ในที่สังคมยอมรับเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ในสังคมเป็นคนดีและนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคม

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 291) ได้ให้ความหมายของจริยธรรม ไว้ว่า “จริย” คือ ความประพฤติกริยาที่ควรประพฤติ ส่วนคำว่า “ธรรม” คือคุณความดี หลักประพฤติ ปฏิบัติในศาสนา ความจริง ความยุติธรรม จริยธรรม หมายถึงธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรมกฎศีลธรรม

ทิตนา แชมมณี (2546, หน้า 4) ให้ความหมายจริยธรรมว่าเป็นการแสดงออก ทางการประพฤติปฏิบัติซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม

อภิรัฐ ตั้งกระจ่าง, บัณฑิต ผังนิรันดร์, และต่อศักดิ์ ซอแก้ว (2546, หน้า 95) ได้ให้ ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึงแบบแผนของการกระทำที่ถูกต้องเป็นเครื่องนำทางไปสู่หลักใน การประพฤติปฏิบัติที่ถูกหลักศีลธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมอยู่ในแนวทางของ ศีลธรรมเป็นหลักความประพฤติปฏิบัติที่พึงามเหมาะสม มีคุณธรรมและถูกต้องตามศีลธรรม

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ (2547, หน้า 159-160) อธิบายว่านักจิตวิทยากลุ่มต่างๆ ให้ความหมายของคำจริยธรรมแตกต่างกันออกไปดังนี้

1. นักจิตวิทยาจิตวิเคราะห์เชื่อว่าจริยธรรม คือสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังขัดเกลา พัฒนาขึ้นจากแรงขับพื้นฐานภายในจิตใจได้จิตสำนึกของคน กระบวนการขัดเกลานั้นอยู่ในรูป ของการเลียนแบบด้วยวัตถุประสงค์ที่จะปรับตัวตามมาตรฐานพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในสังคม

2. นักจิตวิทยาปัญญานิยมเชื่อว่าจริยธรรม คือกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดควบคู่กับ สติปัญญาของมนุษย์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคม

3. นักจิตวิทยาทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมมีความเชื่อว่าจริยธรรม หมายถึงการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ให้เข้ากับกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานความประพฤติได้ถูกต้องหรือดีงามตามที่สังคมกำหนด

บัวหลวง แสงสว่าง (2548, หน้า 21) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า หมายถึงหลักประพฤตินี้มีการฝึกรวมให้เป็นความประพฤติของพลเมืองดีเป็นเรื่องเกี่ยวกับอุปนิสัยความรู้สึกรับผิดชอบว่าอะไรดี อะไรชั่วโดยอาศัยมาตรฐานของการประพฤติในสังคมเป็นเกณฑ์ และจริยธรรมของบุคคลจะพัฒนาขึ้นตามเกณฑ์จนมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง จากพฤติกรรมนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้นผิดหรือถูกโดยอาศัยทฤษฎีแต่ละระดับของการพัฒนาทางจริยธรรมเป็นเกณฑ์ในการตัดสินความถูกต้อง

สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 1) ได้กล่าวถึง จริยธรรมว่า จริยธรรมเป็นสิ่งที่เป็นามธรรมและอยู่ภายในจิตใจของบุคคลเป็นสิ่งที่วัดได้ยาก จะรู้เห็นหรือสังเกตได้จากการกระทำหรือพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาเท่านั้น หลักจริยธรรมในการบริหารธุรกิจจึงมีความหมายว่าผู้บริหารธุรกิจจะต้องประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องอย่างมีคุณธรรม ซึ่งตรงต่อตนเองและต่อสังคม

อุดม สนสายันต์ (2549, กรกฎาคม 1) ได้กล่าวถึง คำว่าจริยธรรม ตามความหมายแยกออกเป็น 2 คำคือ “จริย” หมายถึงการประพฤติปฏิบัติ และ “ธรรม” หมายถึงคุณความดี ความจริง ความถูกต้อง กฎ กฎเกณฑ์ กฎหมาย สรุปรวมทั้งคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึงการประพฤติปฏิบัติตนให้ตั้งมั่นอยู่ในความดี ทั้งกาย วาจา และใจ ดังนั้นเมื่อมีการกล่าวถึงคำว่าคุณธรรมก็มักจะกล่าวถึงคำว่าจริยธรรมรวมกันไปด้วย

สมจิต บางโม (2549, หน้า 102) กล่าวถึง จริยธรรมว่าจริยธรรมมีรากฐานมาจากคุณธรรมและคำสอนทางศาสนา ดังนั้นถ้านักธุรกิจไม่ว่าระดับประเทศหรือระดับโลกดำเนินธุรกิจมีคุณธรรมและยึดมั่นในศาสนาของตน ปัญหาจริยธรรมทางธุรกิจระดับโลกย่อมไม่เกิดขึ้นหรือมีน้อยมากแต่ที่เกิดปัญหาจริยธรรมในทางธุรกิจในการค้าระดับโลก เพราะความละโมภความเห็นแก่ตัวมุ่งแสวงหากำไรโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่นและการแสวงหาความมั่งคั่งโดยไม่มีขอบเขต จริยธรรมสำหรับผู้บริหารและพนักงานขององค์กรธุรกิจจะเป็นเรื่องของความรับผิดชอบต่อสังคมที่ซื่อสัตย์ ความเมตตากรุณาการอยู่ในศีลในธรรมโดยเฉพาะศีล 5 เกือบทั้งสิ้น จริยธรรมขั้นพื้นฐานของผู้บริหารและพนักงานไม่แตกต่างกันแต่จริยธรรมขั้นสูงและเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมากจะเป็นจริยธรรมของผู้บริหารเป็นส่วนใหญ่

วศิน อินทสระ (2549, หน้า 22) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม แปลว่า ธรรมที่ควรประพฤติตามคำแปลนี้เล็งไปทางฝ่ายดี คือ บุญหรือกุศลธรรม

เฉลิมเกียรติ ศรีศรีรินทร์ (2550, หน้า 48) ได้สรุปความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือแนวทางประพฤติปฏิบัติตนเพื่อการบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์ โดยทั่วไป จริยธรรมมักอิงอยู่กับศาสนา ทั้งนี้เพราะคำสอนทางศาสนามีส่วนสร้างระบบจริยธรรมให้สังคม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าจริยธรรมอิงอยู่กับหลักคำสอนทางศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่ที่จริงจริยธรรมยัง

หยั่งรากอยู่บนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี คำว่าจริยธรรม อาจมีผู้รู้ให้คำอธิบายแตกต่างกันออกไปตามสาขาวิชา แต่โดยสรุปแล้วจริยธรรมก็คือ กฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ได้แก่ความเป็นผู้มีปัญญาและเหตุผลหรือปรัชญาญาณทำให้มนุษย์มีมโนธรรม และ รู้จักไตร่ตรองแยกแยะความดีความชั่ว ถูกผิดควรไม่ควร เป็นการควบคุมตัวเองและเป็นการควบคุมกันเองในกลุ่ม

โสภณพรณ ทองคำ (2551, หน้า 29) จากเอกสารที่ศึกษาสรุปได้ว่า จริยธรรมเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคมทั้งกาย และใจเพื่อก่อให้เกิดสภาพแห่งชีวิตอันมีค่าที่พึงประสงค์ต่อตนเองและสังคม และเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติตนให้เป็นที่ยอมรับของสังคมและสังคมมีความสุข

โฮแกน (Hogan, 1973, p. 217) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า เป็นระบบของกฎเกณฑ์สร้างขึ้นเพื่อชี้แนะพฤติกรรมสังคมหรือพฤติกรรมระหว่างบุคคล

เรสท์ (Rest, 1976, p. 6) อธิบายว่า จริยธรรมเป็นมโนธรรมเกี่ยวกับความยุติธรรมในระหว่างปฏิบัติสัมพันธ์ทางสังคมไม่เกี่ยวกับคุณค่าส่วนตัวของแต่ละบุคคลซึ่งไม่มีผลต่อผู้อื่น เช่น บุคคลที่มีความมุ่งหวังส่วนตัวจะพัฒนาตนเองให้ถึงจุดสูงสุดแห่งศักยภาพของตนเองไม่ถึงว่าเป็นคุณทางจริยธรรม

โคลเบอร์ก (Kohlberg, 1976, p. 4) กล่าวในทำนองเดียวกันว่า จริยธรรมเป็นลักษณะของความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติ กรรมอันเป็นเครื่องตัดสินว่า การกระทำนั้นผิดหรือถูกโดยสังคมเป็นตัวตัดสิน

พจนานุกรมลองแมน (Longman Dictionary of Contemporary English, 1984, p.708) ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรมใช้คำภาษาอังกฤษว่า morals แปลว่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัยความประพฤติ หรือการกระทำของบุคคล

สรุปความหมายของจริยธรรมได้ว่า จริยธรรมหมายถึงความประพฤติที่ถูกต้องดีงามทั้งกาย วาจา สมควรที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ตนเองและคนในรอบข้างมีความสุข จริยธรรมเป็นเรื่องของการฝึกนิสัยที่ดีโดยกระทำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม หรือแนวปฏิบัติที่ดีงามถูกต้องและเหมาะสม จริยธรรมสำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติงานคือ วิถีทางปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมดีงามภายใต้กรอบที่กำหนดไว้ซึ่งจะทำให้การปฏิบัติงานนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดการยอมรับ

3. ความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรม นับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ บุคคลหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่จะก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและวิชาชีพและจะส่งผลร้ายต่อตนเองสังคมและวงการวิชาชีพดังจะพบเห็นได้จากการเกิดวิกฤตศรัทธาในวิชาชีพหลาย ๆ แขนงในปัจจุบัน

จริยธรรมนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขถ้าคนในสังคมใดมีจริยธรรมสูง สังคมนั้นจะมีแต่ความเจริญ ผู้มีจริยธรรมสูงจะประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีและบรรลุถึงสภาพชีวิตอันทรงคุณค่าพึงประสงค์ (กรมวิชาการ. 2541, หน้า 43)

ธีรรัตน์ กิจารักษ์ (2542, หน้า 20-24) กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมสำหรับผู้บริหารไว้ดังนี้

1. คุณธรรมเป็นเครื่องชี้รังสรรค์ศรีของความเป็นมนุษย์จะไม่ตีค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่าด้วยคุณธรรมผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี คือ ผู้มีคุณธรรมเป็นคนที่มีความค่ามากส่วนผู้ที่ไร้คุณธรรมอาจถูกประณามว่าเหมือนไม่ใช่คนเป็นคนมีค่าน้อย
2. คุณธรรม ทำให้คนที่เคารพยำเกรงยกย่องนับถือของคนทั่วไป คนจะเคารพนับถือหรือยำเกรงกันก็ด้วยคุณธรรมน้ำใจ
3. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ เช่น เสริมความซื่อสัตย์สุจริตทำให้คนสมบูรณ์ในความคิดจิตใจและการกระทำเพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด การกระทำ และคำพูดการเสียสละทำตนให้สมบูรณ์ คือรักษาสภาพความพอดีปรับดุลยภาพให้มีความพอดีและเกิดปิติเช่น เสียสละกิเลสเสียสละความเห็นแก่ตัว
4. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมสัมพันธภาพและมิตรภาพระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเช่น ความจริงใจทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่นยืนยาว มิตรสหายมากขึ้นมีคนอยากคบหาสมาคมด้วย
5. คุณธรรมทำให้คนเป็นสุขด้วยความสบายใจ เป็นเกราะป้องกันตัวเพราะความมีคุณธรรมจะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่ถูกที่ควร ไม่กระทำผิดไม่ต้องระแวงระวังอันตรายที่จะมีมาถึง
6. คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิตเพราะคนที่มีคุณธรรมกำกับใจ มีคุณธรรมเป็นมัตถุเทศก์ในการดำเนินชีวิตนั้นจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จ เป็นชีวิตที่มีทั้งคุณและค่า

สุกัญญา พิศาลบุตร (2544, หน้า 7-9) ได้ให้ความสำคัญของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมจะมีประโยชน์ต่อเมื่อมีการนำไปปฏิบัติ เนื่องจากจริยธรรมเป็นหลักสำคัญสำหรับการประพฤติปฏิบัติ การศึกษาเพื่อทำความเข้าใจหรืออธิบายได้เท่านั้นไม่มีประโยชน์ การนำจริยธรรมไปใช้ปฏิบัตินั้นจะให้ประโยชน์ ดังนี้ 1) ด้านตนเอง การปฏิบัติตามหลักจริยธรรมทำให้ตนเองเป็นคนดี คนดีย่อมมีความสุขสบายใจ อิ่มใจเพราะได้ทำความดี ศัตรูก็น้อย เพราะคนดีย่อมเกื้อกูลผู้อื่น จึงเป็นที่ไว้วางใจและเป็นที่รักใคร่ พอใจของผู้อื่น นอกจากนั้นหลักธรรม เช่น ความอดทน ความเพียร ความมีวินัย ความมีวาจาดี ยังช่วยให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานที่ทำอีกด้วย 2) ด้านสังคม คนดีย่อมทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น อย่างน้อยการไม่ทำชั่วก็ เป็นการช่วยให้สังคมไม่ต้องแก้ไขปัญหา ยิ่งทำดีด้วยก็ยิ่งเป็นผลดีแก่สังคม การงานก็สัมฤทธิ์ผล การทำความดีและการช่วยเหลือสังคมของคนดีก็เป็นการช่วยให้สังคมเจริญขึ้นและดีขึ้นโดยตรง คนดีจึงเป็นผู้รักษาสังคมด้วยการไม่ทำลายสังคม ไม่ว่าจะป็นทรพยากร

ของประเทศ สภาพแวดล้อม หรือการประพฤติปฏิบัติที่ทุจริตต่าง ๆ และยังสร้างสรรค์สังคมด้วยการเป็นตัวอย่างที่ดี สอนให้ผู้อื่นทำดีและทำการอันเป็นประโยชน์แก่สังคมและแก่โลก คนดีเป็นทรัพยากรบุคคลที่ดี ใช้ความรู้ความสามารถในทางที่เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น 3) ด้านการรักษาจริยธรรม จริยธรรมเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่าทางกาย ทางใจ และทางสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จริยธรรมจะรักษาไว้ได้ด้วยการประพฤติปฏิบัติ หากไม่ปฏิบัติจริยธรรมก็จะเป็นเพียงคำพูด หรือตัวอักษรที่ไม่มีคุณค่าใดๆ ไม่สามารถช่วยเหลือใครได้ทั้งสิ้น การศึกษาจริยธรรมและนำไปปฏิบัติจึงเป็นการรักษาจริยธรรมให้คงอยู่เช่นเดียวกับที่พระสงฆ์สืบต่อพระพุทธศาสนาได้ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ศีลธรรมของพระพุทธศาสนาจึงดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน คนทั่วไปก็สามารถรักษาจริยธรรมได้ด้วยการปฏิบัติ เป็นต้น การปฏิบัติจึงให้คุณค่าทั้งแก่คน สังคม และรักษาจริยธรรมไว้ให้แก่อนุชนรุ่นหลังต่อไป 4) การพัฒนาบ้านเมือง ต้องพัฒนาที่จิตใจก่อน หรืออย่างน้อยควรจะควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคมและการเมือง การศึกษาวิชาการต่างๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีการพัฒนาจริยธรรมแทรกอยู่ด้วยย่อมจะทำให้สังคมสูญเสียมากกว่าที่จะได้รับประโยชน์ ดังเช่น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมไทยที่ผ่านมา ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างขาดจริยธรรม เกิดความเสื่อมโทรมของสถาบันครอบครัวและจริยธรรม คนกอบโกยเอาทรัพย์สินเอาไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัว มากเกินไป ขาดความเมตตาปราณี เป็นต้น 5) จริยธรรมช่วยควบคุมมาตรฐานรับประกันคุณภาพและปริมาณที่ถูกต้องในการประกอบอาชีพ ในการผลิตและการบริหาร ผลิตสินค้าที่มีคุณภาพไม่ปลอมปน ไม่ดีก็บอกว่าไม่ดี 6) จรรยาบรรณช่วยควบคุมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพผู้ผลิตและผู้ค้า เช่น ให้มีความซื่อสัตย์สุจริตยุติธรรม 7) จรรยาบรรณช่วยส่งเสริมมาตรฐานคุณภาพและปริมาณที่ดีมีคุณค่าและเผยแพร่ให้รู้จักเป็นที่นิยมเชื่อถือ 8) จรรยาบรรณช่วยส่งเสริมจริยธรรมของผู้ประกอบอาชีพและผู้ผลิต เช่น ให้มีเมตตา กรุณา ประองคอง เห็นอกเห็นใจ สามัคคี 9) จรรยาบรรณช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ลดปัญหาการฉ้อโกงเอาเปรียบลดการปลอมปน เห็นแก่ตัวและเห็นแก่ได้ตลอดจนความมั่งคั่ง ความใจแคบไม่ยอมเสียสละ 10) จรรยาบรรณช่วยเน้นให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นในภาพพจน์ที่ดีของผู้มีจริยธรรม เช่น ในการเสียสละการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ในการรับผิดชอบต่อหน้าที่การงานและอาชีพอย่างแท้จริง 11) จรรยาบรรณจึงมีความสำคัญสำหรับการประกอบอาชีพในทุกวิชาชีพ ช่วยให้บุคคลสามารถดำรงตนได้อย่างเหมาะสม นอกจากนั้นจรรยาบรรณยังก่อให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีทั้งในแง่บุคคลผู้ยึดหลักจรรยาบรรณในการประกอบวิชาชีพ และในแง่ธุรกิจก่อให้เกิดความไว เชื่อใจแก่ลูกค้า ตลอดจนสามารถช่วยลดปัญหาอาชญากรรมต่างๆ ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการขัดผลประโยชน์กัน เอาไว้เปรียบกันในรูปแบบต่างๆ เป็นการช่วยจรรโลงสังคมให้น่าอยู่ มากยิ่งขึ้นนั่นเอง

จรัส แก้วเป็ง (2546, หน้า 10) ได้สรุปความสำคัญของคุณธรรมไว้ว่า ความสำคัญของคุณธรรมทำให้เกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสมส่งผลสู่การนำไปปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้

เกิดความสุขความพึงพอใจให้กับตนเองและทำให้เกิดสันติสุขต่อสังคม ซึ่งคุณธรรมสามารถที่จะปลูกฝังกันได้ เมื่อบุคคลเกิดคุณธรรมอย่างหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านอื่นๆ ตามมา

สุภาพร พิศาลบุตร (2548, หน้า 8-9) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมจึงเป็นสิ่งสำคัญในสังคมที่จะนำความสุขสงบและความเจริญก้าวหน้ามาสู่สังคมนั้นๆ เพราะเมื่อคนในสังคมมีจริยธรรมจิตใจก็ย่อมสูงส่ง มีความสะอาดและสว่างในจิตใจจะทำการงานใดก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนไม่ก่อให้เกิดทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่น เป็นบุคคลมีคุณค่ามีประโยชน์และสร้างสรรค์คุณงามความดีอันเป็นประโยชน์

วศิน อินทสระ (2549, หน้า 24-27) ได้กล่าวถึง ความสำคัญและประโยชน์ของ จริยธรรม ไว้ดังนี้ว่า 1) จริยธรรม เป็นรากฐานอันสำคัญของความเจริญรุ่งเรืองความมั่นคง และความสงบสุขของปัจเจกชนสังคมและประเทศชาติอย่างยิ่ง รัฐส่งเสริมประชาชนให้มี จริยธรรมเป็นอันดับแรกเพื่อให้เป็นแกนกลางในการพัฒนาด้านอื่นๆ ทั้งเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง การปกครอง การพัฒนาที่ขาดจริยธรรมเป็นหลักก็ย่อมเกิดผลร้ายมากกว่าผลดี เพราะผู้มีความรู้แต่ขาดคุณธรรมย่อมก่อความเสียหายได้มากกว่าผู้มีความรู้น้อย ถ้าเปรียบเทียบความรู้เหมือนดิน จริยธรรมย่อมเหมือนน้ำ ดินที่ไม่มีน้ำยึดเหนี่ยวเกาะกุมย่อมเป็นฝุ่นละออง ให้ความรำคาญมากกว่าประโยชน์ คนที่มีความรู้แต่ไม่มีคุณธรรมจึงมักเป็นคนที่ก่อความ รำคาญหรือความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นอยู่เนืองๆ 2) การพัฒนาบ้านเมืองต้องพัฒนาจิตใจคน ก่อน หรืออย่างน้อยก็ให้พร้อมกันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจสังคม การศึกษาวิชาการอื่นๆ เพราะการพัฒนาที่ไม่มีจริยธรรมเป็นแกนนำนั้นจะสูญเปล่าและเกิดผลเสียอันมากทำให้บุคคล ลุ่มหลงในวัตถุและอบายมุขมากขึ้น การที่เศรษฐกิจต้องเสื่อมโทรมประชาชนทุกข์ยาก เพราะคน ในสังคมละเลยจริยธรรมกอบโกยเอาทรัพย์สินไว้เป็นประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไปขาดความ เมตตาปราณีแล้งน้ำใจในการดำเนินชีวิตซึ่งกันและกัน 3) จริยธรรม มิได้หมายถึงการมีศีลกิน เพลเข้าวัดฟังธรรมจำศีลภาวนา โดยไม่ช่วยเหลือทำประโยชน์ให้แก่สังคม แต่จริยธรรมหมายถึง ความประพฤติดี การกระทำและความคิดที่ถูกต้องเหมาะสม การกระทำหน้าที่ของตนบางอย่าง ถูกต้องสมบูรณ์ เว้นสิ่งควรเว้น ทำสิ่งควรทำ ด้วยความรอบคอบรู้เหตุผลถูกต้องตามกาลเทศะ และบุคคล ดังนั้นจะเห็นว่าจริยธรรมจำเป็นและมีคุณค่าสำหรับทุกๆ คนในทุกวิชาชีพ สังคมจะ อยู่รอดได้ก็ด้วยจริยธรรม 4) การทุจริตคดโกง การเบียดเบียนกันในรูปแบบต่างๆ กัน อันเป็นเหตุ ให้สังคมเสื่อมโทรม มีสาเหตุมาจากการขาดจริยธรรมของคนในสังคม ทรัพยากรธรรมชาติในโลกนี้จะ พอเลี้ยงชาวโลกไปได้อีกนาน ถ้าชาวโลกช่วยกันละทิ้งความละโมภโลกมากแล้ว มีชีวิตอยู่อย่าง เรียบง่าย ช่วยกันสร้างสรรค์สังคมเป็นจุดหมาย ถ้าสิ่งนั้นจะเกิดขึ้นก็ให้ถือเป็นเพียงผลพลอยได้และ นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการประพฤติธรรมเช่น อาศัยลาภผลเป็นเครื่องมือในการบำเพ็ญ สาธารณประโยชน์ อาศัยยศและความมีหน้าที่มีเกียรติในสังคมเป็นเครื่องมือในการจูงใจคนให้เข้า หาธรรม 5) จริยธรรมสอนให้เลิกคูหมีนกดขี่คนจน ให้เอาใจใส่ดูแลเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุซึ่งเป็น บุพการีของชาติ สอนให้คนถ่อมตนเพื่อเข้าหากันด้วยดีกับคนทั้งหลาย และไม่วางตัวโอหังอวดดี

หรือก้าวร้าวผู้อื่น สอนให้ลดทิฐิมานะลงให้มากๆ เพื่อจะได้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามเป็นจริง หลงสำคัญตัวว่ารู้จักว่ามีความสามารถกว่าใคร ผู้นำที่มีจริยธรรมสูงย่อมเป็นที่เคารพกราบไหว้ ของผู้คนทั้งหลายได้อย่างสนิทใจ จึงควรเลือกผู้นำที่สามารถนำความสงบสุขทางใจมาสู่มวลชนได้ด้วย เพื่อสันติสุขจะเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกความแข็งแกร่งของกำลังกายกำลังทรัพย์และกำลังอาวุธนั้น ถ้าปราศจากความแข็งแกร่งทางจริยธรรมเสียแล้วบุคคลหรือประเทศชาติจะเจริญมั่นคงอยู่นานไม่ได้ สังคมที่มั่นคงหรือตึกที่แข็งแรงนั้นใช้คอนกรีตเสริมเหล็กแม้เหล็กจะไม่ปรากฏออกมาให้เห็นภายนอกแต่มีความสำคัญอยู่ภายในนายช่างย่อมรู้จัก ทำนองเดียวกันกับบัณฑิตย่อมมองเห็นอย่างแจ่มแจ้งว่าจริยธรรมมีความสำคัญในสังคมเพียงใด

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550, มิถุนายน 1) ได้กล่าวถึง คุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า สังคมใดๆ จะยังยืนถาวรได้นั้นต้องเป็นสังคมที่คนในสังคมมีคุณธรรมจริยธรรมเพราะคุณธรรมจริยธรรมเป็นเหมือนเสาต้นใหญ่ที่แข็งแรงคอยค้ำจุนสังคมไว้ หากขาดเสาต้นนี้ไปสังคมนั้นย่อมพังทลายในที่สุด ซึ่งครูผู้สอนนับเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนค้ำจุนสังคมผ่านการปลูกฝังผู้เรียนให้มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

จากความสำคัญของจริยธรรมที่กล่าวมาสรุปได้ว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดเบื้องต้นแล้วก็ยากที่ก้าวไปสู่ความสำเร็จแห่งตนและวิชาชีพนั้นๆ จะทำให้มีผลร้ายต่อตนเองและสังคม ฉะนั้นการพัฒนาคนต้องพัฒนาทางจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรมก่อนเมื่อคนพัฒนาแล้วก็จะนำความสุขความเจริญมาสู่สังคมนั้นๆ เมื่อคนมีคุณธรรมจริยธรรมแล้วจิตใจก็ย่อมสูงมีความสะอาดและสว่างในจิตใจจะทำการงานใดๆ ก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนไม่ก่อให้เกิดทุกข์ต่อตนเองและผู้อื่นเป็นบุคคลที่มีคุณค่ามีประโยชน์เป็นที่ศรัทธาและบุคคลทั่วไปสามารถเคารพนับถืออย่างสนิทใจ

4. ขอบข่ายของคุณธรรมจริยธรรม

คุณธรรมจริยธรรมนับว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญของคนทุกคนและทุกวิชาชีพ หากบุคคลใดหรือวิชาชีพใดไม่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นหลักยึดในเบื้องต้นแล้ว ได้มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 51) ได้อ้างถึงแนวคิดของเพียเจต์ (Piaget, 1932) ไว้ว่า จริยธรรมเกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติตนสัมพันธ์กับสังคม จึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลซึ่งมีวุฒิภาวะสูงขึ้น การรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้นตามลำดับ การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของมนุษย์ มี 3 ชั้น

1. ชั้นก่อนจริยธรรม เป็นชั้นที่ยังไม่มีความสามารถรับรู้สิ่งแวดลอมได้อย่างละเอียด มีแต่ความต้องการทางกาย
2. ชั้นยึดคำสั่ง ในชั้นนี้จะรับรู้สภาพแวดลอมและบทบาทของตนเองต่อผู้อื่นรู้จักเกรงผู้ใหญ่เห็นว่าคำสั่งหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม

3. **ขั้นยึดหลักแห่งตน** สามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลประกอบการตัดสินใจและตั้งเกณฑ์ที่เป็นตัวของตัวเองได้ คนอื่นๆ

กรมวิชาการ (2543, หน้า 4-5) ได้อ้างถึงหลักคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมโดยใช้หลักการเรียนรู้ด้านจิตพิสัยของแครทวอลล์, และคนอื่นๆ (Krathwahi Bloom, & et al., 1956, p.56) ซึ่งได้จำแนกจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายทางด้านพุทธิพิสัย (cognitive domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายทางด้านทักษะพิสัย (psychomotor domain) หรือด้านการปฏิบัติการกระทำและจุดมุ่งหมายทางด้านจิตพิสัย (affective domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ความรู้สึกและเจตคติ ทางด้านจิตพิสัย บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

1. **ขั้นการรับรู้ (receiving)** การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใดๆ ได้ บุคคลนั้นจะต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในสิ่งนั้นๆ ก่อน ดังนั้น หากต้องการจะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมใดให้แก่บุคคลจะต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมนั้นๆ

2. **ขั้นการตอบสนอง (responding)** แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้วแต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองต่อสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะได้ไม่ได้รับการพัฒนาไปจนถึงระดับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจึงจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นมีโอกาสตอบสนองต่อสิ่งนั้นและเกิดความรู้สึกพึงพอใจซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น

3. **ขั้นการเห็นคุณค่า (valueing)** หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลเป็นที่พึงพอใจ บุคคลนั้นก็เริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้นหากสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่างๆ ให้บุคคลนั้นได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมที่ต้องการ ก็จะช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติ และเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. **ขั้นการจัดระบบ (organization)** การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมใดๆ แล้ว จะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยนั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติหรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน การจัดระเบียบหรือระบบในการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรม หรือค่านิยมนั้นๆ ในวิถีการดำเนินชีวิตของตน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้นๆ ได้ก้าวไปสู่ขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. **ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (characterization)** บุคคลที่สามารถปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมหรือค่านิยม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอในที่สุดก็จะพัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

กัลยาณี จิตต์การุณย์, แสงเดือน ทวีสิน, และพรพรรณ เกษกมล (2546, หน้า 4) ได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษาว่า ได้แก่ การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะการมีความเมตตา กรุณา การยึดมั่นในหลักการทำความดี การมีกำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมาย การชื่นชมยินดีในความสุขหรือความก้าวหน้าของคนอื่น ส่วนคุณธรรมจริยธรรมตามสภาพที่ยอมรับได้ ได้แก่ การมี

กำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมายการชื่นชมยินดีในความสุข ความก้าวหน้าของคนอื่นและตามสภาพที่คาดหวัง ได้แก่ การพิจารณาตัดสินอย่างรอบคอบการยึดมั่นในหลักการทำความดีการมีความเมตตากรุณา การรู้จักการครองตน ครองคน ครองงานมีกำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมาย เมื่อสรุปภาพรวมพบว่า คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะการมีความเมตตากรุณาการยึดมั่นในหลักการทำความดีการมีกำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมาย การชื่นชมยินดีในความสุข ความก้าวหน้าของคนอื่นการรู้จักการครองตน ครองคน ครองงานและการพิจารณาตัดสินอย่างรอบคอบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2548, หน้า 2) ได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษาว่า คุณลักษณะที่ต้องการในด้านการมีคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม บุคลิกลักษณะนิสัยที่พึงงามและลักษณะเฉพาะคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นคุณลักษณะภายในของบุคคลเกี่ยวข้องกับสังคมอารมณ์ความรู้สึก ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมตามที่สังคมต้องการ ซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์อื่นๆ ที่ชุมชนต้องการให้เกิดขึ้นเป็นลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพที่พึงงามดังนั้นสถานศึกษาแต่ละแห่งอาจกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไม่เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาความต้องการ ตลอดจนวิสัยทัศน์ของสถานศึกษา คณะกรรมการพัฒนาและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของสถานศึกษาเป็นผู้กำหนด โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการศึกษาความต้องการของผู้ปกครอง ชุมชน และจากการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียน

ทัศนาศาสตร์ (2549, หน้า 54) ได้กล่าวถึงคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า คุณธรรมจริยธรรมเป็นเครื่องมือยึดเหนี่ยวทางสังคมที่สำคัญการปฏิบัติตนการยิ้มแย้มแจ่มใส เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่รักความยุติธรรมเห็นอกเห็นใจผู้อื่นเสียสละเพื่อส่วนรวม คุณธรรมจริยธรรมเหล่านี้นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550, มิถุนายน 1) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของคุณธรรมจริยธรรมไว้ว่า การที่ครูผู้สอนจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้นั้นต้องเกิดจากการสนับสนุนของผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมควบคู่กับงานด้านวิชาการ ผู้บริหารจึงควรเป็นผู้ที่มีทักษะด้านบริหารจัดการมีความสามารถในการสร้างเครือข่ายเพื่อจัดสรรทรัพยากรมาสนับสนุนการจัดการสอนและระดมทรัพยากรจากชุมชนองค์กรศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยงานรัฐ-เอกชน มหาวิทยาลัย ฯลฯ และที่สำคัญต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม

เนตรพัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 76) ได้กล่าวถึงขอบข่ายของคุณธรรมจริยธรรมสำหรับผู้บริหารไว้ดังนี้

1. มุ่งมั่นทำงานเพื่อความเจริญก้าวหน้า
2. มีเมตตากรุณา ยึดพรหมวิหารสี่ และหลักธรรมทางศาสนา
3. ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดี ตรงเวลา ไม่ยกยอกฉ้อโกง แต่งกายเรียบร้อย
4. ตั้งมั่นอยู่ในความยุติธรรมและให้ความเสมอภาคต่อผู้ใต้บังคับบัญชา
5. พึงหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอเพื่อให้เป็นผู้ที่ทันสมัย

6. ไม่ใช้กลวิธีหรืออิทธิพลเพื่อหาผลประโยชน์ส่วนตัว
7. พึงรักษาความลับของผู้ได้บังคับบัญชา
8. พึงรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในหน่วยงาน ไม่ปิดความรับผิดชอบไปให้ผู้อื่น
9. พึงอดทนด้วยความเยือกเย็นต่อคำพูดที่ขัดแย้งหรือไม่เป็นมิตร
10. พึงเอาใจใส่ดูแลทุกข์สุขของผู้ได้บังคับบัญชาเสมอ
11. พึงระมัดระวังคำพูด ไม่ดูคำคนอื่นต่อหน้าคนทั้งหลาย
12. พึงงดเว้นอบายมุขทั้งปวง อันจะทำให้สังคมรังเกียจ
13. พึงสุภาพอ่อนโยนกับผู้ได้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไป
14. ต้องมีความซื่อสัตย์
15. ไม่สร้างความเดือดร้อนแก่ตนเองหรือผู้อื่น

สุรยุทธ์ จุลานนท์ (2550 ธันวาคม 5) กล่าวถึง ความสำคัญของการใช้หลักคุณธรรมจริยธรรมในคอนหนึ่งว่า ทุกศาสนามีความสำคัญและมีความเหมือนกันคือต้องการสอนคนให้เป็นคนดี เพราะฉะนั้นจะต้องศึกษาและนำไปปฏิบัติเพื่อให้รู้ข้อเท็จจริง ไม่ใช่เรียนรู้อย่างสะเปะสะปะไร้ระเบียบ เพราะไม่เช่นนั้นการเดินทางไปข้างหน้าก็จะเดินไม่ถูกทางตามหลักคำสอน ทำให้เกิดความคลาดเคลื่อน ไม่ตรงเป้าหมาย จนทำให้เกิดปัญหาต่อสังคม ต่อตนเองและผู้อื่น เพราะฉะนั้นจะต้องศึกษาศาสนธรรมให้รู้จริงและถูกต้อง ปัญหาที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้คือมีความอคติ มีวาระซ่อนเร้น จึงทำให้เกิดปัญหาขึ้นในทุกๆ ด้าน และเป็นอันตรายต่อสังคม เพราะฉะนั้นทุกคนจะต้องรวมใจเป็นหนึ่ง มีการสร้างคุณธรรมจริยธรรม ให้เกิดขึ้นในใจและจะส่งผลต่อสังคม ทำให้เป็นสังคมประชาธิปไตยที่ดีงาม ดังนั้นการสร้างธรรมะให้เป็นบรรทัดฐานกับชีวิตและสังคมอย่างถูกต้องดีงาม ก็จะแก้ปัญหาต่างๆ ได้ ปัจจุบันนี้ยังมีความน่าเป็นห่วงในหลายเรื่อง รัฐบาลจึงพยายามที่จะแก้ไขปัญหา โดยพยายามสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้เกิดขึ้น “ที่ผ่านมาสังคมไทยมีความน่าเป็นห่วงเพราะสังคมส่วนมากเน้นเรื่องการพัฒนาประเทศในด้านวัตถุ และเศรษฐกิจมากเกินไปละเลยการส่งเสริมในเรื่องของศาสนธรรมเคยคิดและเคยพูดมาหลายครั้งแล้วว่าสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ควรจะเปลี่ยนชื่อเป็นสำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ จะต้องเอาเรื่องของสังคมมาเป็นอันดับแรกในการพัฒนาคนและสังคม ซึ่งถ้าหาก 2 จุดนี้พัฒนาได้แล้วก็จะพัฒนาชาติได้ต่อไป แต่ถ้าสังคมไม่ยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม สังคมก็ไปไม่รอด แต่ถ้าสังคมยึดหลักคุณธรรมและจริยธรรม โดยมีผู้รู้อย่างแท้จริง บางทีกฎหมายก็ไม่มีผลจำเป็น เพราะแต่ละคนรู้จักในความผิดและถูก จึงขอให้ทุกคนยึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา”

สรุปได้ขอขยายคุณธรรมจริยธรรมว่า สภาพคุณงามความดีที่มีอยู่ในอุปนิสัยของผู้บริหารสถานศึกษาและได้ถ่ายทอดออกมาเป็นความประพฤติปฏิบัติตนที่ถูกต้องดีงามทั้งกาย วาจา ซึ่งเป็นทั้งคุณธรรมที่มีอยู่ในสติปัญญา และคุณธรรมที่เป็นศีลธรรมอันเป็นลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ความรักความ

เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่อผู้ร่วมงานความรับผิดชอบต่อหน้าที่ ความซื่อสัตย์สุจริตในการปฏิบัติงานและความสามัคคีและช่วยเหลือเกื้อกูลทุกคน

หลักพรหมวิหาร 4

พรหมวิหาร 4 คือหลักธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักและกำกับความประพฤติให้เป็นไปโดยชอบ ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจดและปฏิบัติคนต่อมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายโดยชอบ ประกอบด้วย 4 อย่าง คือ

1. ค้ำเมตตา

หลักเมตตาเป็นการช่วยเหลือเผื่อแผ่กันไว้ ย่อมเป็นที่ตั้งแห่งการให้ระลึกถึงกัน ทำให้เกิดความรักความเคารพเป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันไม่วิวาทกัน สามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เมื่อมีเมตตาต่อกันย่อมคิดที่จะเกื้อกูลกันให้มีความสุข เมตตาเป็นคุณธรรมเครื่องปราบและทำลายความโกรธ ความพยาบาท ความผูกโกรธ อันเป็นเสมือนไฟคอยเผาผลาญจิตใจให้มอดดับไป นักวิชาการได้ให้ความหมายและคำจำกัดความของเมตตาไว้ต่างๆ กันดังนี้

1.1 ความหมายของเมตตา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2544, หน้า 184) ให้ความหมายเมตตาว่า หมายถึง ความปรารถนาที่ดี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข มีความเจริญได้รับแต่สิ่งที่ดี การมีความรักความเมตตาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์และมีความสุข ส่วนกรณาคือความสงสารและช่วยให้พ้นจากความทุกข์ความเดือนร้อนลงมือปฏิบัติช่วยเหลือในสิ่งที่ทำได้ เพื่อปลดปล่อยความทุกข์ให้หมดไป

พระธรรมปิฎก (ประยูร ปยุตโต) (2545, หน้า 20) ให้ความหมายว่า ความเมตตา (ความรัก) คือความปรารถนาดีไม่มีตรีต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข คำว่ากรณาคือความสงสาร คืออยากจะช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 872) ให้ความหมายเมตตาว่า ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2546, มกราคม 16) ได้ให้ความหมายเมตตาไว้ว่า ความรักใคร่ ความปรารถนาดีอยากให้ผู้อื่นมีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั้งหน้า (loving-kindness; friendliness; goodwill)

สมเด็จพระญาณสังวร, (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) (2546, สิงหาคม 1) ได้นำพระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เกี่ยวกับความเมตตาว่า เมตตา คือความมีจิตใจเอ็นดูด้วยความปรารถนาสุขแก่ผู้อื่นและสัตว์อื่น เป็นความรักที่เอ็นดูไม่ใช่อารมณ์เหมือนอย่างมารดาบิดารักบุตรธิดา ถ้าได้อบรมเมตตาให้มีประจำจิตใจให้สม่ำเสมอ

ก็จะเป็นจิตใจที่ระงับโทสะพยายามได้ การเจริญเมตตาจึงเป็นผู้ไม่โกรธง่าย ทั้งยังมีจิตใจที่เยือกเย็นเป็นสุขด้วยอำนาจของเมตตาอีกด้วย

แก้ว ชิดตะขบ (2547, หน้า 93). ได้ให้ความหมายของเมตตาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความสนิทสนม คือ ความรักใคร่ที่เว้นจากราคะ ความกำหนด ได้แก่ความปรารถนาให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้อื่น ความปรารถนาดีอยากให้มีความสุข ความมีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์และสัตว์ทั่วหน้า

พระภาสกร ภูริวฑฺฒโน (2548, สิงหาคม 31) ได้ให้ความหมายของเมตตาว่า เมตตาคือความรัก ความปรารถนาให้เกิดสุขมีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์ ทั้งในตนเองและผู้อื่นสัตว์อื่นทั่วหน้า

สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 151) ให้ความหมายของเมตตาว่า เมตตาคือความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขอาจจะเป็นความสุขทางกาย หรือทางวาจา เช่น การจูงคนตาบอด เดินข้ามถนน การพุดจาไพเราะอ่อนหวาน การไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นปรับความคิดตนเองให้สอดคล้องกับผู้อื่น

สมคิด บางโม (2549, หน้า 93) ให้ความหมายของเมตตาว่า เมตตาคือปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข อยากรู้ให้ผู้อื่นได้บังคับบัญชาหรือพนักงานมีความสุขไม่ทุกข์ ไม่กตัญญู เบียดเบียนหรือใช้วาจาที่ไม่สุภาพกับพนักงาน

ธีรตรา บุญรุ่ง (2549, หน้า 11) ได้สรุปความหมายของเมตตาได้ว่า ความเมตตา คือความปรารถนาดีที่จะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ และมีความสุข

อุดม สนสายันต์ (2549, กรกฎาคม 1) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับเมตตากรุณาว่า หมายถึงมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล โอบอ้อมอารีในลักษณะสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือบูชา คุณความดี แล้วแต่เวลา สถานที่และบุคคล มีความรักและความหวังดีเป็นที่ตั้ง

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 70) ให้ความหมายของเมตตาว่า เมตตา คือความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุข มีจิตแผ่ไมตรีและประโยชน์ต่อผู้อื่น

ไสว มาลาทอง (2551, มีนาคม 2) ได้ให้ความหมายของเมตตาว่า ความเมตตา หมายถึงการมีความรักความปรารถนาดีมีไมตรีจิตคิดช่วยเหลือให้ทุกคนในโลกนี้ประสบประโยชน์และความสุขโดยทั่วกัน จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของเมตตานั้นอยู่ที่การฝึกอบรมจิตใจของตนเองเป็นสำคัญคือฝึกจิตใจให้มีความเยือกเย็นมีเมตตาอารีต่อสรรพสัตว์ทั่วหน้าไม่ว่าประเภทใด สัตว์ทุกประเภทมีความรักในชีวิตของตนเสมอเหมือนกันหมด สัตว์ทุกประเภทบนโลกนี้มีความรักสุข เกลียดทุกข์เท่าเทียมกันไม่มียกเว้น การฝึกเพื่อให้เกิดเมตตาหรือวิธีปลูกฝังเมตตา

ฮาร์วี (Harvey, 1980, p. 360) ได้ให้ความหมายของเมตตา (love) ว่าเป็นสภาวะจิตที่อยาก让别人มีความสุข เป็นสิ่งสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ทรงเน้นต่อสาวกของพระองค์เสมอ ให้บำเพ็ญ, บรมเพาะ, ฝึกฝนเมตตาหรือการกระทำใดๆ ก็ตามอันเนื่องมาจากความเข้าอกเข้าใจ

ทำให้เกิดความเข้าใจในโลก มองสภาวะของโลกด้วยเมตตาแล้วจะเป็นหนทางหนึ่งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งการดับทุกข์ก็คือการกระทำให้อ่างแห่งสภาวะพระนิพพาน

พอสรุปได้ว่า เมตตาความรักใคร่ความปรารถนาดีมีไมตรีจิต แก่ทุกชีวิต ประสานโลกให้อบอุ่นร่วมเย็น ต้องการความช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุขโดยทั่วกันและพฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวกับการแสดงความช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุข และช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ตามความสามารถของตน

1.2 ความสำคัญของเมตตา

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2541, หน้า 40) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาว่า ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข นักบริหารต้องมีความรักและความหวังดีแก่เพื่อนร่วมงาน ความรักจะเกิดได้ถ้านักบริหารรู้จักมองแง่ดีหรือส่วนที่ดีของเพื่อนร่วมงาน ถ้าพบส่วนเสียเพื่อนร่วมงาน นักบริหารต้องรู้จักมองข้ามและให้อภัย เมื่อพบส่วนดีก็จดจำไว้เพื่อจะได้ใช้คนให้เหมาะกับลักษณะที่ดีเพื่อนร่วมงาน ดังนั้น เมตตาหรือความรักจึงเกิดจากการมองแง่ดีของคนอื่น

อมรา เล็กเริงสินธุ์ (2542, หน้า 153) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของเมตตาการศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งข้อคิด ปรัชญาทั้งหลายจัดเป็นการรอบรู้อย่างหนึ่งของผู้บริหาร แต่การนำหลักธรรมข้อคิดเหล่านี้ไปปฏิบัติจนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น เป็นเรื่องของกระบวนการซึ่งนักบริหารจะต้องฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างจริงจังจึงจะบังเกิดผล เรื่องของความรู้ทางจริยธรรม หรือค่านิยมทางจริยธรรมเป็นเรื่องที่สอนกันง่ายกว่าพฤติกรรมทางจริยธรรมและการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคน แต่ละบุคคลแต่ละกลุ่ม ก็มีระดับความยากแตกต่างกันไป เป็นเรื่องที่ต้องใช้ยุทธศาสตร์อย่างแยบยล กล่าวคือ จะต้องเริ่มจากการให้ความรู้ความเข้าใจก่อน แล้วจึงถึงขั้นของการเปลี่ยนแปลง เจตคติ ค่านิยมความเชื่อ เมื่อบุคคลเปลี่ยนเจตคติค่านิยม ความเชื่อ พฤติกรรมของบุคคลก็จะปรับเปลี่ยนตามไปด้วย สำหรับผู้บริหารการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาตนเองและพยายามปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองให้เป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาของสังคมก่อน จึงจะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในองค์กรหรือผู้ได้บังคับบัญชาได้โดยง่าย

ภัทรพร สิริกาญจน, และคนอื่นๆ (2546, หน้า 26) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาไว้ว่า พุทธศาสนาเป็นศาสนาประเภทเทวนิยม (atheism) พุทธศาสนาเกิดขึ้นเพราะพระพุทธรเจ้าไม่ทรงเห็นด้วยกับหลักคำสอนและวิธีการในศาสนาพราหมณ์ ทรงติเตียนการบูชาด้วยการแบ่งชั้นวรรณะ กลับทรงเน้นหลักความเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทุกตัวตนอย่างเท่าเทียม เมตตาในพุทธศาสนานั้นถือเป็นปัจจัยเบื้องต้นที่นำไปสู่สภาวะแห่งนิพพาน จึงเป็นเหตุแห่งความสำคัญของเมตตาในศาสนาพุทธ

พระปสนุโนภิกขุ (2547, ธันวาคม 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาไว้ว่า ความหมายในพจนานุกรม เมตตาแปลว่าหวังดี คือมีเมตตาต่อคนอื่น โดยเห็นว่าคนอื่นๆ ก็

เป็นมนุษย์เช่นเดียวกับตนเอง คนอื่นก็หวังความสุขในชีวิต ตนเองก็หวังความสุขในชีวิต ควรมีความหวังดีต่อคนอื่น ไม่ก่อความเดือดร้อนและไม่สร้างปัญหาให้เกิดขึ้นต่อคนอื่น การตั้งความรู้สึกไว้ในเมตตาธรรมก็จะเป็นประโยชน์มากกับชีวิตของมนุษย์ ถ้าสังคมมนุษย์อาศัยเมตตาได้ ก็จะทำให้ชีวิตเกิดความราบรื่นได้มาก ลักษณะของจิตใจมนุษย์ที่ประกอบด้วยเมตตา คือจะมีความหวังดีต่อความสุขของผู้อื่น ไม่อยากเบียดเบียนไม่อยากมีการจ้องแค้น

พระอาจารย์วรวงศ์ วิริยะโร (2550, มิถุนายน 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาว่าคือการที่สังคมมนุษย์มีใจที่เมตตาแก่ทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่หวังผลตอบแทน มีความหวังดีกับทุกผู้ทุกนามโดยไม่หวังผลอะไร นั่นคือเมตตาตามหลักของพรหมวิหารที่พระพุทธองค์สอนอย่างแท้จริง

ชนิกา ตูจินดา (2551, กันยายน 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของเมตตาไว้ว่าเมตตาแปลว่าความรักหมายถึงรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ลักษณะของเมตตา ควรสร้างความรู้สึกคุณอารมณ์ไว้ตลอดวันว่า ควรเมตตาสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ที่เกิด แก่ เจ็บ ตาย จะไม่สร้างความลำบากให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย ความทุกข์ที่คนอื่นมี ตนเองก็มีเสมอเหมือนคนอื่น ความสุขที่คนอื่นมีตนเองก็สบายใจไปกับคนอื่น ๆ รักผู้อื่นเสมอด้วยรักตนเอง

พระสังฆมมโชติกะ ธัมมาจริยะ (2551, พฤศจิกายน 7) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสำคัญของเมตตาว่า การปรารถนาดีรักใคร่ต่อสัตว์ทั้งหลาย การนึกถึงและมองดูบุคคลอื่นด้วยเมตตานั่น จิตใจก็จะมีแต่ความรักใคร่เบิกบาน

คานาล (Kanal, 1956, pp. 49-61) กล่าวว่า ความเมตตาช่วยให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ความเมตตาช่วยให้ชีวิตมีความสุขทำให้ไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งความเห็นแก่ตัวจะเป็นสิ่งทำลายชีวิตและสังคม คนที่มีความเมตตากรุณาอยู่เสมอย่อมได้รับประโยชน์หลายอย่างคือเป็นผู้ไม่มีกังวลมีความสุข จิตใจสงบ เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ปาดานจาตี (Fern, 1956, pp. 217-218 ; cing patanjali. n.d.) ให้ความเห็นว่าหลักคุณธรรมสูงสุดของบุคคลคือจะต้องมีความปรารถนาดีเมตตากรุณาต่อบุคคลและสรรพสิ่งทั้งหลาย

สรุปความสำคัญของเมตตาว่า ความรักความหวังดีที่ปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ความรักที่มุ่งเพื่อปรารถนาดี โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ การนึกถึงและมองดูบุคคลอื่นด้วยเมตตานั่น จิตใจก็จะมีแต่ความรักใคร่เบิกบาน ความเมตตาช่วยให้ชีวิตมีความสุขทำให้ไม่เห็นแก่ตัว

1.3 คุณลักษณะของเมตตา

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ชุมจิตโต) (2541, หน้า 43-44) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเมตตาว่า นักบริหารคือผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น การบริหารงานด้วยธรรมมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ จึงเป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงานทั้งนี้เพราะมีธรรมเป็นพลังในการบริหาร 4 ประการ คือ

1. ปัญญาพละ กำลังแห่งความรู้เรื่องคนเรื่องคนและเรื่องงาน
2. วิริยพละ กำลังแห่งความขยันที่ปลุกใจตนเองและคนอื่นตลอดเวลา

3. อนุวัชพะละ กำลังแห่งความสุจริตที่ปราศจากรูปร่างแห่งชีวิตอันเกิดจากอภายมุข

4. สังคหพะละ กำลังแห่งมนุษยสัมพันธ์ที่ประสานใจคนร่วมงานเข้าด้วยความ
โอบอ้อมอารี วจีไพเราะสงเคราะห์ประชาชนและวางตนพอดี นักบริหารผู้มีธรรมอยู่ในหัวใจย่อมเป็น
ศูนย์รวมใจของคนร่วมงานและสามารถจัดการให้งานในหน้าที่ลุล่วงไปด้วยดี

พระเทพบัณฑิต (2543, หน้า 24-25) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเมตตาว่า คือ
ความรักความหวังดีความปรารถนาดีอันนี้ต้องมีอยู่ตลอดเวลาเป็นปกติของผู้บริหาร เมตตา
มีความสำคัญเมตตาธรรมค้ำจุนโลก อันนี้ผู้บริหารถือเป็นสำคัญ

สุวรรณา เมืองแก้ว (2543, หน้า 11) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของเมตตาว่า ความ
เมตตานั้นหมายถึงความรัก ความปรารถนาดี ซึ่งเจาะจงให้บุคคลปกติทั่วไปประสบความสุข เป็นการ
แสดงออกซึ่งความรู้สึกรักผูกพันในเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน อนุเคราะห์เกื้อกูลกันและกัน ความเมตตา
กรุณาจึงมีความสำคัญเป็นเหมือนสะพาน เป็นโครงสร้างทางวิญญาณของสันติภาพ กลมกลืนและ
สมคูล สร้างสรรค์สันติสุข

ธนวรรณ สกุลชัยพุกษ์ (2551, พฤศจิกายน 7) กล่าวถึงคุณลักษณะของเมตตา
ไว้ว่า ความปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับสุข ความสุขเป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนาความสุขเกิดขึ้นได้ทั้งกาย
และใจ เช่น ความสุขเกิดจากการมีทรัพย์สินความสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินเพื่อการบริโภคความสุข
เกิดจากการไม่เป็นหนี้ และความสุขเกิดจากการทำงานที่ปราศจากโทษ เป็นต้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551, มกราคม 30) กล่าวถึง
คุณลักษณะของเมตตาไว้ว่า การฝึกใจให้มองแต่แง่ดีอย่างนี้เรียกว่าการแผ่เมตตา ใจของคนแผ่เมตตา
จะเต็มไปด้วยความรักแบบไม่มีเงื่อนไข เช่นเดียวกับความรักของแม่ที่มีต่อลูกน้อยคนเดียว นั่นคือ
แม่พร้อมที่จะรักลูกน้อยของตนโดยมองข้ามความบกพร่องของลูกได้ ฉะนั้นคนแผ่เมตตาก็สามารถ
ที่จะรักและให้อภัยคนอื่นได้ ฉะนั้นสามีภรรยาต้องฝึกแผ่เมตตาให้กันและกัน ความรักแบบ
เมตตาไม่ได้เกิดจากการกระตุ้นของคู่ครอง แต่เกิดจากการที่แต่ละฝ่ายเป็นผู้กำหนดความสนใจ
ให้พุ่งเป้าไปที่ความดีงามหรือความน่ารักของอีกฝ่ายหนึ่ง ความรักแบบเมตตาจึงดำเนินไป
อย่างไม่รู้จบ เรียกว่าอัปมัญญาคือไม่มีขีดจำกัด ครอบงำที่สามีภรรยาถึงนึกถึงความดีงาม
ของอีกฝ่ายหนึ่ง ครอบงำนั้นความรักแบบเมตตาก็ยังคงอยู่ตลอดไป

พระราชพรหมยาน, หลวงพ่อ (2551, พฤศจิกายน 7) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะ
ของเมตตาไว้ว่า ความรักคือความเมตตาปราณี มีความรู้สึกอยู่เสมอว่าคนและสัตว์ หรือว่าคนทุกคน
ในโลก แม้แต่สัตว์เดรัจฉานที่เกิดมาที่มีความรู้สึกเหมือนกัน รักสุขเกลียดทุกข์เหมือนกันหมด
ตนเองต้องการมีความรักสุขฉันใด คนอื่นก็ต้องการมีความรักสุขฉันนั้น ต้องอยู่ในขอบเขตของ
ความดีให้ใช้ปัญญาพิจารณาหาความเป็นจริงเป็นการแสดงออกซึ่งความรู้สึกรัก ผูกพันในเพื่อน
มนุษย์ด้วยกัน อนุเคราะห์เกื้อกูลซึ่งกันและกันความเมตตากรุณาเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิด
สันติสุขและเป็นเครื่องค้ำจุนสังคม สังคมนั้นย่อมจะมีแต่ความสงบสุขและความก้าวหน้า ปราศจาก
การเอาวัดเอาเปรียบและการกดขี่ซึ่งกันและกัน มนุษย์จะรู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมใด

ก็ตามที่บุคคลมีความเมตตากรุณาน้อย สังคมนั้นย่อมจะมีปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความทุกข์ยาก การกดขี่ข่มเหง รังแกกันและกัน

สรุปได้ว่า เมตตาคือความรักความหวังดี เป็นการคิดที่จะให้ผู้อื่นมีความสุขในชีวิตการทำงานการศึกษา มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้ร่วมงาน การให้ความร่วมมือที่เป็นประโยชน์ต่อกัน พุดจาไพเราะไม่สร้างความแตกแยก การช่วยแนะนำที่จะเป็นประโยชน์ซึ่งกันและกัน มองทุกคนเป็นเพื่อนเป็นกัลยามิตร การไม่เอาเปรียบกัน ไม่อาฆาตบาดหมางใจ ไม่คิดเบียดเบียน ไม่ใส่ร้ายตลอดจนการปรารภนาดีต่อทุกคนอย่างสม่ำเสมอ และเป็นไปตามเหตุผล และการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นเสมอ

2. ด้านกรุณา

ความกรุณาข้อนี้เมื่อเห็นใครเดือดร้อน ก็พยายามหาทางช่วยเหลือบำบัดให้บรรเทาหรือพ้นไปจากความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น ผู้มีความกรุณาเยอเมตตาจ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานน่าฟัง ไม่กล่าวคำหยาบจิตใจก็อ่อนโยน ไม่โทคร้ายทารุณหรือกระด้าง จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยพบว่า ได้มีผู้ให้ความหมายของกรุณาไว้ต่างๆ กันดังนี้

2.1 ความหมายของกรุณา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 70-71) ให้ความหมายกรุณาว่า ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2546, มกราคม 16) ได้ให้ความหมายกรุณาไว้ว่า กรุณาความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ (compassion)

แก้ว ขิดตะขบ (2547, หน้า 93). ได้ให้ความหมายของกรุณาไว้ว่า กรุณาหมายถึงความห่วงใยเมื่อเห็นผู้อื่นได้รับทุกข์ร้อน ได้แก่ปรารภนาเพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ร้อนของผู้อื่น หรือความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความใฝ่ใจในอันที่จะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

ธิดา เลิศพรประสพโชค (2547, หน้า 4) ได้สรุปความหมายของเมตตากรุณาไว้ว่า ความเมตตากรุณา หมายถึงการแสดงออกถึงความรู้สึกสงสารเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักการแบ่งปันและยินดีช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเต็มใจ

ธนิษฐ จ่านงค์ผล (2548, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของความเมตตากรุณาไว้ว่า ความเมตตากรุณาหมายถึงการแสดงออกของนักเรียนที่เกี่ยวกับการช่วยเหลือเพื่อนในโรงเรียน ให้มีความสุขและช่วยเหลือเพื่อนในโรงเรียนให้พ้นทุกข์ตามความสามารถของตน

พระภาสกร ภูริวิฑูโณ (2548, สิงหาคม 31) ได้ให้ความหมายของกรุณาว่า กรุณาความสงสาร ความปรารถนาให้พ้นทุกข์ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์ ทั้งในตนเองและผู้อื่น ด้วยความที่มนุษย์สัตว์ทั้งปวงล้วนอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ แห่งการกระทำและผลของการกระทำ กล่าวคือกฎแห่งกรรม

สมคิด บางโม (2549, หน้า 93) ให้ความหมายของกรุณาว่า กรุณาคือช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เมื่อผู้ได้บังคับบัญชาหรือพนักงานเค็ดคร็อนก็ลงไปช่วยเหลือด้วยความเต็มใจเช่น ช่วยด้านการเงิน ช่วยด้านสวัสดิการให้เบิกจ่ายได้รวดเร็ว ไปเยี่ยมเมื่อลูกน้องหรือพ่อแม่ของเพื่อนร่วมงาน หรือผู้ได้บังคับบัญชาเจ็บป่วย เป็นต้น

สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 151) ให้ความหมายของกรุณาว่า กรุณาคือความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์คือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายและไม่สบายใจ

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 70) ให้ความหมายของกรุณาว่า กรุณาคือความสงสารคิดช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เพื่อนำบัตความทุกข์ยาก

สุมาลี วงศ์ษา (2550, หน้า 40) ได้สรุปความหมายของกรุณาไว้ว่า คือพฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวกับการแสดงความช่วยเหลือผู้อื่นให้มีความสุขและช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ตามความสามารถของตน

ไสว มาลาทอง (2551, มีนาคม 2) ได้ให้ความหมายของกรุณาว่า กรุณาคือความสงสารคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์ไม่เค็ดคร็อน เป็นสภาพจิตที่เกิดต่อเนื่องจากความเมตตา เพราะความเมตตาเป็นเพียงความรักความปรารถนาดีที่อยากให้พ้นทุกข์ยังไม่ได้กระทำการช่วยเหลือ ดังนั้นเมื่อมีเมตตาแล้วก็ต้องมีความกรุณาลงมือช่วยเหลือด้วยความรักความสงสาร ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องนำบัตความทุกข์ยากเค็ดคร็อนของคนและสัตว์ทั้งปวง การปฏิบัติเกี่ยวกับกรุณานั้น เริ่มแรกก็ด้วยการปลุกฝังความรักความเมตตาแล้วเกิดความสงสาร ผู้ได้รับความลำบากไม่ว่าสัตว์หรือคน เมื่อมีคุณธรรมเรื่องกรุณาเกิดขึ้นการแสดงออกย่อมจะเกิดขึ้นตามแต่เหตุการณ์นั้นๆ เช่น การช่วยเหลือคนเจ็บช่วยเหลือคนยากไร้อนาถาช่วยเหลือสัตว์เร่ร่อนไม่มีเจ้าของ เช่นสุนัขจรจัดข้างถนน เป็นต้น

สรุปได้ว่า กรุณาเป็นความสงสารปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ไม่เค็ดคร็อน รู้จักการให้อภัยซึ่งกันและกัน รู้จักการแบ่งปันตามความสามารถของตน ใฝ่ใจที่จะปลดเปลื้องนำบัตความทุกข์ยากเค็ดคร็อนของคนและสัตว์ทั้งปวง ในอันจะรับรู้ความเค็ดคร็อนแทนคนอื่นเหมือนทุกข์ของตนเอง

2.2 ความสำคัญของกรุณา

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2541, หน้า 41) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกรุณาว่า ความสงสารเห็นใจปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบเคราะห์กรรม นักบริหารต้องมีความสงสารหวั่นใจและคิดหาทางช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความสงสารจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักบริหารเปิดใจกว้างรับฟังปัญหาของคนอื่น กรุณาต่างจากเมตตาตรงที่ว่ากรุณาเกิดขึ้นเมื่อมองจุดด้อยของคนอื่น ส่วนเมตตาเกิดขึ้นเมื่อมองจุดดีของคนอื่น เช่น เห็นเด็กน้อยหน้าตาน่ารักเดินมาก็มีจิตเมตตาต่อเด็ก เมื่อเด็กนั้นหกล้มปากแตกก็มีจิตกรุณาเด็ก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 70-71) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกรุณาว่า เมตตาใช้ประกอบหน้ากริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ เช่น กรุณาส่ง ใช้ร่วมกับคำพระ เป็นสรรพนามสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เช่น กราบบังคมทูลพระกรุณา กรุณาทฤคุณ [-ทริคุณ] คุณอันยิ่งใหญ่ คือ กรุณาธิคุณ

พระปสนโนภิกขุ (2547, ธันวาคม 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของกรุณาไว้ว่า มนุษย์ประสบกับความเดือดร้อนซึ่งเป็นสิ่งที่คนทั่วๆ ไปไม่ปรารถนา เมื่อมนุษย์มีความทุกข์ ความเดือดร้อนในด้านปัจจัย 4 หรือเรื่องอุปโภคบริโภค ก็เกิดความสงสารและมีความพยายามหาทางที่จะบรรเทาความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ไม่ว่าจะเกิดความทุกข์ในทางร่างกายหรือความทุกข์ทางจิตใจ มีความตั้งใจที่จะพยายามช่วยเพื่อนมนุษย์ ยิ่งได้เห็นคนในเวลาที่คุณอื่นประสบกับความทุกข์ ก็พยายามที่จะบรรเทาความทุกข์นั้น มีความเอื้อเฟื้อพร้อมที่จะช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ได้รับความเดือดร้อน

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ (2551, พฤศจิกายน 7) กล่าวถึงความสำคัญของกรุณาไว้ว่า เมื่อเห็นสัตว์ทั้งหลายได้รับความลำบากจิตใจของคนดีมีคุณธรรมจริยธรรม คนมีศีลธรรมก็เกิดความหวั่นไหวหนึ่งคืออยู่ไม่ได้ หรืออีกนัยหนึ่งหมายความว่า ย่อมช่วยผู้ที่ได้รับความลำบากนั้นให้ได้รับความสุข

ชนวรรณ สกฤษชัยพฤกษ์ (2551, พฤศจิกายน 7) กล่าวถึงความสำคัญของกรุณาไว้ว่า ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความทุกข์ คือสิ่งที่เข้ามาเบียดเบียนให้เกิดความไม่สบายกายไม่สบายใจ และเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายประการด้วยกัน พระพุทธองค์ทรงสรุปไว้ว่า ความทุกข์มี 2 กลุ่มใหญ่ๆ ดังนี้ 1) ทุกข์โดยสภาวะ หรือเกิดจากเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การเกิด การเจ็บไข้ ความแก่และความตายสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่เกิดมาในโลกจะต้องประสบกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ 2) ทุกข์จรหรือทุกข์ทางใจ อันเป็นความทุกข์ที่เกิดจากสาเหตุที่อยู่นอกร่างกาย เช่น เมื่อปรารถนาแล้วไม่สมหวังก็เป็นทุกข์ การประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์

วิกิพีเดียสารานุกรมเสรี (2551, สิงหาคม 5) ได้ให้ความสำคัญของกรุณาไว้ว่า คือความปรารถนาให้ผู้อื่นหรือสรรพสัตว์พ้นทุกข์ หรือการเห็นผู้อื่นหรือสรรพสัตว์เป็นทุกข์หรือตกอยู่ในทุกข์แล้วทนอยู่ไม่ได้ ต้องหาทางช่วยเหลือเต็มที่

ชนิกา คูจินดา (2551, กันยายน 7) ได้ให้ความสำคัญของกรุณาไว้ว่ากรุณาแปลว่า ความสงสาร ความปรานีปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความสงสารปรานีนี้ก็ไม่หวังผลตอบแทนเช่นเดียวกัน สงเคราะห์สรรพสัตว์ที่มีความทุกข์ให้หมดทุกข์ตามกำลังกาย กำลังปัญญา กำลังทรัพย์

ดังที่กล่าวมาสรุปได้ว่าความสำคัญของกรุณา หมายถึงความสงสารความปรานี ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทนเช่นเดียวกัน สงเคราะห์สรรพสัตว์ที่มีความทุกข์ให้หมดทุกข์ตามกำลังกาย กำลังปัญญาและกำลังทรัพย์ เมื่อเห็นสัตว์ทั้งหลายได้รับความทุกข์ก็เกิดความหวั่นไหวหนึ่งคืออยู่ไม่ได้ ย่อมช่วยผู้ที่ได้รับความลำบากนั้นให้ได้รับความสุข

2.3 คุณลักษณะของกรุณา

พระเทพบัณฑิต (2543, หน้า 25) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของกรุณาว่า ความสงสาร การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน กรุณาช่วยเหลือเพื่อให้พ้นจากความทุกข์บางที่อาจช่วยเหลือในด้านความรู้ บางที่อาจช่วยเหลือในด้านอาชีพสิ่งของต่างๆ แล้วแต่ความเหมาะสมในการช่วยเหลือ กรุณาช่วยเหลือในเกื้อกูลหวังจะให้พ้นทุกข์ แต่ว่าการช่วยเหลือคนอื่นช่วยให้เป็นถ้าช่วยไม่เป็นก็ไม่เกิดประโยชน์เหมือนกัน ต้องช่วยเหลือคนอื่นโดยวิธีที่คนอื่นช่วยเหลือตัวเอง

กนกวรรณ วิวัฒน์ธนะชัย (2545, หน้า 31-32) สรุปคุณลักษณะของกรุณาไว้ดังนี้

1. ไม่ฆ่า ช่มเหง รังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่างๆ ต่อมนุษย์และสัตว์
2. เสียสละทรัพย์สินส่วนตนให้กับผู้ที่ขาดแคลน และมีความจำเป็นกว่า
3. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
4. มีการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ
5. ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เสียดสี พูดยาด้วยความกร้าวโกรธเคียดแค้น

พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ (2551, พุทธจิตกายน 7) กล่าวถึงคุณลักษณะของกรุณาว่ามีลักษณะที่ กาย วาจา ใจ เป็นไปในอันที่จะนำบัดทุกข์ของผู้อื่นให้ปราศจากไปมีการอดกลั้นนิ่งดูคยาอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของผู้อื่นและอยากช่วยมีการไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นอาการปรากฏแก่ผู้ที่ทำการพิจารณากรุณามีการพิจารณาเห็นบุคคลที่ตกอยู่ในความทุกข์ไร้ที่พึ่ง เป็นเหตุใกล้มีความสงบบงแห่งโทษในอันที่จะเบียดเบียนสัตว์ เป็นความสมบูรณ์แห่งกรุณาและการเกิดขึ้นแห่งความเศร้าโศก เป็นความเสียหายแก่กรุณาความเสียใจที่เนื่องด้วยกามคุณอารมณ์ เป็นศัตรูใกล้ของกรุณา มีความเบียดเบียนสัตว์เป็นศัตรูไกลของกรุณา

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต) (2551, มกราคม 30) กล่าวถึงคุณลักษณะของกรุณาว่า กรุณาความสงสารหวั่นใจปรารถนาจะช่วยให้คนอื่นพ้นทุกข์ เมื่อเพื่อนร่วมงานประสบความทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย ในขณะที่นั้นหยุดเพ่งพินิจความดีงามของเพื่อนร่วมงานเป็นการชั่วคราว แต่หันไปให้ความสนใจต่อความเจ็บป่วยของเพื่อนร่วมงานเพื่อดูแลกันในยามเจ็บไข้ หรือคู่ครองต้องไม่ทอดทิ้งกันในยามจนและยามเจ็บ ที่สำคัญก็คือคู่ครองต้องยืนหยัดเคียงข้างช่วยประคับประคองให้อีกฝ่ายหนึ่งผ่านพ้นปัญหาและอุปสรรคไปได้ ดังคำกล่าวที่ว่า "มีทุกข์ร่วมทุกข์ มีสุขร่วมสุข" มีทุกข์ร่วมทุกข์ด้วยกรุณา มีสุขร่วมสุขด้วยเมตตา

สรุปได้ว่า กรุณาเป็นความสงสารปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้พ้นทุกข์ จะเป็นบุตรหลานหรือคนในบังคับบัญชา ตลอดทั้งศัตรูและสรรพสัตว์ทั่วๆ ไป ที่ต้องประสบกับความทุกข์ครอบงำ ทั้งที่เป็นทุกข์โดยธรรมชาติและทุกข์ในสังสารวัฏ การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันช่วยเหลือส่งเสริมการพัฒนาด้านความรู้ ด้านอารมณ์ จิตใจและสังคม บางที่อาจช่วยเหลือแบ่งปันในด้านทรัพย์สิน ในด้านอาชีพสิ่งของต่างๆ การแสดงออกทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ มีใจกว้างรับฟังปัญหาของผู้อื่นด้วยความเต็มใจ และต้องอยู่ในความสามารถของตน

3. ด้านมุกิตา

พรหมวิหารธรรมข้อที่ 3 กล่าวถึงภาวะของจิตภาวะของจิตที่บันเทิงยินดีในเมื่อผู้อื่นได้รับความสุขความเจริญด้วยสมบัติต่างๆ ปราศจากความริษยาเห็นใครพรั่งพร้อมด้วยสมบัติก็พลอยมีมุกิตา ตัดความยินร้ายไม่ยินดีด้วยเหตุที่ริษยาเสีย มุกิตานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยพบว่า ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของมุกิตาไว้ต่างๆ กันดังนี้

3.1 ความหมายของมุกิตา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 869) ให้ความหมายมุกิตาว่า ความมีจิตพลอยยินดีในลาภยศสรรเสริญสุขของผู้อื่น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546, มกราคม 16) ได้ให้ความหมายมุกิตาไว้ว่า มุกิตาคือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุขมีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป (sympathetic joy; altruistic joy)

แก้ว ชิตตะขบ (2547, หน้า 93-94). ได้ให้ความหมายของมุกิตาไว้ว่า มุกิตาหมายถึง ความชื่นบาน ได้แก่ ความพลอยยินดีในเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี หรือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิงประกอบด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสรรพสัตว์ผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

พระภิกษุ ภูริวัฑฒโน (2548, สิงหาคม 31) ได้ให้ความหมายของมุกิตาว่า มุกิตา คือความพลอยยินดี เมื่อตนเองและผู้อื่นสัตว์อื่นประกอบกรรมดี มีจิตผ่องใส บันเทิง และได้รับผลเป็นความสุขอันเนื่องแต่กรรมดีที่เขาได้เคยประกอบไว้ กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548, หน้า 1) ได้ให้ความหมายมุกิตาว่า หมายถึงความเป็นผู้มี ความยินดีพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คือเมื่อผู้อื่นได้รับความสำเร็จ มีความสุขความเจริญก้าวหน้า ก็พลอยชื่นชมยินดีในสิ่งที่ผู้อื่นได้รับ ไม่มีความอิจฉาริษยา ในความสำเร็จของผู้อื่นด้วยการพูดแสดงความยินดีบ้าง ส่งบัตรอวยพรไปแสดงความยินดีบ้าง มอบของขวัญมอบกระเช้าดอกไม้แสดงความยินดีบ้างเป็นต้น

สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 151) ให้ความหมายของมุกิตาว่า คือความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี "ดี" ในที่นี้ หมายถึงการมีความสุขหรือมีความเจริญก้าวหน้าเช่น เห็นเพื่อนเรียนดีก็แสดงความยินดีกับเพื่อน

สมคิด บางโม (2549, หน้า 93) ให้ความหมายของมุกิตาว่า มุกิตาคือความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี เมื่อพนักงานได้ดีเจริญก้าวหน้าก็ยินดีด้วยเช่น ลูกน้องได้เลื่อนขั้นเลื่อนเงินเดือนหลายชั้น หรือได้ตำแหน่งที่สูงขึ้น หรือได้ปริญญาบัตรสูงขึ้นก็ยินดีด้วยความจริงใจไม่ใช่อิจฉาริษยา

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 70) ให้ความหมายของมูทิดาว่า มูทิดาคือความยินดีเมื่อผู้อื่นเป็นสุขไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น

ไสว มาลาทอง (2551, มีนาคม 2) ได้ให้ความหมายของมูทิดาว่า มูทิดาคือความชื่นบาน พลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ความเดือดร้อน ไม่ว่าจะพ้นทุกข์นั้นจะเกิดจากความเมตตากรุณาของตนหรือผู้อื่น มูทิดาจึงเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นบุคลิกของคนใจกว้าง ไม่คับแคบนับเป็นความดีอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่นนักกีฬาเมื่อแข่งขันกีฬาและฝ่ายตรงข้ามมีชัยชนะ ผู้มีมูทิดาย่อมไม่เคียดแค้นเข้าลักษณะที่แพ้ขาดดีหรือกีฬาแพ้คนไม่แพ้ แต่ผู้มีมูทิดาจะต้องรู้แพ้รู้ชนะ รุ้อภัยทำได้ ยอมรับความพ่ายแพ้และฝึกปรือฝีมือสำหรับการแข่งขันครั้งต่อไป และมีน้ำใจแสดงความยินดีกับฝ่ายที่ชนะโดยไม่มีความอิจฉาริษยาหรือกลั่นแกล้ง คุณธรรมข้อนี้ยังหมายความว่า การให้การสนับสนุนแก่ผู้สร้างสรรค์ประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่สังคมด้วย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า มูทิดาคือความเบิกบานพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีหรือมีความเจริญก้าวหน้าพลอยชื่นชมยินดีต่อความสำเร็จของผู้อื่นก็มีจิตใจแจ่มใสเบิกบานโดยบริสุทธิ์ใจด้วยความจริงใจก็พลอยยินดีปรีดาปราโมทย์บันเทิงใจด้วยไม่ใช่อิจฉาริษยาผู้อื่น มูทิดาจึงเป็นหลักธรรมที่แสดงให้เห็นบุคลิกของคนใจกว้างไม่คับแคบ

3.2 ความสำคัญของมูทิดา

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ฆมฺมจิตฺโต) (2541, หน้า 41-42) ได้ให้ความสำคัญของมูทิดาว่า ความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข นักบริหารต้องส่งเสริมให้คนทำงานมีโอกาสพัฒนาความรู้ความสามารถจนได้เลื่อนตำแหน่งสูงขึ้นโดยไม่กลัวว่าลูกน้องจะขึ้นมาทาบรัศมี แต่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่และพลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน มูทิดาจะทำลายความริษยาในใจนักบริหาร ถ้านักบริหารมีจิตริษยา ลูกน้องเสียแล้ว ลูกน้องจะรับรู้ความริษยานั้นและจะไม่ทุ่มเททำงาน

พระปสนโนภิกขุ (2547, ธันวาคม 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของมูทิดาไว้ว่า มูทิดาคือความยินดีในการได้ดีของคนอื่น เมื่อเห็นคนอื่นได้ดีก็เกิดความยินดี อันนี้เป็นคุณธรรมที่จะชำระจิตใจให้ปราศจากความอิจฉาริษยา คือมีความยินดีพอใจมีจิตเป็นกุศล มีความยินดีในการเป็นสุขหรือการได้ดีของผู้อื่นไม่คิดอิจฉาหรือริษยาคนอื่น

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) (2548, หน้า 1) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้มีมูทิดา คือเป็นคนไม่ริษยา ยอมรับในความดีและความสำเร็จของคนอื่น แสดงความชื่นชมยินดีกับความสำเร็จของคนอื่นได้ด้วยความเต็มใจ มูทิดาจึงเป็นคุณธรรมของผู้ใหญ่และเป็นหลักที่ผู้ใหญ่พึงประพฤติ เมื่อเกิดขึ้นแล้วก็จะกำจัดความไม่ยินดี ความอิจฉาริษยาลงได้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2550, มิถุนายน 11) กล่าวถึงความสำคัญของมูทิดาว่า มูทิดาคือความยินดีในเมื่อผู้อื่นอยู่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน แสดงความยินดีต่อเพื่อนร่วมงานด้วยอาการแจ่มใสเบิกบานอยู่เสมอ และให้การสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้อื่นหรือเพื่อนร่วมงานได้ดีมีสุขเจริญงอกงามยิ่งๆ ขึ้นไป

ชนวรรณ สกฺลชัยพฤกษ์ (2551, พฤศจิกายน 7) กล่าวถึงความสำคัญของ มุทิตาว่า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี คำว่า "ดี" ในที่นี้ หมายถึงการมีความสุขหรือมีความ เจริญก้าวหน้า ความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีจึงหมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขความ เจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้น ไม่มีจิตใจริษยา ความริษยาคือความไม่สบายใจ คือความโกรธความ พุ่งชานซึ่งมักเกิดขึ้นเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดีกว่าตน

พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ (2551, พฤศจิกายน 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของ มุทิตาว่า ความรื่นเริงบันเทิงใจในความสุขความสมบูรณ์ของผู้อื่น จิตใจหาได้มีการยึดถือหรืออยาก ใ้อวดต่อผู้อื่นแต่อย่างใดไม่ มีแต่ความเบิกบานแจ่มใสอันเป็นคัมภักศ

สรุปได้ว่า ความสำคัญของมุทิตาคือความรู้สึกพลอยชื่นชมยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีมีสุข พลอยชื่นชมยินดีในความก้าวหน้าของคนร่วมงาน มุทิตาจะทำลายความริษยาในใจนักบริหาร จิตใจ หาได้มีการยึดถือหรืออยากใ้อวดต่อผู้อื่นแต่อย่างใดไม่ และไม่กีดกันใครแต่เปิดโอกาสให้ทุกคน ได้ทำงานแสดงความสามารถเต็มที่

3.3 คุณลักษณะของมุทิตา

พระเทพบัณฑิต (2543, หน้า 25) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของมุทิตา คือความ พลอยยินดี เมื่อใครได้ดีก็อย่าไปอิจฉาริษยาดาร้อน อิจฉาแปลว่า ริษยาความอยากได้ ในสิ่งของคนอื่นที่ไม่ใช่สิ่งของตนเอง

พระสัทธัมมโชติกะ ฐัมมาจริยะ (2551, พฤศจิกายน 7) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะ ของมุทิตาว่า มีลักษณะเป็นความบันเทิงใจในคุณความดี มีทรัพย์ มีบิรวารและความสุขของผู้อื่น มีใจไม่อิจฉาริษยาในคุณความดีมีทรัพย์มีบิรวารและความสุขของผู้อื่น เป็นอาการปรากฏแก่ผู้ ที่ทำการพิจารณาผู้ที่มีทรัพย์เห็นความเจริญด้วยคุณความดีมีทรัพย์มีบิรวารและมีความสุขของผู้อื่น เป็นเหตุใกล้ความสงบ จากความไม่พอใจในสมบัติของผู้อื่น

ชนิกา ตูจินดา (2551, กันยายน 7) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของมุทิตาว่า การที่ บุคคลมีจิตอ่อนโยนหมายถึงจิตที่ไม่มีความอิจฉาริษยาเจือปน มีอารมณ์สดชื่นแจ่มใสตลอดเวลา คิดอยู่เสมอว่า ถ้าคนทั้งโลกมีความซื่อสัตย์ด้วยทรัพย์ มีปัญญาเฉลียวฉลาดเหมือนกันทุกคนแล้ว โลกนี้จะเต็มไปด้วยความสุขสงบปราศจากอันตรายทั้งปวง คิดยินดีพลอยยินดีโดยอารมณ์ ไม่ทำเพื่อหวังผลตอบแทน การแสดงออกถึงความยินดีในด้านมุทิตาคือไม่หวังผลตอบแทนใดๆ ทั้งสิ้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551, มกราคม 30) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของมุทิตาว่า มุทิตาคือความพลอยยินดีเมื่อคนอื่นได้ดีมีสุข เวลาที่เพื่อนร่วมงานประสบ ความสำเร็จในชีวิต ควรแสดงความยินดีอย่างจริงใจด้วยมุทิตา ไม่อิจฉาริษยากันเองเพราะมองเห็น ความสำเร็จของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นความสำเร็จของส่วนรวม ต่างฝ่ายต่างเป็นกำลังใจให้กันและกัน เดินหน้าไปสู่ความสำเร็จจนสามารถพูดได้เต็มปากว่าเบื้องหลังความสำเร็จทุกครั้งต้องมีเพื่อน ร่วมงานหรือคนอื่นๆ เป็นกำลังใจให้เสมอ

สรุปความว่า มุกิดาเป็นการชื่นชมยินดีด้วยความจริงใจเมื่อผู้อื่นได้ดีการทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียว นับถือซึ่งกันและกัน แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดีหรือประสบความสำเร็จโดยบริสุทธิ์ใจไม่อิจฉาริษยาไม่กลั่นแกล้งเมื่อเพื่อนร่วมงานได้ดีไม่พุดถึงเพื่อนร่วมงานในทางเสียหาย ควรทำให้จิตใจไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจการถือตัว ต่างฝ่ายต่างเป็นกำลังใจให้กันและกัน เดินหน้าไปสู่ความสำเร็จโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ และเห็นความสำเร็จของอีกฝ่ายหนึ่งเป็นความสำเร็จของส่วนรวม

4. ด้านอุเบกขา

พรหมวิหารธรรมข้อที่ 4 กล่าวถึงภาวะของจิตที่มีอาการเป็นกลาง เห็นเสมอกันในสัตว์บุคคลทั้งหลายในคราวทั้งสอง คือ ในคราวประสบสมบัติและในคราวประสบวิบัติ ก็ไม่ยินดียินร้าย มองเห็นว่าทุกๆ คนมีกรรมที่ทำไว้เป็นของของตน จะมีสุขจะพ้นจากทุกข์จะไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ ก็เพราะกรรมจึงวางเฉยได้ คือวาง ได้แก่ ไม่ยึดถือไว้ วางลงได้เฉย คือ ไม่จัดแจงวุ่นวายปล่อยให้ เป็นไปตามกรรมหรือตามกำหนดของกรรม อุเบกขานี้เป็นพรหมวิหารธรรมอีกข้อหนึ่งซึ่งเป็น ข้อสุดท้ายที่พึงอบรมให้มีขึ้นในจิต จากการศึกษาค้นคว้า ได้มีให้ความหมายและคำจำกัดความ ของอุเบกขาไว้ต่างๆ กันดังนี้

4.1 ความหมายของอุเบกขา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2546, หน้า 1,385) ให้ความหมายอุเบกขา ว่า ความเที่ยงธรรม ความวางตัวเป็นกลาง ความวางใจเฉยอยู่

สมเด็จพระญาณสังวร, (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) (2546, สิงหาคม 1) ได้นำพระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช เกี่ยวกับ อุเบกขาว่า อุเบกขามีความหมายถึงการวางใจเป็นกลาง วางเฉย ไม่ยินดียินร้าย จึงไม่หวั่นไหวด้วยความยินดีหรือความยินร้าย หวั่นไหวเพราะความยินดีแม้มากย่อมเป็นเหตุให้ฟูง หวั่นไหวเพราะความยินร้ายแม้มากย่อมเป็นเหตุให้เครียด อุเบกขาจึงเป็นธรรมโอสธเครื่องรักษาโรคทางจิตทั้งสอง คือโรคฟูงและโรคเครียด ผู้มีปัญญาเห็นความตักศิลาของธรรมโอสธนี้ จึงสนใจ อบรมอุเบกขา เพื่อรักษาใจให้ปราศจากโรค ให้เป็นใจที่สมบูรณ์สุขอย่างแท้จริง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2546, มกราคม 16) ได้ให้ความหมาย อุเบกขาไว้ว่า อุเบกขาคือความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วย ปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่ สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่วสมควรแก่เหตุอันตนประกอบพร้อมที่จะ วินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ ผู้รับผิดชอบ คนได้ดีแล้วควรได้รับผลความดีอันสมกับความรับผิดชอบของตน (equanimity; neutrality; poise)

แก้ว ชิดตะขบ (2547, หน้า 94). ได้ให้ความหมายของอุเบกขาไว้ว่า อุเบกขา หมายถึง ความวางเฉย ได้แก่วางตนเป็นกลางในเมื่อจะแผ่เมตตาไปก็ไม่สมควร เช่น เอาใจช่วยใจ เป็นต้น หรือความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิต

เรียงตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชังพิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำ แล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉย สงบใจ มองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะมนุษย์ทุกคนรับผิดชอบตนได้ดี มนุษย์ทุกคนสมควรรับผิดชอบตนเองหรือและได้รับผลอันสมควรกับความรับผิดชอบของตน

พระภาสกร ภูริวฑฺฒโน (2548, สิงหาคม 31) ได้ให้ความหมายของอุเบกขาว่า อุเบกขาคือความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตอันเรียงตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย และปฏิบัติไปตามธรรมรวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจ

สมคิด บางโม (2549, หน้า 93) ให้ความหมายของอุเบกขาว่า อุเบกขาคือการรู้จักวางเฉยหรือวางใจเป็นกลางปราศจากอคติ เห็นเพื่อนผู้บริหารหรือลูกน้องได้ดีก็ไม่วู้สึก อิจฉาริษยาหรือดีใจจนออกนอกหน้า ลูกน้องทำผิดพลาดได้รับโทษก็ไม่ควรเสียใจมากหรือเป็นทุกข์ ควรทำใจวางเฉยแล้วหาทางแก้ไขและช่วยเหลือลูกน้องหรือผู้ได้บังคับบัญชา เมื่อลูกน้องทะเลาะกันต้องวางตัวเป็นกลาง ตัดสินให้ด้วยความเป็นธรรม

สุภาพร พิศาลบุตร (2549, หน้า 152) ให้ความหมายของอุเบกขาว่า คือการรู้จักวางเฉยหรือการวางใจเป็นกลางปราศจากอคติเช่น เมื่อทราบว่าเพื่อนสอบตกก็ไม่ควรแสดงความดีใจหรือเสียใจเพราะเพื่อนคนนั้นทำตัวเอง ถ้าเพื่อนมีความขยันก็ยังไม่สอบตก ดังนั้นจึงควรช่วยเหลือเพื่อนโดยการทวนวิชาหรือให้คำแนะนำในการเรียน เป็นต้น

เนตร์พัฒนา ยาวีราช (2550, หน้า 70) ให้ความหมายของอุเบกขาว่า อุเบกขาคือการวางใจเป็นกลาง มีจิตใจเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงด้วยความรักหรือชัง

ไสว มาลาทอง (2551, มีนาคม 2) ได้ให้ความหมายของอุเบกขาว่า อุเบกขาคือ การทำใจเป็นกลาง โดยพิจารณาข้อเท็จจริง กล่าวคือในการตัดสินใจเรื่องใดๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญ ด้วยปัญญามีเหตุผลอย่างถูกต้องด้วยความเที่ยงธรรมสามารถใช้สติปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่าง ถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล แล้วปฏิบัติลงไปด้วยความเยือกเย็นสุขุมรอบคอบสามารถดำรงมั่นรักษา ความถูกต้องหรือความยุติธรรมไว้ได้ อุเบกขาวางเฉยเมื่อผู้อื่นพลาดพลั้งไม่ซ้ำเติมให้ซ้ำใจและ ตั้งใจหวังสงเคราะห์เมื่อมีโอกาส

สุชาติ เมือกสกนธ์ (2551, กันยายน 17) ได้ให้ความหมายของคำว่าอุเบกขาไว้ว่า คือ "ความเที่ยงธรรม, ความวางตัวเป็นกลาง, ความวางใจเฉยอยู่" จะทำอะไรก็ได้แต่จะต้องกระทำ ด้วยความเป็นกลาง ปราศจากอคติทั้งปวง กระทำอย่างมีสติ มีปัญญา มีสัมมาทิฐิ คือ ความรู้ ว่า สิ่งใดผิดสิ่งใดถูก ในพระอภิธรรมได้จำแนกอุเบกขาออก และจัดไว้เป็น ๒ หมวด คือ 1) หมวดเวทนา เรียกว่า "อุเบกขาเวทนา" ซึ่งเป็นสภาพของจิตที่ถูกกระตุ้นถูกสัมผัสจากภายนอกผ่านประตูทางกาย ทั้งห้าหรือ ปัญจมหวาร คือ ตา ลิ้น จมูก หู และส่วนหนึ่งส่วนใดของร่างกาย กับ ประตูทางใจ หรือ มโนทวารซึ่งเกิดจากการทำงานของสมองให้เกิดความรู้สึก รับรู้ไว้เฉยๆ โดยมีได้เกาะยึดคิดไว้เป็น

อารมณ์ แล้วจึงคืนเข้าสู่ภาวะการเป็นอุเบกขา สงบนิ่ง 2) หมวดสังขาร ซึ่งเป็นสภาพของจิตที่ถูกสัมผัสแล้วมิได้วางเฉยทันที กลับเกาะติด ประดุจแมลงบินบังเกิดเป็นอารมณ์ เมื่อกลับคืนเข้าสู่เป็นภาวะปกติ คืออุเบกขา แล้วก็สงบนิ่งมิได้มีอารมณ์นั้นคั่งค้างหลงเหลืออยู่ หรือตกเป็นทาสของอารมณ์นั้น เป็นเหตุให้จิตมีความเป็นอิสระ เป็นกลางอยู่เสมอ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ความเที่ยงธรรมความมีใจเป็นกลางไม่ลำเอียงปราศจากอคติ มีความยุติธรรมมีจิตใจเที่ยงธรรมไม่เอนเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งด้วยความรักหรือชัง กล่าวคือในการตัดสินใจเรื่องใดๆ จะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญามีเหตุผลอย่างถูกต้องด้วยความเที่ยงธรรมสามารถใช้สติปัญญาพิจารณาข้อเท็จจริงอย่างถูกต้องประกอบด้วยเหตุผล

4.2 ความสำคัญของอุเบกขา

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ทุมมจิตโต) (2541, หน้า 41-42) ได้ให้ความสำคัญของอุเบกขาว่า ความรู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งนั้นคือมีความยุติธรรมในการให้รางวัลและลงโทษข้อสำคัญก็คือผู้บริหารต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคน นักบริหารที่ไม่รู้เท่าทันสถานการณ์อาจจะวางเฉยได้เหมือนกันแต่การวางเฉยเช่นนั้นเรียกว่า "อัญญาอุเบกขา" คือ วางเฉยเพราะไร ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ดี นักบริหารต้องวางเฉยด้วยปัญญา คือมีอุเบกขาอย่างรู้เท่าทันคน เมื่อทุกคนทำงานในหน้าที่อย่างขยันขันแข็ง ถึงคราวให้บำเหน็จรางวัลก็เฉลี่ยให้แก่ทุกคนอย่างถ้วนหน้า ถ้ามีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้นนักบริหารต้องลงไปห้ามทัพทันที และจัดการลงโทษคนผิดตามความเหมาะสม นักบริหารต้องไม่นั่งดูลูกน้องทะเลาะกันแล้วเอาตัวรอดคนเดียว

พระปสนโนภิกขุ (2547, ธันวาคม 9) ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุเบกขาว่า อุเบกขาไม่ใช่การวางเฉยอย่างที่คนทั่วไปพูดกันหรือแปลกัน การวางเฉยไม่เป็นอุเบกขา อุเบกขา คือการทำใจให้เป็นกลางตั้งใจให้เป็นกลางสาเหตุที่จะทำใจให้เป็นกลางได้ หรือการรู้กระบวนการของความเป็นจริง เมื่อมีใจเป็นกลางเป็นอุเบกขา ไม่มีอคติความลำเอียงเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญ

สมเด็จพระญาณสังวร, (สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก) (2549, พฤศจิกายน 20) ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุเบกขาว่าอุเบกขาที่เป็นอุเบกขาเวทนาที่ทุกคนมีอยู่เป็นประจำ เมื่อไม่กำหนดให้รู้จักก็เป็นอุเบกขาที่เรียกว่าไม่ประกอบด้วยปัญญา เป็นอุเบกขาที่เป็นไปตามธรรมชาติธรรมดา ส่วนอุเบกขาที่เป็นพรหมวิหารนี้ ถ้าจะแปลว่าความวางเฉย ก็เป็นความวางเฉยที่ประกอบด้วยปัญญา และก็ควรจะทราบว่าความมุ่งหมายของอุเบกขาในพรหมวิหารนี้ มุ่งถึงอุเบกขาในสัตว์บุคคล มีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์ เช่นเดียวกับเมตตากรุณาเมตตา ก็เป็นไปในสัตว์บุคคล มีสัตว์บุคคลเป็นอารมณ์ อุเบกขาก็เช่นเดียวกัน คือเป็นอุเบกขาในสัตว์บุคคลนั้นๆ แต่อาการที่เป็นอุเบกขาที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนเอาไว้ ให้เจริญอุเบกขาพรหมวิหาร ก็คือให้พิจารณาว่า สัตว์บุคคลนั้นๆ โดยเจาะจง หรือว่าสัตว์บุคคลทั้งปวงโดยไม่เจาะจง

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2550, มิถุนายน 11) ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุเบกขาว่า อุเบกขาคความวางใจเป็นกลางอันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา

คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมคัจจตราซึ่ง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันคนประกอบแล้ว พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามหลักธรรม

ธนวรรณ สกุลชัยพฤกษ์ (2551, พฤศจิกายน 7) ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุเบกขาว่า การรู้จักวางเฉย การวางใจเป็นกลางเพราะพิจารณาเห็นว่า ใครทำดียอมได้ดีใครทำชั่วยอมได้ชั่วตามกฎแห่งกรรม คือใครทำสิ่งใดไว้สิ่งนั้นยอมตอบสนองคืนบุคคลผู้กระทำ เมื่อเห็นใครได้รับผลกรรมในทางที่เป็นโทษก็ไม่ควรคิดใจหรือคิดซ้ำเติมคนอื่นในเรื่องที่เกิดขึ้น ควรมีความปรารถนาดีคนอื่น คือ พยายามช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ในลักษณะที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

ชนิกา ตูจินดา (2551, กันยายน 7) อุเบกขาแปลว่า ความวางเฉยนั้นคือมีการวางเฉยต่ออารมณ์ที่มากระทบความวางเฉยในพรหมวิหารนี้ หมายถึงวางเฉยโดยธรรม คือทรงความยุติธรรมไม่ลำเอียงต่อผู้ใดผู้หนึ่ง

สุชาติ เมือกสภนธ์ (2551, กันยายน 17) ได้กล่าวถึงความสำคัญของอุเบกขาว่า อุเบกขาเป็นพลังสำคัญที่จะคอยค้ำจุนจิตให้บังเกิดความเป็นอุเบกขา อยู่ในสภาพที่ไม่หวั่นไหว โยกสันคลอนคล้อยไปกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่ผ่านทวารทั้งหก ทวารหนึ่งทวารใดหรือ หลายทวารเข้ามากกระทบจิตคือพลังจากสติ ผู้ใหญ่ที่มีความลำเอียงไม่เป็นตัวของตัวเอง เพราะขาดพลังสติ หรือมีไม่เพียงพอที่จะคอยกำกับดูแล เฝ้าเตือนให้จิตระลึกลับ ไตร่ตรอง รู้เท่าทันด้วยใจเป็นกลาง คือเป็นอุเบกขาว่า เรื่องใดชอบหรือไม่ชอบ ไม่ถูกไม่ควรด้วยเหตุผล ผู้ใดก็ตามที่หมั่นฝึกฝน และพัฒนาจิตให้เป็นอุเบกขาได้จนเป็นนิสัย จิตของผู้นั้นย่อมมีความบริสุทธิ์สะอาด เป็นกุศลจิตที่สงบนิ่ง สามารถระงับยับยั้งดับกิเลสราคะทั้งปวง คือความโกรธพยาบาท ความโลภและความหลงได้ บุคคลที่มีคุณลักษณะดังกล่าว จะสังเกตเห็นได้ง่ายว่า จะเป็นผู้ที่มีอารมณ์เย็นไม่ปรากฏอารมณ์โกรธ และแสดงความโลภให้เห็นมีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตากรุณา และใฝ่แต่การบุญกุศลมีกายกิริยาและวาจาสำรวม ดวงคามีประกายสดใสมีผิวพรรณสะอาด และใบหน้าอัมเิบอยู่เสมอ ดังเช่น พระปฐนิยาจารย์ หลวงพ่อ พุทธาณโณ

สรุปได้ว่า ความสำคัญของอุเบกขารู้สึกวางเฉยเป็นกลางไม่ลำเอียงเข้าข้างคนใดคนหนึ่งนั้นคือนักบริหารมีความยุติธรรม ข้อสำคัญคือนักบริหารต้องรู้เท่าทันคนร่วมงานทุกคนนักบริหารต้องวางเฉยด้วยปัญญา ผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาควรยึดธรรมเป็นหลักปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้นำกับผู้ตามระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างในเชิงการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4.3 คุณลักษณะของอุเบกขา

กรมสามัญศึกษา, (2541, หน้า 1) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของอุเบกขาว่า นโยบายกรมสามัญศึกษาได้มุ่งเน้นในด้านการปฏิบัติ ให้มีความรู้คู่คุณธรรมมีความขยันอดทนความมีระเบียบวินัย ความกล้าหาญ ความเสียสละ ความเปิดกว้างใจกว้างก็ดี อุเบกขาก็ดี ส่วนนี้มีอยู่ในจิตใจ

คนทุกคนในสังคมหรือองค์กรอย่างครบถ้วนสมบูรณ์แล้ว เพียงแต่ว่าจริยธรรมหรือคุณธรรมความดีนั้น ถูกสิ่งปิดกั้นภายนอกร่างกายปิดบังอำพรางไว้ สิ่งปิดกั้นภายนอกร่างกาย อาทิ ความใหญ่โต มหรสป การแสดงที่วิจิตรตระการตาด้วยแสง ฉาก และลีลา การเดินร่ายรำที่งดงามอ่อนช้อยบดบังจริยธรรมที่เกิดทางกายไว้ เป็นต้น

พระเทพบัณฑิต (2543, หน้า 25) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของอุเบกขาว่า การไม่เหยียบย่ำซ้ำเติมในเมื่อคนอื่นถึงความวิบัติรู้จักวางตนเป็นกลางไม่เข้าข้าง ไม่ถือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะตัดสินเอาตามความถูกต้องเป็นหลักไม่คำนึงถึงความถูกต้องของใครทั้งสิ้นถูกเป็นถูก ผิดเป็นผิด เป็นคุณลักษณะที่เที่ยงธรรมแก่ทุกคนเสมอ อันนี้เป็นพื้นฐานของผู้บริหารธรรมพื้นฐานเลยทีเดียว

พระสังฆมโฆสิตะ ฐัมมาจริยะ (2551, พุทธจิกายน 7) กล่าวถึงคุณลักษณะของอุเบกขาว่ามีลักษณะ คือมีอาการเป็นไปอย่างกลางในสัตว์ทั้งหลายมีการมองดูในสัตว์ทั้งหลายด้วยความเสมอกัน ความวางเฉยต่อสัตว์ทั้งหลาย โดยมีจิตใจที่ปราศจากอาการทั้ง 3 กล่าวคือไม่โน้มไปในความปรารถนาดี ในการที่จะบำบัดทุกข์ ในการชื่นชมยินดีในความสุขของสัตว์แต่อย่างใดทั้งสิ้น พิจารณาในสัตว์ทั้งหลายพอประมาณด้วยการที่ไม่รักไม่ชัง คือสละความวุ่นวายที่เนื่องด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาและมีสภาพเข้าถึงความเป็นกลางการวางเฉยต่อสัตว์ทั้งหลายนั้น

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551, มกราคม 30) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของพรหมวิหารธรรมข้อที่ ๔ คืออุเบกขาว่า การมีใจเป็นกลางวางเฉยต่อสภาวะอันไม่นำพอใจของคนอื่น เมื่อผู้นำและผู้ตามมีความแตกต่างกันทั้งด้านการศึกษา สังคมและวัฒนธรรม ทั้งสองฝ่ายต้องยอมรับความแตกต่างนั้นด้วยอุเบกขา คือยอมปล่อยให้อีกฝ่ายหนึ่งมีความเป็นตัวของตัวเองบ้างโดยไม่มีการก้าวท้าวแทรกแซงจนเกินไป การฝึกลมองข้ามข้อบกพร่องของกันและกันก็เป็นอุเบกขาอย่างหนึ่งซึ่งช่วยให้ทนอยู่ด้วยกันได้

สุชาติ เมือกสกนธ์ (2551, กันยายน 17) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของอุเบกขาว่า อุเบกขาจัดเป็นองค์ประกอบหนึ่งในพรหมวิหารสี่ คือเป็นคุณลักษณะสำคัญที่จำเป็นต้องมีอยู่ประจำในจิตใจของบุคคลที่เป็นบิณฑามารดา ครูบาอาจารย์ หัวหน้าครอบครัว และนักปกครองทั้งหลาย และจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้แข็งแกร่งอยู่เสมอ ศัตรูสำคัญของจิตอุเบกขา ได้แก่ อคติซึ่งเป็นคำศัพท์บาลีแปลว่า "ความลำเอียง" มีอยู่ ๔ ลักษณะ ได้แก่ ฉันทาคติ คือลำเอียงเพราะความรัก ความโลภ โทสาคติ คือลำเอียงเพราะความโกรธ โมหาคติ คือลำเอียงเพราะความเขลา ความหลง และภยาคติ คือลำเอียงเพราะความกลัว

พอสรุปได้ว่า อุเบกขาคือการมีใจเป็นกลางวางเฉยต่อสภาวะอันไม่นำพอใจของคนอื่น ไม่ยินดีไม่เสียใจ ไม่ลำเอียง ไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก การไม่ซ้ำเติมผู้อื่นเมื่อคนอื่นถึงความวิบัติ เพราะจะทำให้คนอื่นเสียกำลังใจเพราะผู้ที่ทำความดีแต่ไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควรจะทำให้เสียกำลังใจ วางตนเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง มีจิตใจเที่ยงธรรมไม่เอนเอียง ทำให้

พิจารณาเห็นว่าใครทำดียอมได้ใครทำชั่วยอมได้ชั่ว ผู้บริหารจะต้องให้ความยุติธรรมแก่ผู้ได้บังคับบัญชาเท่าๆ กัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

กัลยา ศรีปาน (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคูณธรรมจริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการศึกษาเอกชน จังหวัดสงขลา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ปีการศึกษา 2542 จำนวน 182 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ โดยภาพรวมและองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตา ด้านการตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัยด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวิถัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ด้านความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม อยู่ในระดับน้อย 2) คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรเพศพบว่านักเรียนหญิงมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญ ที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรมจริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย 3) คุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรระดับชั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่ามีคุณธรรม จริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า

ประสาสนศรี วงศ์สวัสดิ์ (2542, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการอบรมจริยศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนในโรงเรียนคาทอลิก ระดับมัธยมศึกษา สังกัดอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ เพื่อศึกษาระดับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินการอบรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตนักเรียนตามความคิดเห็นของครูผู้สอนจริยธรรมในโรงเรียนคาทอลิก ระดับมัธยมศึกษา สังกัดอัครสังฆมณฑลกรุงเทพฯ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการดำเนินการอบรมจริยธรรมตามความคิดเห็นของครูผู้สอนจริยธรรมในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางระดับสภาพปัญหาและอุปสรรค ในภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับปานกลางเช่นกันและเมื่อแยกพิจารณาระดับปัญหาและอุปสรรคโดยเรียงลำดับปัญหาและอุปสรรคทั้ง 7 ด้านจากปัญหาและอุปสรรคมากที่สุดไปหาระดับน้อยที่สุดของระดับ ปานกลางได้ดังนี้ คือด้านบุคลากร ด้านการสนับสนุน ด้านสิ่งแวดล้อมและอุปกรณ์ ด้านงบประมาณ ด้านการประเมินผล ด้านการจัดกิจกรรม และด้านการวางแผน

อาภรณ์ พลเยี่ยม (2542, หน้า ก-ข) ซึ่งศึกษาการดำเนินการตามนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ระดับการดำเนินการตามนโยบายการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยขอนแก่น รวมทุกด้านมีการดำเนินการอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัญหาการดำเนินการปัญหาที่สำคัญที่พบคือ ด้านการเรียนการสอนระบบการสรรหาและการธำรงรักษาไว้ซึ่งอาจารย์ที่มี

คุณวุฒิความรู้ความสามารถประสบการณ์ คุณธรรมจริยธรรมยังไม่ดีเท่าที่ควร คณาจารย์ที่ไม่มีตำแหน่งทางวิชาการ สูงถึงร้อยละ 52 หน่วยงานที่รับผิดชอบในการให้คำปรึกษาในการประกอบอาชีพ การทำงานทำแก่นักศึกษาไม่เพียงพอ การส่งเสริมการเรียนรู้ของนักศึกษาโดยมีอาคารสถานที่ที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการเรียนการสอนแบบศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองไม่เพียงพอ และด้านกิจกรรมการพัฒนานิสิตนักศึกษา หน่วยงานที่รับผิดชอบการให้คำปรึกษาในการประกอบอาชีพ การทำงานทำแก่นักศึกษาไม่เพียงพอ การพัฒนานักศึกษาด้านสังคมเป็นผู้มีระเบียบวินัยรักประชาธิปไตยรู้จักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีคุณธรรมจริยธรรมไม่เหมาะสม

สุพล เครือมะโนรมย์ (2543, บทคัดย่อ) ดำเนินการศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ นั้นผู้บริหารสถานศึกษาได้นำหลักธรรมพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา และมูทิตา ไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาอยู่ในเกณฑ์ที่สูง ขณะที่อุเบกขานั้นถูกนำไปปฏิบัติในการบริหารงานในสถานศึกษาเป็นส่วนน้อย สำหรับการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาล ที่มีเพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุราชการและขนาดโรงเรียนต่างกันเกี่ยวกับการใช้หลักธรรมพรหมวิหาร 4 ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า ความคิดเห็นของพนักงานครูเทศบาลที่มีเพศ เพศ อายุ วุฒิการศึกษา อายุราชการและขนาดโรงเรียนต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

บุญชู แสงสุข (2544, หน้า 70-72) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทรรศนะของบุคลากรทางการศึกษาที่มีต่อการปฏิบัติจริงตามคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรี ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาครูและประธานกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระบุรีมีทรรศนะต่อการปฏิบัติจริงตามคุณธรรมและจริยธรรมในด้านการครองตน การครองคนและการครองงาน อยู่ในระดับมากทุกด้าน ผู้บริหารสถานศึกษาใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมในการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพดังนี้ 1) ใช้หลักหรือแนวประพฤติปฏิบัติตนด้วยความซื่อสัตย์สุจริตเพื่อให้เกิดคุณงามความดีขึ้นแก่ตนไม่ให้มีมลทินมัวหมองและทำงานด้วยความถูกต้องในการครองตน 2) ใช้หลักหรือแนวทางประพฤติปฏิบัติตนด้วยความยุติธรรมอันทำให้เกิดความเคารพนับถือและยึดเหนี่ยวนำใจของบุคคลอื่น โดยสามารถชนะใจผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เอาัดเอาเปรียบหรือล่วงล้ำก้ำเกินสิทธิและประโยชน์ของผู้ใต้บังคับบัญชาในการครองคนและ (3) ใช้หลักหรือแนวปฏิบัติเพื่อให้บังเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลแก่งาน มีความวิริยะอุตสาหะและใช้หลักวิชาที่ถูกต้องเพื่อให้สามารถทำงานสำเร็จตามเป้าหมายด้วยความเรียบร้อย รวดเร็วราบรื่น และถูกต้องตามระเบียบของทางราชการในการครองงาน

สุบรรณ วราขุน (2544, บทคัดย่อ) ได้กล่าวถึง คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาไว้ว่า คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในช่วง พ.ศ.2544-2548 ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความสำคัญและ

ความจำเป็นที่ผู้บริหารต้องมีคุณลักษณะ ของผู้บริหารใน 3 ด้าน คือด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรม จริยธรรม และด้านวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต มีค่ามัธยฐานไม่ต่ำกว่า 5.0 และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ 0.002 และคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในช่วง พ.ศ.2549-2553 ผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความสำคัญ และความจำเป็นที่ผู้บริหารต้องมีคุณลักษณะของผู้บริหารใน 5 ด้าน คือด้านบุคลิกภาพ ด้านจิตใจและสติปัญญา ด้านความรู้ความสามารถ ด้านคุณธรรมจริยธรรม และด้านวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตมีค่ามัธยฐานไม่ต่ำกว่า 5.0 และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ 0.003

สุนทร ทองคำ (2544, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง พฤติกรรมด้านคุณธรรม ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า 1) บุคลากรโดยรวมครูผู้สอนและกรรมการโรงเรียน เห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์ มีพฤติกรรมด้านคุณธรรม โดยรวม ด้านการครองตน ครองคน และครองงานอยู่ในระดับมาก 2) ครูผู้สอน เห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมโดยรวม และด้านครองงาน มากกว่ากรรมการ โรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ครูผู้สอนและกรรมการโรงเรียน เห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมด้านคุณธรรมในการครองตน และครองคนไม่แตกต่างกัน

กนกวรรณ วิวัฒน์ชนดิษฐ์ (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาองค์ประกอบคุณธรรมจริยธรรมและ ค่านิยมของนักเรียนโดยรวมและจำแนกตามเพศ และเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมของ กลุ่มตัวอย่างที่แตกต่างกันในด้านเพศ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สังกัด กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2544 จำนวน 1,208 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นเครื่องมือวัดที่ใช้คือ แบบสอบถามวัดคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมโดยใช้โปรแกรมเอส พี เอส เอส สังกัดองค์ประกอบด้วย เทคนิคแกนสำคัญ พี ซี และหมุนแกนแบบอโรทอนอลวิธีแวนแมกซ์ และเปรียบเทียบคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบ วัดซ้ำผลการวิจัยพบว่า 1) วิเคราะห์องค์ประกอบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมของนักเรียน โดยรวมและจำแนกตามเพศ พบว่านักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม 1 องค์ประกอบ คือ จริยธรรม 2) เปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมแต่ละด้านของนักเรียนชายและนักเรียน หญิง พบว่าด้านความเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านวินัยและความรับผิดชอบ ด้านความซื่อสัตย์ ด้านประหยัด และด้านความกตัญญู แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชัยณรงค์ ศรีสุข (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามการรับรู้ของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 285 คน ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ซึ่งได้มาโดยการ สุ่มแบบหลายชั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า คือแบบทดสอบเกี่ยวกับการปฏิบัติตาม คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ 5 ด้าน คือด้านความซื่อสัตย์สุจริต ด้านมีความ เมตตากรุณา ด้านมีวินัย ด้านมีความรับผิดชอบและด้านการประหยัด จำนวน 50 ข้อ มีค่า

อำนาจจำแนกรายข้อตั้งแต่ 0.21 ถึง 0.69 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.94 สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบสมมติฐาน ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏดังนี้

1) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยรวมและนักเรียนหญิง มีคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมและเป็นรายด้าน 5 ด้าน อยู่ในระดับมาก ยกเว้นนักเรียนโดยรวมมีความซื่อสัตย์สุจริตอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนนักเรียนชายคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง

2) นักเรียนหญิงมีค่าเฉลี่ยคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์โดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 5 ด้าน มากกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กัลยาณี จิตต์การุณย์, แสงเดือน ทวีสิน, และพรณี เกษกมล (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับผู้บริหารของกระทรวงศึกษาธิการ ผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษาตามสภาพที่เป็นจริง ได้แก่การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะ การมีความเมตตากรุณา ชื่นชมยินดีในความสุขความก้าวหน้าของคนอื่น ยึดมั่นในหลักการทำความดี ส่วนคุณธรรมจริยธรรมตามสภาพที่ยอมรับได้ ได้แก่ การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะการมีความเมตตากรุณาการยึดมั่นในหลักการทำความดี การมีกำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมาย การชื่นชมยินดีในความสุขความก้าวหน้าของคนอื่นและตามสภาพที่คาดหวัง ได้แก่การพิจารณาตัดสินอย่างรอบคอบ การยึดมั่นในหลักการทำความดี การมีความเมตตากรุณา การรู้จักการครองตน ครองคน ครองงานมีกำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมาย เมื่อสรุปภาพรวมพบว่า คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารการศึกษาที่สำคัญ ได้แก่การเป็นผู้รู้จักกาลเทศะการมีความเมตตากรุณาการยึดมั่นในหลักการทำความดี การมีกำลังใจมั่นคงแน่วแน่ต่อเป้าหมาย การชื่นชมยินดีในความสุขความก้าวหน้าของคนอื่น การรู้จักการครองตน ครองคน ครองงานและการพิจารณาตัดสินอย่างรอบคอบ

จรัส แก้วเปิง (2546, บทคัดย่อ) ผลการวิจัยพบว่า วิธีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมด้านคารวะธรรมนักเรียนโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ คารวะธรรมที่มีต่อพระพุทธพระธรรมและพระสงฆ์ คารวะธรรมที่มีต่อครู อาจารย์ คารวะธรรมที่มีต่อเพื่อน คารวะธรรมที่มีต่อผู้ปกครองและบุคคลอื่นๆ โดยใช้โครงการอบรมให้ความรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมด้านคารวะธรรม โครงการประกวดมารยาทไทย โครงการเพื่อนเตือนเพื่อน และโครงการพี่เตือนน้องในการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมนักเรียน

บุญศรี จันสุระ (2547, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด ผลการศึกษาวินิจฉัยพบว่า พฤติกรรมด้านคุณธรรมในการครองตน ครองคน ครองงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของข้าราชการครูสายผู้สอนและสายผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาตามสถานภาพ พบว่า ข้าราชการครูสายผู้สอน มีความคิดเห็นโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงอันดับค่าเฉลี่ย

จากสูงไปต่ำได้ดังนี้ ด้านการครองงาน ด้านการครองคน ด้านการครองตน ส่วนผู้บริหารสถานศึกษา มีความเห็นโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เรียงอันดับค่าเฉลี่ยจากสูงไปต่ำได้ดังนี้ ด้านการครองคน ด้านการครองงาน และด้านการครองตน การวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมด้านคุณธรรมในการครองตน ครองคน ครองงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด ตามความคิดเห็นของข้าราชการครูสายผู้สอนและสายผู้บริหารสถานศึกษา ผลการศึกษาวิจัย พบว่า ข้าราชการครูสายผู้สอนและสายผู้บริหารสถานศึกษา มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมในการครองตน ครองคน ครองงานของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด โดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 โดยผู้บริหารสถานศึกษาจะมีค่าเฉลี่ยความคิดเห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมด้านคุณธรรมอยู่ในระดับสูงกว่าความคิดเห็นของข้าราชการครูสายผู้สอน

บุปผา บุญน้อย (2547, หน้า 97-98) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาพบว่า (1) ผลการวิเคราะห์คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เมื่อพิจารณาคุณธรรมจริยธรรมในแต่ละด้านพบว่า คุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครู ส่วนมากมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ยกเว้นด้านอาชชวะ (ความซื่อตรง) ที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนคุณธรรมของครูพบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้านคือด้านอาชชวะ (ความซื่อตรง) และด้านอวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกด้าน (2) ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารตามการรับรู้ของครูกับคุณธรรมจริยธรรมของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาพบว่า ทุกด้านมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 และมีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง 9 ด้าน ยกเว้นด้านขันติ (ความอดทน) ที่มีความสัมพันธ์กันในระดับค่อนข้างสูง แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้วมีความสัมพันธ์ในทางบวกในระดับค่อนข้างสูง

อรพรรณ โยนิจ (2549, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ นำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงาน โดยมีพฤติกรรมที่แสดงออกซึ่งมีค่าความถี่สูงสุดดังนี้ หลักพรหมวิหาร 4 ผู้บริหารมีความปรารถนาที่จะให้ผู้ได้บังคับบัญชามีความสุขในการทำงาน สำหรับหลักสังคหวัตถุ 4 ผู้บริหารยกย่องชมเชยผู้ทำความดี และทักทายเป็นปรารถนาแก่ผู้ร่วมงานด้วยวาจาสุภาพ จริงใจ ส่วนหลักอิทธิบาท 4 ผู้บริหารมีความศรัทธาต่อวิชาชีพ ของตัวเอง สำหรับหลักอภิราณหิธรรม 7 ผู้บริหารมีการเรียกประชุมเมื่อมีงานเร่งด่วนที่ต้องการมติส่วนใหญ่ ให้เกียรติครูที่เป็นสุภาพสตรี และให้ความเคารพต่อปุชณียสถานและปุชณียวัตถุที่ตั้งอยู่ในโรงเรียน ในส่วนของการ

ใช้หลักสัปปริสธรรม 7 ผู้บริหารรู้จักและเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติกันในโรงเรียน ข้อเสนอแนะการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานคือ ควรศึกษาหลักพุทธธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปใช้ให้ถูกกับเวลา สถานการณ์ และบุคคล และควรนำหลักอคติ ความยุติธรรม หลักทิริโอคัปปะ กรรมหรือผลของกรรม และหลักสาราณียธรรม 6 ไปใช้เพิ่มเติมในการบริหารงาน และควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานต้นสังกัด และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ช่วยผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีเพศแตกต่างกันมีความเห็นว่าการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ ไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้ช่วยผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีอายุแตกต่างกันมีความเห็นว่าการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนวุฒิการศึกษามีความเห็นว่าการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่ ไม่แตกต่างกัน และผู้ช่วยผู้บริหารและครูผู้สอนที่มีประสบการณ์แตกต่างกันมีความเห็นว่าการใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ปรีชา อยู่ภักดี (2551, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของข้าราชการครูและกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชัยภูมิ ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรมของผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 3 ด้านโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติมากกว่าทุกด้านคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองงาน รองลงมาคือ ด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองคนและด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองตน ตามลำดับการเปรียบเทียบการปฏิบัติตนตามคุณธรรมจริยธรรม ของผู้บริหารสถานศึกษาพบว่า ความคิดเห็นของข้าราชการครูกับกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยภาพรวมทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกันเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทั้งในด้านคุณธรรมจริยธรรมในการครองคน คุณธรรมจริยธรรมในการครองคน และคุณธรรมจริยธรรมในการครองงานไม่แตกต่างกัน

2. งานวิจัยต่างประเทศ

แมกนุสัน (Magnuson, 1971, pp, 78-91) ได้ทำการวิจัยเรื่อง คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษาที่ประสบความสำเร็จในการบริหารสถานศึกษาในสหรัฐอเมริกา โดยจำแนกคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาออกเป็น 2 ลักษณะคือ คุณลักษณะด้านส่วนตัวและคุณลักษณะด้านวิชาชีพ สรุปได้ดังนี้ 1)

1. คุณลักษณะส่วนตัวมีดังนี้ 1) ความยุติธรรมและมีวิจรรย์ญาณ 2) ความซื่อสัตย์ และจงรักภักดี 3) ความรอบรู้อย่างกว้างขวาง 4) เป็นผู้ใช้สติไม่ใช่อารมณ์ 5) ความจริงใจ 6)

ความเป็นมิตร 7) อารมณ์ขัน 8) ใจกว้างและเปิดเผย 9) ความเสมอต้นเสมอปลาย และ 10) ความเมตตาปราณีและเอื้ออาทรผู้อื่น

2. คุณลักษณะด้านวิชาชีพมีดังนี้ 1) ความสามารถในการติดต่อประสานงานและเข้ากับผู้อื่นได้ 2) ความรู้ความสามารถในวิชาการบริหารเป็นอย่างดี 3) ความสามารถในการมอบหมายงานให้ผู้อื่น 4) ความสามารถในการทำงานกับผู้อื่นได้ดี 5) ความสามารถในการตัดสินใจ 6) ความสามารถในการยอมรับในการปฏิบัติงานของผู้อื่น 7) ความสนใจในบุคคลอื่น ๆ 8) ความสามารถในการวางแผนและจัดระเบียบ 9) ความสามารถรับฟังความคิดเห็นจากบุคคลอื่น ๆ และ 10) การรู้จักใช้อำนาจหน้าที่อย่างเหมาะสม

ปีเตอร์สัน (Peterson, 1986, p.87) ได้ทำการศึกษาวิจัยทัศนคติด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนและพฤติกรรมการแก้ปัญหาของผู้บริหารโรงเรียน โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ที่ชัดเจนหากเข้าไปอยู่ในโรงเรียนที่มีปัญหาน้อย จะมีพฤติกรรมการแก้ปัญหาแบบผู้เลือกปัญหาสำหรับผู้บริหารโรงเรียนที่มีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ไม่ชัดเจนหากเข้าไปอยู่ในโรงเรียนที่มีปัญหาน้อยจะมีพฤติกรรมการแก้ปัญหาแบบผู้ดูแล และในขณะที่หากเข้าไปอยู่ในโรงเรียนที่มีปัญหามากจะมีพฤติกรรมการแก้ปัญหาแบบนักสู้ ซึ่งผลการวิจัยสรุปให้เห็นได้ว่าสภาพของโรงเรียนเป็นปัจจัยผลักดันที่มีผลต่อพฤติกรรมการทำงานและการแก้ปัญหาของผู้บริหารโรงเรียน โดยมีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนเป็นตัวกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา และในทำนองกลับกันวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนก็ถูกกำหนดโดยสภาพของโรงเรียนด้วย

ดอล (Doll, 1986, p. 20) ได้สรุปจากการวิเคราะห์วิจัยมากกว่า 100 เรื่อง ที่เกี่ยวกับลักษณะการเป็นผู้บริหารว่า ผู้บริหารทางการศึกษามีลักษณะดังนี้เป็นคนที่มีลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีความรู้สึกไวต่อความต้องการคือ อารมณ์ของสมาชิกในกลุ่มของผู้ได้บังคับบัญชาในฐานะที่เป็น "คน" มีชีวิตจิตใจ มีความต้องการส่วนตัว เป็นคนที่มีความกระตือรือร้น มีความตื่นตัวอยู่เสมอ แจ่มใส่าแรง นอกจากนั้นผู้บริหารควรได้รับการยอมรับจากสมาชิกว่า เป็นสมาชิกของกลุ่ม และพฤติกรรมของผู้บริหารจะต้องสอดคล้องกับเกณฑ์เฉลี่ยของกลุ่ม มีความคิดไม่แตกต่างหรือห่างจากความคิดของกลุ่มมากนัก เป็นที่พึ่งของสมาชิก สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ เป็นผู้มีความสนใจและรู้บทบาทของการเป็นผู้บริหารเป็นอย่างดีและมีความรับผิดชอบ

ชีฟ, และไซเฮนไฮท์ (Sheive, & Schoenheit, 1987) ได้ศึกษาผู้บริหารการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจำนวน 12 คน จำแนกผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ศึกษาธิการและผู้ช่วยศึกษาธิการ โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การที่ผู้นำจะเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้นั้นจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) เป็นผู้สั่งสมค่านิยมที่ถูกต้องทางการศึกษา 2) เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นและมีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงานเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของตน 3) สามารถเผยแพร่วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและ

จริยธรรมของคน ให้สมาชิกในองค์กรเข้าใจและเห็นคล้อยตาม 4) มีการวางแผนเพื่อปฏิบัติตาม วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม 5) ลงมือปฏิบัติจริงตามที่วางแผนไว้โดยอาศัยความรู้ ความสามารถทางการบริหาร

ไรซ์ (Rice, 1991, p. 378-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องพฤติกรรมของอาจารย์ใหญ่ใน โรงเรียนประถมศึกษาตามทรรศนะของอาจารย์ใหญ่และครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตแม่น้ำซาวาน นาร์ตตอนกลางรัฐจอร์เจีย โดยทดสอบนัยสำคัญของความแตกต่างของทรรศนะของอาจารย์ใหญ่ และครูที่มีต่อพฤติกรรมผู้นำของอาจารย์ใหญ่ในเรื่องต่อไปนี้ 1) การเป็นแบบอย่าง 2) ความสามารถในการประนีประนอม 3) ความอดทนต่อความไม่แน่นอน 4) ความสามารถในการ โน้มน้าวจิตใจคน 5) การวางแผน 6) ความอดทนต่อการขาดระเบียบวินัย 7) การรู้จักบทบาท ของตนเอง 8) การมีวิจรณ์ญาณ 9) การเน้นผลงาน 10) ความสามารถในการคาดการณ์ได้ถูกต้อง 11) ความสามารถในการบูรณาการ และ 12) มุ่งความเจริญก้าวหน้า

แคร์รอลล์ (Carroll, 1992, pp.54-02 =A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมภาวะผู้นำ ของผู้บริหารในด้านคุณธรรมพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมภาวะผู้นำ ของโรงเรียน คือ คุณธรรมของผู้บริหารและครู ความมีมนุษยสัมพันธ์ ความอดทน จิตวิทยา การตัดสินใจการ แสดงออก ความสามัคคีปรองดอง สถานภาพของครู ภาวะเศรษฐกิจของครู

เมอร์รี่ (Murry, 1996, abstract) ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์หลักคุณธรรมของผู้นำ ที่นำไปประพฤติปฏิบัติในโรงเรียน โดยการวิเคราะห์ของผู้บริหาร ครู และนักเรียน ผลการ วิเคราะห์พบว่าคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารในโรงเรียนที่มีคุณภาพ ได้แก่ การดูแลห่วงใย ความยุติธรรม และความรับผิดชอบ ส่วนการศึกษาคุณธรรมของผู้บริหาร จะส่งผลสะท้อนออกมาคือ ความจริงใจ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรมและความมีประชาธิปไตย ผู้บริหารจะต้องพิจารณาถึงคุณค่าของจริยธรรม ความเห็น และมติที่ประชุม อันจะเป็นตัวช่วย พัฒนารูปแบบและยุทธวิธีในการเสริมสร้างคุณธรรมให้กับผู้บริหารในโรงเรียน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ผู้บริหารควรมี การที่ผู้บริหารสถานศึกษามีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับนับถือแก่ผู้ร่วมงานทำให้ ผู้ร่วมงานเกิดขวัญกำลังใจ รู้สึกมีความมั่นคงในการปฏิบัติงาน ส่งผลให้การปฏิบัติงานดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ และได้รับความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชาและบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้บริหารสถานศึกษาจึงควรแสวงหา และประพฤติปฏิบัติตามหลักคุณธรรม เพื่อช่วยให้การ บริหารงานเป็นไปอย่างเหมาะสม และเจริญก้าวหน้าไปด้วยดี ตลอดจนเป็นการเสริมเพิ่มให้ ผู้บริหารที่เพียบพร้อมทางด้านคุณธรรมด้วย หลักพรหมวิหาร 4 เป็นหลักธรรมประการหนึ่งที่มี ความเหมาะสมที่ผู้บริหารควรยึดถือปฏิบัติ เนื่องจากเป็นหลักคุณธรรมของผู้ใหญ่ที่ผู้บริหาร หัวหน้างาน หรือนายจ้าง ที่เป็นผู้นำในองค์กรควรยึดถือปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ ในการทำงานร่วมกัน อันประกอบด้วย เมตตา ความรักใคร่ ปรารถนาจะให้เขาเป็นสุข กรุณา ความสงสาร คิดจะช่วยให้เขาพ้นทุกข์ มุทิตา ความพลอยยินดี เมื่อผู้อื่นได้ดี และอุเบกขา ความ

วางเฉย ไม่ดีใจไม่เสียใจ เมื่อผู้อื่นถึงความสมบัติและความวิบัติ ซึ่งกรรมทั้ง 4 ประการนี้ เป็นคุณธรรมภายใน เป็นพื้นฐานจิตใจ เมื่อบุคคลมีคุณธรรมภายในจิตใจสูงหรือประเสริฐแล้ว ย่อมแสดงออกภายนอกในทางที่ดี ที่ถูกต้องที่ควรในการเป็นอยู่ ครอบงำชีวิตได้อย่างเป็นสุข อย่างแท้จริง

มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี